

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων

Διπλωματική Εργασία

**«Ανάδειξη του Μεσολογγίου ως προορισμού βιώσιμου
τουρισμού: Τοπικές αντιλήψεις, δυνατότητες και προοπτικές
τουριστικής ανάπτυξης»**

Ανδρέας Σακελλάρης

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρία Ντουμή

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Ανάδειξη του Μεσολογγίου ως προορισμού βιώσιμου τουρισμού:
Τοπικές αντιλήψεις, δυνατότητες και προοπτικές τουριστικής
ανάπτυξης

Ανδρέας Σακελλάρης

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρία Ντουμή

Αναπληρώτρια καθηγήτρια –
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρία Αλεμπάκη

Ερευνήτρια – Ινστιτούτο Αγροτικής
οικονομίας και Κοινωνιολογίας ΕΛΓΟ
Δήμητρα

Πάτρα, Μάιος 2026

«Στη μητέρα μου και στους κατοίκους της πόλης που συμμετείχαν στη διαδικασία»

Περίληψη

Η εσωστρέφεια στην οποία έχει περιέλθει η περιοχή του Μεσολογγίου μετά το 2010, έχει οδηγήσει τους κατοίκους σε αδιέξοδο. Η στροφή σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο τουρισμού είναι μία λύση που μπορεί να συνδράμει στην ανάπτυξη της πόλης και στην έξοδό της από την εσωστρέφεια και την παρακμή.

Με βάση το παραπάνω εκπονήθηκε η παρούσα έρευνα, η οποία έχει σκοπό να αναδείξει το Μεσολόγγι ως προορισμό βιώσιμου τουρισμού, μέσω των αντιλήψεων των κατοίκων, των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων της περιοχής, των ευκαιριών και των απειλών που παρουσιάζονται, της καταγραφής των πόρων, των περιοριστικών παραγόντων και τέλος, μέσω κάποιων προτάσεων και στρατηγικών. Μέσω της διαδικασίας της πρωτογενούς έρευνας, οι κάτοικοι της περιοχής εξέφρασαν τις απόψεις τους σχετικά με την περιοχή του Μεσολογγίου συμπληρώνοντας το σχετικό ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε.

Τα αποτελέσματα της έρευνας φανερώνουν ότι οι κάτοικοι του Μεσολογγίου αναγνωρίζουν το ότι η περιοχή στην οποία κατοικούν έχει ένα μοναδικό φυσικό περιβάλλον, με τη λιμνοθάλασσα να αποτελεί σημαντικό κομμάτι της περιοχής, καθώς επίσης ότι η περιοχή έχει σημαντική ιστορία και πολιτισμό, καθώς επίσης και τοπική κουλτούρα. Δέχονται ότι πρέπει να εφαρμοστούν πολιτικές βιωσιμότητας, να γίνει μία στροφή προς αυτή την κατεύθυνση και γενικότερα η τοπική αυτοδιοίκηση να επενδύσει περισσότερο στον τουρισμό του Μεσολογγίου και να βρεθούν περισσότερες χρηματοδοτήσεις.

Από την άλλη μεριά παραδέχονται ότι αρκετές υποδομές στην περιοχή είναι ανεπαρκείς. Δεν υπάρχουν αρκετά και ποιοτικά καταλύματα, δεν υπάρχει επαρκής πληροφόρηση για τον επισκέπτη, ενώ η συνεργασία μεταξύ των φορέων δεν επαρκεί. Παράλληλα και οι ίδιοι οι κάτοικοι δηλώνουν ανετοιμότητα και έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με πρακτικές βιωσιμότητας.

Συμπερασματικά, πρέπει να υπάρξει από κοινού συνεργασία έτσι ώστε το Μεσολόγγι να περιέλθει σε μία περίοδο ανάπτυξης με έναν τουρισμό που να είναι βιώσιμος.

Λέξεις – Κλειδιά

Μεσολόγγι, Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου, Βιώσιμος τουρισμός, Εναλλακτικές μορφές
τουρισμού

Promoting Messolonghi as a sustainable tourism destination: Local perceptions, capabilities and prospects for tourism development

Andreas Sakellaris

Abstract

The introversion that the region of Messolonghi has experienced since 2010 has led its residents to a dead end. Shifting towards a more sustainable tourism model is a solution that can contribute to the region's development and help it emerge from introversion and decline.

Based on the above, this research was conducted, aiming to highlight Messolonghi as a sustainable tourism destination through the perceptions of its residents, the advantages and disadvantages of the area, the opportunities and threats presented, the recording of resources, limiting factors, and finally, suggesting some proposals and strategies. Through the process of primary research, the residents of the area expressed their views regarding the region of Messolonghi by completing a questionnaire that was distributed.

The results of the research show that the residents of Messolonghi recognize that the area they live in has a unique natural environment, with the lagoon being an important part of the region, as well as that the area has significant history, culture, and local traditions. They agree that sustainability policies should be implemented, that a shift in this direction is necessary, and that, in general, local government should invest more in Messolonghi's tourism and search additional funding.

On the other hand, they admit that several infrastructures in the area are inadequate. Accommodation is of low quality, there is insufficient information for visitors, and cooperation among stakeholders is lacking. At the same time, the residents themselves declare a lack of readiness and awareness regarding sustainability practices.

In conclusion, there must be joint cooperation so that Messolonghi enters a period of development through tourism that is sustainable.

Keywords

Messolonghi, Lagoon of Messolonghi, Sustainable tourism, Alternative forms of tourism

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	vi
Abstract.....	vii
2 Κατάλογος πινάκων.....	viii
1. Εισαγωγή.....	1
1.1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας.....	1
1.2. Σημασία του θέματος και προσωπική αναφορά του συγγραφέα.....	1
1.3. Σύντομη περιγραφή του Μεσολογγίου ως τουριστικού προορισμού.....	2
1.4. Δομή της εργασίας.....	3
2. Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	5
2.1. Ορισμός και βασικές αρχές του βιώσιμου τουρισμού.....	5
2.2. Ιστορική εξέλιξη του βιώσιμου τουρισμού στον παγκόσμιο και ελληνικό χώρο.....	7
2.3. Επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία, στο περιβάλλον και την κοινωνία.....	10
2.4. Στρατηγικές βιώσιμου τουρισμού και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	15
2.5. Καλές πρακτικές βιώσιμου τουρισμού στην Ελλάδα και το εξωτερικό.....	19
2.6. Προκλήσεις και ευκαιρίες βιώσιμου τουρισμού στην περιφέρεια και τοπικές κοινωνίες.....	22
3. Μεθοδολογία Έρευνας.....	27
3.1. Σχεδιασμός έρευνας.....	27
3.2. Μέθοδοι συλλογής δεδομένων – Ερωτηματολόγιο.....	29
3.3. Δείγμα και πληθυσμός της έρευνας.....	32
3.4. Περιοχή έρευνας.....	34
3.5. Διαδικασία ανάλυσης δεδομένων.....	37
3.6. Περιορισμοί της έρευνας.....	38
4. Αποτελέσματα Έρευνας.....	40
4.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος.....	40
4.2. Στόχος 1: Αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό.....	45
4.3. Στόχος 2: SWOT ανάλυση.....	49
4.3.1. Δυνάμεις.....	49
4.3.2. Αδυναμίες.....	52
4.3.3. Ευκαιρίες.....	54
4.3.4. Απειλές.....	56
4.4. Στόχος 3: Αξιολόγηση πόρων.....	58
4.5. Στόχος 4: Περιοριστικοί παράγοντες και ετοιμότητα.....	62
4.6. Στόχος 5: Στρατηγικές κατευθύνσεις.....	65
4.7. Έλεγχος αξιοπιστίας κλιμάκων.....	69
4.8. Συγκρίσεις μεταξύ ομάδων.....	71
4.8.1. Φύλο.....	71
4.8.2. Ηλικία.....	72
4.8.3. Επίπεδο εκπαίδευσης.....	74

4.8.4 Σχέση με τον τουριστικό τομέα.....	76
4.8.5 Χρόνια δραστηριοποίησης στον τουριστικό κλάδο.....	77
4.8.6 Χρόνια κατοικίας στο Μεσολόγγι.....	79
5. Συμπεράσματα και Προτάσεις.....	81
5.1. Συμπεράσματα.....	81
5.2. Προτάσεις για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού στο Μεσολόγγι.....	86
5.3. Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.....	90
Βιβλιογραφία.....	91
Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο.....	99

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1 Φύλο.....	40
Πίνακας 2 Ηλικία.....	40
Πίνακας 3 Εκπαίδευση.....	41
Πίνακας 4 Επαγγελματική κατάρτιση.....	42
Πίνακας 5 Σχέση με τουριστικό τομέα.....	42
Πίνακας 6 Έτη δραστηριοποίησης.....	43
Πίνακας 7 Έτη κατοικίας.....	44
Πίνακας 8 Αντιλήψεις.....	45
Πίνακας 9 Δυνάμεις.....	50
Πίνακας 10 Αδυναμίες.....	52
Πίνακας 11 Ευκαιρίες.....	54
Πίνακας 12 Απειλές.....	56
Πίνακας 13 Αξιολόγηση πόρων.....	58
Πίνακας 14 Περιοριστικοί παράγοντες.....	62
Πίνακας 15 Στρατηγικές κατευθύνσεις.....	65
Πίνακας 16 Έλεγχος αξιοπιστίας κλιμάκων.....	69
Πίνακας 17 Συγκεντρωτικός πίνακας για το φύλο.....	71
Πίνακας 18 Συγκεντρωτικός πίνακας για την ηλικία.....	72
Πίνακας 19 Συγκεντρωτικός πίνακας για το επίπεδο εκπαίδευσης.....	74
Πίνακας 20 Συγκεντρωτικός πίνακας για τη σχέση με τον τουριστικό τομέα.....	76
Πίνακας 21 Συγκεντρωτικός πίνακας για τα χρόνια δραστηριοποίησης.....	77
Πίνακας 22 Συγκεντρωτικός πίνακας για τα χρόνια κατοικίας.....	79
Πίνακας 23: Συγκεντρωτικός πίνακας δράσεων.....	87

1. Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στο να διερευνήσει τις δυνατότητες που έχει το Μεσολόγγι, προκειμένου να αναδειχθεί ως προορισμός βιώσιμου τουρισμού. Αυτή η διερεύνηση θα πραγματοποιηθεί μέσω της αποτύπωσης των αντιλήψεων και στάσεων των κατοίκων, μέσω της αξιολόγησης των τουριστικών πόρων της περιοχής και των προοπτικών ανάπτυξης, όπως επίσης και μέσω της καταγραφής των όποιων εμποδίων και κινδύνων υφίστανται και ενδεχομένως εμποδίζουν την ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, θα εξεταστούν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των κατοίκων του Μεσολογγίου σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό και τη σημασία που αυτός έχει για την περιοχή. Θα διενεργηθεί μία SWOT ανάλυση μέσω της οποίας θα παρουσιαστούν οι δυνάμεις, αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές που υπάρχουν στην περιοχή, οι οποίες σχετίζονται με τον βιώσιμο τουρισμό. Στη συνέχεια θα αξιολογηθούν οι τουριστικοί πόροι της περιοχής: φυσικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί. Θα διαπιστωθεί εάν η τοπική κοινωνία είναι έτοιμη για να κάνει τη μετάβαση στον βιώσιμο τουρισμό και ποια είναι τα εμπόδια που αναγκάζουν την περιοχή να μείνει πίσω. Τέλος θα προταθούν στρατηγικές κατευθύνσεις και θα διατυπωθούν προτάσεις τουριστικής ανάπτυξης.

1.2 Σημασία του θέματος και προσωπική αναφορά του συγγραφέα

Η σημασία του θέματος είναι διττή: από τη μία μεριά το γεγονός ότι προέρχομαι από το Μεσολόγγι. Είναι ο τόπος μου, εδώ μεγάλωσα και εδώ έζησα τα περισσότερα χρόνια της ζωής μου. Έζησα την ανάπτυξη στα παιδικά μου χρόνια, την έβλεπα όσο ήμουν φοιτητής και γυρνούσα τις περιόδους των εορτών και του καλοκαιριού. Έζησα όμως και τη σταδιακή παρακμή μετά το 2010, όπου η κατάσταση άλλαξε σε μεγάλο βαθμό. Το

Μεσολόγγι τα τελευταία χρόνια έχει περιέλθει σε μία περίοδο εσωστρέφειας και παρακμής. Λόγω διαφόρων παραγόντων, δεν έχει υπάρξει ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα τη φυγή των νέων κατοίκων σε άλλες περιοχές, την πολύ περιορισμένη αγορά, τη δυσκολία προσέλκυσης επισκεπτών στην περιοχή. Μέσω της διανομής του ερωτηματολογίου και της επαφής μου με τον κόσμο, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι όλοι επιθυμούν η περιοχή να εξελιχθεί βασιζόμενη στον πλούτο που διαθέτει: τη λιμνοθάλασσα, το γενικότερο φυσικό της περιβάλλον, την ιστορία, τον πολιτισμό, τη γαστρονομία. Με την παρούσα έρευνα επιθυμώ κι εγώ να συνδράμω στην ανάπτυξη της περιοχής, αναδεικνύοντας τα προβλήματα που υπάρχουν αλλά και τα εφόδια που πρέπει να αξιοποιηθούν.

Ο δεύτερος λόγος είναι η ύπαρξη ερευνητικού κενού για το θέμα: ύστερα από αναζήτηση για το Μεσολόγγι στην πλατφόρμα αναζήτησης summon του ΕΑΠ, διαπίστωσα ότι τα επιστημονικά άρθρα που υπάρχουν στη βάση δεδομένων της πλατφόρμας, αφορούν μελέτες για μικροοργανισμούς, το κλίμα, εδαφολογικές αναλύσεις, αλατότητα, το υδάτινο περιβάλλον και την ιχθυολογία. Δε βρέθηκε κάποιο επιστημονικό άρθρο να παρουσιάζει κάποια έρευνα για το Μεσολόγγι που να αφορά τον τουρισμό στην περιοχή. Όλες οι έρευνες και τα άρθρα έχουν να κάνουν με άλλες επιστήμες. Συνεπώς η παρούσα έρευνα καλύπτει το συγκεκριμένο ερευνητικό κενό στην περιοχή του Μεσολογγίου.

1.3 Σύντομη περιγραφή του Μεσολογγίου ως τουριστικού προορισμού

Το Μεσολόγγι είναι η πρωτεύουσα του νομού Αιτωλοακαρνανίας (περιφερειακή ενότητα Αιτωλοακαρνανίας με το σχέδιο Καλλικράτης). Βρίσκεται στο δυτικό άκρο της Στερεάς Ελλάδας, κοντά στο Ιόνιο πέλαγος. Είναι μία μικρή παραθαλάσσια πόλη, η οποία βρίσκεται στους πρόποδες του Αρακύνθου και βρέχεται από τον Πατραϊκό κόλπο. Εντός του βρίσκεται η ομώνυμη λιμνοθάλασσα, η οποία αποτελεί σημαντικό περιβαλλοντικό πόρο της περιοχής, καθότι διαθέτει μεγάλο πλούτο. Σπάνια είδη πτηνών, αλάτι, ιαματικά νερά και διάφορα είδη ψαριών αποτελούν τον μοναδικό πλούτο που αυτή διαθέτει. Με

φόντο το πανέμορφο ηλιοβασίλεμα, το τοπίο είναι ιδανικό για βόλτα με ποδήλατο, ήπια σωματική άσκηση, παρατήρηση πουλιών, φωτογραφία, βαρκάδα στη λιμνοθάλασσα, κωπηλασία. Εντός της πόλης υπάρχουν ιστορικές διαδρομές, με τα μουσεία και τον κήπο των Ηρώων να συνδέουν το παρελθόν με τη νεότερη ιστορία. Παράλληλα ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάσει τα τοπικά εδέσματα που έχουν το ψάρι ως κύριο συστατικό, ενώ βγαίνοντας από τα όρια της πόλης μπορεί να επισκεφθεί το Αιτωλικό, τα αρχαία θέατρα της περιοχής, να κάνει ορειβασία στον Αράκυνθο, ποδήλατο στο βουνό, να επισκεφθεί τις αλυκές και τέλος, να πάρει μαζί του παραδοσιακά προϊόντα όπως ελαιόλαδο, αλάτι, τοπικά ποτά και το μοναδικό αυγοτάραχο.

1.4 Δομή της εργασίας

Η εργασία έχει την εξής δομή:

- Στο δεύτερο κεφάλαιο αφού οριστεί ο βιώσιμος τουρισμός, στη συνέχεια παρουσιάζεται μία ιστορική εξέλιξη του τουρισμού, με τη μετάβαση από τον μαζικό τουρισμό προς έναν πιο βιώσιμο τουρισμό. Ακολουθεί μία ανάλυση των επιπτώσεων που έχει ο τουρισμός γενικότερα, στην οικονομία, στο περιβάλλον και στην κοινωνία και τον πολιτισμό. Κατόπιν παρουσιάζονται στρατηγικές βιώσιμου τουρισμού και καλές πρακτικές αντίστοιχα, σε πολλές περιπτώσεις οι καλές πρακτικές είναι αποτέλεσμα των στρατηγικών που αναλύονται. Τέλος, το κεφάλαιο κλείνει με τις ευκαιρίες που παρουσιάζει ο βιώσιμος τουρισμός καθώς επίσης και τις προκλήσεις που συναντά.
- Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα βήματα που ακολουθήθηκαν για το σχεδιασμό και την τελική μορφή της έρευνας. Τα αρχικά στάδια σχεδιασμού, η οριστικοποίηση του στόχου και των επιμέρους σκοπών, η δομή, ο σχεδιασμός και η οριστικοποίηση του ερωτηματολογίου και η παρουσίαση του δείγματος της έρευνας. Κατόπιν ακολούθησε μία αναλυτική παρουσίαση της περιοχής έρευνας (Μεσολόγγι και γύρω περιοχή) και το τουριστικό ενδιαφέρον που αυτή έχει, ακολούθησε μία περιγραφή της διαδικασίας που ακολουθήθηκε για την ανάλυση

των δεδομένων και τέλος, αναφέρθηκαν οι περιορισμοί που υπήρξαν στη διεξαγωγή της έρευνας.

- Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Γίνεται παράθεση πινάκων και αναλύονται όλα τα δεδομένα, με σχολιασμό για τα αποτελέσματα του κάθε πίνακα που αφορά τον κάθε ερευνητικό σκοπό. Εκτός των αποτελεσμάτων, παρουσιάζονται και επιπλέον πίνακες που κάνουν συγκρίσεις μεταξύ των δεικτών. Πιο συγκεκριμένα, συνδυάζονται τα δημογραφικά δεδομένα μαζί με όλους τους δείκτες και προκύπτουν επιπλέον συμπεράσματα που συνοδεύονται από τον αντίστοιχο σχολιασμό.
- Το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο είναι τα συμπεράσματα της έρευνας, όπου εκτός των άλλων παρουσιάζονται προτάσεις για επιπλέον έρευνες στην περιοχή και προτάσεις για να αναπτυχθεί η πόλη στηριζόμενη σε ένα μοντέλο βιώσιμου τουρισμού.

2. Βιβλιογραφική επισκόπηση

2.1 Ορισμός και βασικές αρχές του βιώσιμου τουρισμού

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης διατυπώθηκε πρώτη φορά στην επιτροπή Brundtland το 1987, και ορίζεται ως η ανάπτυξη η οποία ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τις ανάγκες των επόμενων γενεών (Stoddard et al., 2012, Peng et al., 2026). Η βιώσιμη ανάπτυξη είχε μεγάλη απήχηση σε διάφορους τομείς. Στον τομέα του τουρισμού, έγινε μία στροφή προς τον βιώσιμο τουρισμό, ο οποίος προσπαθεί να φέρει μία ισορροπία μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών στόχων του, η οποία πρέπει να επιτευχθεί προκειμένου να υπάρχει μακροχρόνια βιωσιμότητα (Peng et al., 2026, WTO, 2005, σελ. 11).

Έχουν διατυπωθεί αρκετοί ορισμοί σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό. Με βάση τις προαναφερθείσες τρεις διαστάσεις (οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική), ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (εφεξής UNWTO) δίνει έναν ορισμό με τρία σκέλη. Σύμφωνα με τον UNWTO, ο βιώσιμος τουρισμός κάνει βέλτιστη χρήση των περιβαλλοντικών πόρων που είναι απαραίτητοι για την τουριστική ανάπτυξη, το οποίο γίνεται με φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους, συνδράμοντας έτσι στη διατήρηση των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας. Σέβεται την ταυτότητα των κοινοτήτων υποδοχής, συμβάλλοντας στη διατήρηση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και των αξιών τους, καθώς επίσης και στην κατανόηση μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών. Τέλος εξασφαλίζει βιώσιμες και μακροχρόνιες οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες επιφέρουν οφέλη στους εμπλεκόμενους, όπως για παράδειγμα θέσεις εργασίας, καταπολέμηση της φτώχειας και ευκαιρίες για αύξηση του εισοδήματος στις κοινότητες υποδοχής (WTO, 2005, σελ. 11).

Διάφοροι συγγραφείς έχουν διατυπώσει ορισμούς, αρκετοί εκ των οποίων έχουν προσθέσει και άλλες διαστάσεις πέραν των τριών που έθεσε ο UNWTO. Ο Κοκκώσης προτείνει τέσσερις τρόπους ερμηνείας του βιώσιμου τουρισμού: τον οικονομικό, τον οικολογικό, αυτόν της μακροχρόνιας βιωσιμότητας και αυτόν που δέχεται τον τουρισμό ως κομμάτι μίας στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης (Butler, 1999). Οι Bramwell et al.,

αναφέρουν επτά διαστάσεις της βιωσιμότητας: περιβαλλοντική, πολιτιστική, πολιτική, οικονομική, κοινωνική, διοικητική και κρατική. Ορίζουν τον βιώσιμο τουρισμό ως τον τουρισμό ο οποίος αναπτύσσεται λαμβάνοντας υπόψιν τη δυναμικότητα των καταλυμάτων, τον ντόπιο πληθυσμό και το περιβάλλον (Butler, 1999). Σύμφωνα με τους Bramwell & Lane, ο βιώσιμος τουρισμός είναι απόρροια των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού σε περιβάλλον κοινωνία και πολιτισμό (Hashemkhani Zolfani et al., 2015). Ο Eber διατυπώνει ως εξής τον ορισμό: ο βιώσιμος τουρισμός μαζί με τις υποδομές του, λειτουργεί εντός των φυσικών περιθωρίων για την αναγέννηση και τη μελλοντική παραγωγικότητα των φυσικών πόρων, αναγνωρίζει τη συμβολή των ανθρώπων, των ηθών, εθίμων και των κοινοτήτων στη συνολική εμπειρία των τουριστών και τέλος, δέχεται ότι αυτοί οι συμβαλλόμενοι έχουν ένα μερίδιο από τα οικονομικά οφέλη στις κοινότητες υποδοχής (Butler, 1999). Ο Liu αναφέρει ότι ο βιώσιμος τουρισμός απαιτεί αφενός τη βιώσιμη ανάπτυξη της συμβολής του τουρισμού στην οικονομία και στην κοινωνία, αφετέρου τη βιώσιμη χρήση των πόρων και του περιβάλλοντος, η οποία προκύπτει από τη σωστή κατανόηση και διαχείριση της τουριστικής ζήτησης (Hashemkhani Zolfani et al., 2015).

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς και για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, ο βιώσιμος τουρισμός νοείται ως ο τουρισμός ο οποίος συμβάλλει στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στηρίζει την τοπική κοινωνία προσφέροντας θέσεις εργασίας και εισόδημα, σέβεται και προβάλλει την πολιτιστική κληρονομιά και γαστρονομία και εξασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.

Από τον προαναφερθέντα ορισμό προκύπτουν τέσσερις διαστάσεις που είναι σημαντικές για την διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων του Μεσολογγίου: οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτιστική.

Η οικονομική διάσταση είναι σημαντική για το λόγο ότι η περιοχή του Μεσολογγίου έχει περιέλθει σε ένα τέλμα μέσω της έλλειψης ευκαιριών εργασίας και της φυγής των νέων κατοίκων προς άλλες περιοχές. Μέσω του βιώσιμου τουρισμού μπορούν να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας και να τονωθεί η οικονομία της περιοχής.

Η κοινωνική διάσταση είναι σημαντική για το λόγο ότι η κοινωνία θα έχει πιο ενεργή συμμετοχή και θα έχει σημαντικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων.

Η περιβαλλοντική διάσταση είναι μείζονος σημασίας επειδή η προστασία της λιμνοθάλασσας πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα και οποιαδήποτε υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος θέτει σε κίνδυνο τη βιοποικιλότητα της περιοχής.

Η πολιτιστική διάσταση είναι και αυτή σημαντική διότι η ταυτότητα της περιοχής μπορεί να διαφυλαχθεί μέσω πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

2.2. Ιστορική εξέλιξη του βιώσιμου τουρισμού στον παγκόσμιο και ελληνικό χώρο

Από τη δεκαετία του '60 και μετά υπήρξε πολύ μεγάλη τουριστική ανάπτυξη, η οποία βασίστηκε στο μοντέλο του τουρισμού διακοπών. Η ζήτηση για ήλιο και θάλασσα καθόρισε τη ζήτηση και την προσφορά ώστε ο τουρισμός διακοπών να κυριαρχήσει σαν πρότυπο αναψυχής. Οι προορισμοί οι οποίοι διαθέτουν τους πόρους που απαιτούνται (κατάλληλο κλίμα, παραλίες, βουνά, αξιοθέατα), διαμόρφωσαν κατάλληλα τις υποδομές τους προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στη ζήτηση, όπως για παράδειγμα τα τουριστικά θέρετρα. Ταυτόχρονα οι διοργανωτές ταξιδιών (tour operators) δημιούργησαν πακέτα διακοπών τα οποία ανταποκρίνονταν στις προτιμήσεις που διαμορφώθηκαν και καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό και τη διαμόρφωση των προορισμών. Αυτές οι μεταβολές είχαν σαν αποτέλεσμα ο τουρισμός διακοπών να αποτελεί ένα προϊόν τυποποιημένο και μαζικής κατανάλωσης, το οποίο αποτέλεσε βασικό κομμάτι του προϋπολογισμού των οικογενειών (Κοκκώσης et al., 2011, σελ., 79).

Στην περιοχή της Μεσογείου ειδικότερα, υπήρξε αντίστοιχη εξέλιξη και ανάπτυξη λόγω του τουρισμού διακοπών. Ειδικότερα οι κάτοικοι των χωρών που βρίσκονται στη Βόρεια Ευρώπη προκάλεσαν αυτή την ανάπτυξη, επειδή στις χώρες τους ο ήλιος και η ζέστη δεν απαντώνται συχνά, και με αυτό τον τρόπο συνετέλεσαν στην ανάπτυξη των χωρών της Μεσογείου, ανάμεσά τους και η Ελλάδα. Με το δίπολο ήλιος – θάλασσα, υπήρξε μεγάλη ανάπτυξη η οποία έφερε σαν αποτέλεσμα καινοτομίες στην τεχνολογία μεταφορών, οικονομική ευρωστία στους επιχειρηματίες και εργαζομένους και βελτίωση στις υποδομές (Bramwell, B. 2004, σελ., 17). Τη δεκαετία του '80 στην Ελλάδα έλαβε χώρα η μεγάλη

ανάπτυξη στον τουρισμό. Με βάση αυτό το μοντέλο αναπτύχθηκε τόσο η ενδοχώρα, όσο και οι ακτογραμμές της χώρας και ως αποτέλεσμα ήρθε οικονομική ανάπτυξη, με βασικό επιχείρημα ότι οι υπάρχοντες πόροι δύνανται να υποστηρίξουν το εν λόγω μοντέλο. Η στόχευση της Ελλάδας αποκλειστικά στον μαζικό τουρισμό, ήταν αποτέλεσμα της πρότασης που έγινε από διεθνείς οργανισμούς ώστε να αυξήσει τα έσοδά της (Bramwell, B. 2004, σελ., 99).

Με την κυριαρχία όμως του μοντέλου του μαζικού τουρισμού, άρχισε να υπάρχει και έντονη συζήτηση για τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στις εν λόγω χώρες. Το περιβαλλοντικό κόστος άρχισε να έρχεται σε αντιδιαστολή με το οικονομικό όφελος, με αποτέλεσμα να υπάρξει αλλαγή των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης (Τσάρτας et al., 1996, σελ., 402). Παράλληλα στη Μεσόγειο, η μεταβολή στα πρότυπα προέκυψε και λόγω της αμφισβήτησης της βιωσιμότητας του μαζικού τουρισμού. Οι υπάρχουσες δομές που παλιώνουν, η εξάντληση των φυσικών πόρων και η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, ο ανταγωνισμός από άλλους προορισμούς, καθώς επίσης και η αλλαγή στις προτιμήσεις των τουριστών αναφορικά με τα περιβαλλοντικά πρότυπα, είναι οι λόγοι για τους οποίους συντελέστηκε αυτή η σταδιακή αλλαγή (Bramwell, B. 2004, σελ., 17). Προορισμοί μαζικού τουρισμού άρχισαν να υιοθετούν πιο βιώσιμες λύσεις και να παίρνουν πρωτοβουλίες, προκειμένου να περιοριστεί η κατανάλωση ενέργειας και νερού, να γίνονται συνεργασίες με τοπικούς φορείς και να γίνεται προσπάθεια επέκτασης της τουριστικής περιόδου και τους χειμερινούς μήνες (Pechlaner et al., 2024).

Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι επιπτώσεις από το μαζικό τουρισμό ήταν αποτέλεσμα αρκετών παραγόντων. Ο ανεπαρκής σχεδιασμός, αλλά και η άνιση κατανομή των επενδύσεων στις διάφορες περιοχές, ταυτόχρονα με την πίεση για επιπλέον υποδομές. Επιπλέον πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι στην Ελλάδα ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από πολύ έντονη εποχικότητα, με αποτέλεσμα οι δομές να μη χρησιμοποιούνται με λογικούς ρυθμούς, αλλά να εξαντλούνται στο διάστημα που υπάρχει η μέγιστη επισκεψιμότητα. Επιπρόσθετα η σταδιακή υποβάθμιση των προορισμών, απόρροια του κύκλου ζωής του προϊόντος, αλλά και του ανταγωνισμού από άλλους προορισμούς (Bramwell, B. 2004, σελ., 100). Συνεπώς άρχισε να υπάρχει έντονη αμφισβήτηση των ωφελειών του μαζικού τουρισμού και να εκφράζονται ανησυχίες και από τους κατοίκους των προορισμών για τα αποτελέσματα που έφερε στο περιβάλλον και στις κοινωνίες. Όλα αυτά προκάλεσαν μία υποβάθμιση στο προϊόν και μία ανάγκη

εύρεσης εναλλακτικών μοντέλων, ειδικά από τη στιγμή κατά την οποία άλλες χώρες ήδη άρχισαν να έχουν και άλλες μορφές τουρισμού, ενώ στην Ελλάδα ο μαζικός τουρισμός είχε την αποκλειστικότητα (Bramwell, B. 2004, σελ., 100).

Η πρώτη προσπάθεια ώστε να υπάρξει μία μετάβαση από τον μαζικό τουρισμό σε έναν πιο βιώσιμο τουρισμό στην Ελλάδα, έγινε με την προσπάθεια να προωθηθεί η τοπικότητα. Δηλαδή μία πιο ισορροπημένη ανάπτυξη, η οποία θα συνδυάζει τον μαζικό με επιπλέον μορφές τουρισμού. Παρόλα αυτά, αυτή η προσπάθεια δεν ήταν συντονισμένη από τα κεντρικά, παρά ήταν πρωτοβουλίες σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να μην είναι πάντα επιτυχημένες λόγω έλλειψης συντονισμού μεταξύ των φορέων. Πιο συγκεκριμένα, υπήρξε προσπάθεια προώθησης των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων των προορισμών. Δηλαδή ταξίδι διακοπών, συνδυασμένο με επιπλέον δραστηριότητες διαφόρων μορφών. Αρκετοί φορείς επένδυσαν σε αυτό το εγχείρημα, με το επιχείρημα ότι η τοπική τουριστική ανάπτυξη θα γίνει εφικτή εφόσον αυτές οι κινήσεις αποτελέσουν τον βασικό σχεδιασμό. Η τοπικότητα ευνοήθηκε και από την αποκέντρωση στον τομέα των εξουσιών, με αποτέλεσμα οι τοπικοί φορείς να έχουν ενισχυμένο ρόλο ώστε να μπορούν να υλοποιήσουν τέτοιες πρωτοβουλίες (Bramwell, B. 2004, σελ., 102).

Έτσι από τη δεκαετία του '90 και έπειτα, ως απόρροια της τοπικότητας στον τουρισμό, αυξήθηκε ο αριθμός των οργανισμών που ασχολούνται με την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς και υπήρξαν πολλές πρωτοβουλίες σε τοπικό επίπεδο και από νέους ανθρώπους. Παράλληλα το όλο εγχείρημα στηρίχθηκε και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία με διάφορες πρωτοβουλίες και προγράμματα τα οποία και χρηματοδοτεί, προώθησε ενέργειες που είχαν σαν στόχο την ενίσχυση των υποδομών και των δραστηριοτήτων ήπιων μορφών τουρισμού. Αυτές οι ενέργειες έλαβαν χώρα στην επαρχία και παράλληλα υπήρξε μεγάλο ποσοστό άνεργων που απασχολήθηκε μέσω αυτών των ενεργειών και ταυτόχρονα έλαβε και εκπαιδεύσεις (Bramwell, B. 2004, σελ., 102). Μέσα από αυτές τις πρωτοβουλίες έγινε κατανοητό ότι με την υιοθέτηση υπεύθυνων πρακτικών, οι οποίες σέβονται το περιβάλλον, την ταυτότητα του προορισμού, στοχεύουν σε οικονομική ανθεκτικότητα και σε κοινές αξίες, μπορεί να υπάρξει ένα μοντέλο τουρισμού το οποίο θα εξασφαλίσει ότι και οι επόμενες γενιές θα απολαμβάνουν τα οφέλη του (Deirmentzoglou et al., 2025).

2.3 Επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία, στο περιβάλλον και την κοινωνία

Ο τουρισμός, υπεύθυνος για τη δημιουργία εκατομμυρίων θέσεων εργασίας και δισεκατομμυρίων σε έσοδα, αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της παγκόσμιας οικονομίας. Αποτελεί μοχλό ανάπτυξης για πολλές κοινωνίες, δημιουργεί εισοδήματα και βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κοινωνιών. Στην παρούσα ενότητα θα αναλυθούν οι συνέπειες που έχει ο τουρισμός στην οικονομία, στο περιβάλλον και την κοινωνία και τον πολιτισμό. Οι συνέπειες αυτές είναι τόσο θετικές, όσο και αρνητικές (Paul, B., D., 2012). Παράλληλα θα γίνει προσπάθεια να συνδεθούν αυτές οι συνέπειες με την περιοχή του Μεσολογγίου.

2.3.1 Οικονομία

Σχετικά με την οικονομία, ο τουρισμός είναι βασικός πυλώνας της. Αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες παγκοσμίως και με την εισροή συναλλάγματος, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδήματος, τον καθιστά σημαντικότερο παράγοντα της παγκόσμιας οικονομίας (S Rajalakshmi et al., 2022). Ο τουρισμός ανήκει στον τομέα των υπηρεσιών. Μέχρι τη δεκαετία του 2000, η εξαγωγή αγαθών και πρώτων υλών αποτελούσαν το κύριο ερευνητικό ενδιαφέρον αναφορικά με τη μέτρηση οικονομικών δεικτών και δεδομένων. Με την άνοδο του τομέα των υπηρεσιών και την αύξηση των εξαγωγών διαφόρων υπηρεσιών, υπήρξε και αντίστοιχη ανάπτυξη αλλά και παραπάνω έρευνες. Ο τουρισμός έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτή την ανάπτυξη, ως ο μεγαλύτερος κλάδος των υπηρεσιών (Solarin et al., 2024, Fletcher et al., 2018, σελ. 177).

Με την εκτόξευση της παγκόσμιας κινητικότητας, η οποία συντελέστηκε με την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και ωθήθηκε από την παγκοσμιοποίηση, ο τουρισμός ήρθε στο προσκήνιο ως βασικό γρανάζι της παγκόσμιας οικονομίας. Με τη σταδιακή μείωση των συνόρων και των όποιων εμποδίων υπήρχαν λόγω της παγκοσμιοποίησης, η μετακίνηση ανθρώπων για αναψυχή, εξερεύνηση και πολιτισμό, έχει ισχυροποιήσει τον τουρισμό. Του έχει προσδώσει έναν στρατηγικό ρόλο για την οικονομική ανάπτυξη, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ανταλλαγή πολιτιστικών ερεθισμάτων. Η γεωγραφική εμβέλεια των επιχειρήσεων επεκτείνεται και τα σύνορα

ελαττώνονται. Σαν αποτέλεσμα οι γεωγραφικές αποστάσεις αποτελούν μικρής σημασίας παράγοντα (Solarin et al., 2024, Fletcher et al., 2018, σελ. 178).

Η αύξηση στα έσοδα που προέρχονται από τον τουρισμό επηρεάζει πολλούς τομείς. Ως βιομηχανία παροχής υπηρεσιών βασίζεται στο ανθρώπινο δυναμικό. Προσφέρει εργασία σε μία ευρεία γκάμα ειδικοτήτων, οι οποίες κυμαίνονται από ανειδίκευτη εργασία, έως υψηλές διοικητικές θέσεις. Η εργασία είναι κυρίως εποχική και διαφέρει από μία εποχή του χρόνου σε άλλη. Είναι πολύ σημαντική σε περιοχές όπου δεν υπάρχουν άλλες πηγές εισοδήματος, όπως μη βιομηχανικές περιοχές, ή άλλες με περιορισμένους πόρους. Επίσης δημιουργεί θέσεις εργασίας άμεσες και έμμεσες. Άμεσες είναι αυτές που εξυπηρετούν τους τουρίστες σε πρώτο πλάνο, ενώ έμμεσες είναι αυτές που ανήκουν στην εφοδιαστική αλυσίδα, όπως παραγωγή γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων, λευκών ειδών, μηχανημάτων κλπ. Επίσης σε αυτή την κατηγορία ανήκει και ο κατασκευαστικός τομέας, ο οποίος ασχολείται με την κατασκευή υποδομών όπως ξενοδοχεία και καταστήματα, αλλά και δρόμοι και αεροδρόμια (S Rajalakshmi et al., 2022).

Από τις πιο σημαντικές συνέπειες στην οικονομία, αποτελούν τα κέρδη από την εισροή συναλλάγματος. Αυτά τα έσοδα αποτελούν σημαντική προσθήκη στο εθνικό εισόδημα. Παράλληλα, εισόδημα δημιουργείται και στο κράτος με τη μορφή των φόρων. Υπάρχουν οι φόροι που εισπράττονται από τα εισοδήματα των εργαζομένων και των επιχειρήσεων. Επίσης υπάρχουν οι φόροι που εισπράττονται από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προορίζονται για τις τουριστικές επιχειρήσεις, όπως οι διάφοροι προμηθευτές. Επιπλέον, υπάρχουν φόροι που το κράτος επιβάλλει στα δωμάτια των ξενοδοχείων, στα γεύματα, στις εισόδους σε μουσεία κλπ., στα αεροδρόμια, στην ακτοπλοΐα και πάσης φύσεως τέλη (S Rajalakshmi et al., 2022).

Συνολικά, οι οικονομικές επιπτώσεις είναι άμεσες, έμμεσες και επακόλουθες. Άμεσες είναι οι δαπάνες στις τουριστικές επιχειρήσεις. Έμμεσες είναι η αγορά προϊόντων και υπηρεσιών από τις επιχειρήσεις της εφοδιαστικής αλυσίδας και άλλες εντός της τοπικής οικονομίας. Επακόλουθες είναι το εισόδημα που παράγεται από τους κατοίκους της περιοχής και στη συνέχεια διοχετεύεται εκ νέου στην τοπική οικονομία (Fletcher et al., 2018, σελ. 186).

2.3.2. Περιβάλλον

Το περιβάλλον είναι ένας τομέας που επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Η αύξηση του πληθυσμού, η εξάντληση των πόρων, η μόλυνση είναι παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τη δομή και τη λειτουργία του πλανήτη. Ο τουρισμός εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα σε αυτές τις δραστηριότητες με την περιβαλλοντική επιβάρυνση, τη χρήση του νερού, τη μετατροπή τόπων σε χώρους τουριστικής δραστηριότητας και την κατανάλωση τροφίμων (Gossling et al., 2015).

Οι μεταφορές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του τουρισμού. Λόγω της ανάπτυξης του τουρισμού, ταυτόχρονα αυξάνονται και οι μετακινήσεις και σαν αποτέλεσμα το ισοζύγιο άνθρακα είναι σπάνιο, με αποτέλεσμα το περιβάλλον να βλάπτεται. Η σχέση του τουρισμού με το περιβάλλον είναι ουσιαστικά τα ταξίδια και οι μετακινήσεις των ανθρώπων, και οι ανθρώπινες δραστηριότητες που είναι αποτέλεσμα των ταξιδιών, επηρεάζουν το περιβάλλον. Η ανάγκη για ταξίδια και διαμονή αναγκάζουν τον τουρισμό να λυγίσει υπό το βάρος της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, με αποτέλεσμα να πραγματοποιούνται εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και αερίων του θερμοκηπίου (Zhu et al., 2022). Δεδομένου ότι ο τουρισμός εξαρτάται από την ενέργεια, αυτή η ενέργεια παράγεται από ορυκτά καύσιμα και διοχετεύεται στις μετακινήσεις, στη διαμονή και στις δραστηριότητες στον προορισμό (Gossling et al., 2015).

Ο τουρισμός είναι επίσης εξαρτημένος από τα αποθέματα νερού. Οι τουρίστες χρησιμοποιούν νερό είτε για την ατομική τους υγιεινή, είτε για αθλητικές δραστηριότητες, είτε για ευεξία και αναψυχή, όπως πχ σπα, πισίνες και σάουνες. Επίσης το νερό χρησιμοποιείται για να διατηρήσει κήπους αλλά και γήπεδα γκολφ, τα οποία θεωρείται ότι είναι αυτά που καταναλώνουν το περισσότερο νερό από οτιδήποτε άλλο (Gossling et al., 2015).

Επιπρόσθετα ο τουρισμός επηρεάζει αρνητικά τη στεριά. Στη στεριά, η τουριστική δραστηριότητα δημιουργεί απορρίμματα, τα οποία απειλούν τα οικοσυστήματα, συχνά ευθύνονται για τη δημιουργία πυρκαγιών και ακολούθως είναι υπεύθυνη για ευάλωτες καταστάσεις, οι οποίες απειλούν τα είδη που ζουν στο εν λόγω οικοσύστημα, ειδικά αυτά που κατοικούν σε δάση. Η ανέγγιχτη φύση μετατρέπεται σε χώρο απόθεσης απορριμμάτων των τουριστών. Η αλόγιστη δημιουργία απορριμμάτων και η λανθασμένη διαχείρισή τους δημιουργούν πολλές φορές φωτιές στα δάση, απειλώντας τη ζωή των

ζώων που ζουν σε αυτά, και πολλές φορές συντελούν στην εξαφάνιση κάποιων από αυτά τα είδη ζώων (Zhu et al., 2022).

Επιπλέον, με την κατασκευή και λειτουργία των τουριστικών υποδομών όπως τα ξενοδοχεία και άλλες υποδομές αναψυχής, αυξάνεται η μόλυνση από τα υγρά απόβλητα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αλλοιώνεται η ποιότητα των υπογείων υδάτων και κατ' επέκταση να επηρεάζονται αρνητικά τόσο οι άνθρωποι, όσο και η χλωρίδα και η πανίδα. Αυτό το φαινόμενο είναι πιο συχνό στον παράκτιο τουρισμό, όπου η εισροή υδάτινων λυμάτων επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα του νερού. Εξαιτίας αυτού μολύνονται τα ύδατα, μεταβάλλεται η αλατότητα και η διαφάνεια του νερού και έτσι η απειλή προς το περιβάλλον είναι μεγαλύτερη. Ο θαλάσσιος τουρισμός ευθύνεται και αυτός για τη μόλυνση των υδάτων, με την απόρριψη στερεών και υγρών επικίνδυνων υλικών σε θάλασσες και ποτάμια (Zhu et al., 2022).

Τα θετικά στα οποία έχει συνεισφέρει ο τουρισμός για την προστασία του περιβάλλοντος, είναι η συντήρηση και η αποκατάσταση αρχαίων μνημείων και ιστορικών κτιρίων, η προστασία παραλιών και δασών, καθώς επίσης και η δημιουργία εθνικών πάρκων και πάρκων άγριας φύσης. Επιπλέον ο τουρισμός προκαλεί μία πιο βαθιά εκτίμηση της φύσης από τους τουρίστες και τους ντόπιους πληθυσμούς. Επίσης θεωρείται μία πιο φιλική εναλλακτική σε σχέση με τις υπόλοιπες βιομηχανίες που θα μπορούσαν να ωφελήσουν τους ντόπιους πληθυσμούς (Paul, B., D., 2012, Fletcher et al., 2018, σελ. 208).

2.3.3 Κοινωνία και Πολιτισμός

Ο τουρισμός σχετίζεται με την επαφή και αλληλεπίδραση πολιτισμών, αξιών, εθίμων και παραδόσεων. Είναι το πεδίο όπου οι τουρίστες και οι ντόπιοι αλληλοεπιδρούν, συνεπώς ο ένας μαθαίνει από τον άλλο. Έτσι, μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης μπορούν να προκύψουν νέες αξίες και ιδέες και να λειτουργήσουν ευεργετικά και για τις δύο πλευρές (Paul, B., D., 2012).

Η ανάπτυξη των υποδομών επιδρά θετικά στην κοινωνία. Κατασκευές όπως δρόμοι, αεροδρόμια και αρδευτικά δίκτυα χρησιμοποιούνται από όλους, ενώ η βελτίωση και η συντήρηση των ήδη υπαρχόντων υποδομών λειτουργεί θετικά. Παράλληλα μπορούν να αναπτυχθούν και άλλες οικονομικές δραστηριότητες μέσω της χρήσης αυτών των υποδομών (S Rajalakshmi et al., 2022).

Σύμφωνα με τα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης, η κοινωνία υποδέχεται και σταδιακά μεταμορφώνεται ώστε να εξυπηρετεί τους τουρίστες. Στο πρώτο στάδιο οι τουρίστες ανακαλύπτουν μία περιοχή που διαθέτει αρκετούς πόρους και χρησιμοποιούν τις υποδομές που ήδη υπάρχουν. Οι κάτοικοι εξακολουθούν να ασχολούνται με τις εργασίες τους και τα χαρακτηριστικά τους δεν αλλοιώνονται. Στο δεύτερο στάδιο της τουριστικής ανάπτυξης, οι κάτοικοι αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τα οφέλη της ύπαρξης των τουριστών και με αυτό τον τρόπο πραγματοποιούν επενδύσεις με την αρωγή του κράτους και ξένων. Σταδιακά εγκαταλείπουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα και υιοθετούν τα πρότυπα των τουριστών. Στο τρίτο στάδιο παρατηρείται μεγάλη εισροή του τουρισμού στην περιοχή, με κατά κύριο λόγο ξένες επενδύσεις. Πλέον κυριαρχεί ο μαζικός τουρισμός. Λόγω των οικονομικών συμφερόντων οι σχέσεις είναι απρόσωπες και κυριαρχούν τα πρότυπα των αστικών κέντρων, καθώς επίσης και ο ατομικισμός. Επίσης αρκετές από τις τουριστικές υποδομές ανήκουν σε ξένους, ενώ η γενικότερη τουριστική ανάπτυξη καθορίζεται από διοργανωτές ταξιδιών/ tour operators (Τσάρτας et al., 1996, σελ. 255).

Η επαφή των ντόπιων με τους τουρίστες, κάτι το οποίο σημαίνει διαφορετικές κουλτούρες, αξίες, βιοτικό επίπεδο και τρόπος ζωής, ενδέχεται να οδηγήσει σε συγκρούσεις. Αυτό ενδεχομένως συνεπάγεται ακόμη και αλλαγή των αξιών και παραδόσεων των ντόπιων, προκειμένου να υιοθετήσουν δυτικά πρότυπα και αξίες. Ειδικά στους νέους αυτές οι αλλαγές βρίσκουν μεγαλύτερη αποδοχή, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν συμπεριφορές και συνήθειες από το δυτικό κόσμο. Επίσης ο τουρισμός συνδέεται σε μεγάλο βαθμό και με την έξαρση της πορνείας (Rasethuntsa, B. C. 2024, Fletcher et al., 2018, σελ. 241).

Ένα ακόμη αρνητικό που έχει ο τουρισμός στην κοινωνία και τον πολιτισμό, είναι η εμπορευματοποίηση παραδοσιακών εθίμων των ντόπιων, προκειμένου αυτά να ικανοποιήσουν τους τουρίστες, η σκηνοθετημένη αυθεντικότητα που παρουσιάζει ένα ψεύτικο γεγονός, καθώς επίσης και η απώλεια πολιτιστικής ποικιλίας, λόγω του γεγονότος ότι οι τουρίστες αναζητούν οικεία πράγματα στον προορισμό (Rasethuntsa, B. C. 2024, Fletcher et al., 2018, σελ. 243).

Πολύ σημαντική συνέπεια που έχει ο τουρισμός στον πολιτισμό, είναι η αλλοίωση και, σε πολλές περιπτώσεις, η καταστροφή ή και ο βανδαλισμός αρχαιολογικών χώρων. Ο πολύ μεγάλος όγκος των επισκεπτών συχνά προκαλεί επιβάρυνση και εν τέλει υποβάθμιση του

χώρου. Επίσης η εισροή ξένων για εργασία καθώς επίσης και η μεγάλη εξάρτηση από τον τουρισμό, φέρνουν οικονομικές ανισότητες, υψηλό κόστος ζωής και εγκληματικότητα (Rasethuntsa, B. C. 2024).

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι ο τουρισμός έχει θετικές και αρνητικές επιδράσεις και στους 3 τομείς. Σχετικά με την υπό εξέταση περιοχή, υπάρχει επίδραση στην οικονομία διότι με την ανάπτυξη ενός βιώσιμου μοντέλου τουρισμού, μπορούν να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας στο Μεσολόγγι. Με αυτό τον τρόπο θα περιοριστεί η φυγή των κατοίκων σε άλλες περιοχές. Ταυτόχρονα θα είναι το έναυσμα προκειμένου να γίνουν κάποιες επενδύσεις και να βελτιωθούν οι υπάρχουσες υποδομές. Η μεγαλύτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο περιβάλλον, διότι η λιμνοθάλασσα είναι ένα εύθραυστο οικοσύστημα και η προστασία της θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα. Ενδεχόμενη ρύπανση από απορρίμματα ή υποδομές θα επηρεάσει σε πολύ σημαντικό βαθμό τη βιοποικιλότητα και την περιβαλλοντική ισορροπία. Όσον αφορά την κοινωνία και τον πολιτισμό, θα πρέπει να μην αλλοιωθεί ο χαρακτήρας των παραδόσεων της περιοχής και να μην αλλοτριωθούν λόγω του τουρισμού.

2.4 Στρατηγικές βιώσιμου τουρισμού και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Όπως αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα, ο τουρισμός έχει αρκετές συνέπειες στην κοινωνία, το περιβάλλον και την οικονομία. Προκειμένου λοιπόν να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις εξελίξεις και να αντιμετωπίσει τις προαναφερθείσες συνέπειες, θα πρέπει να υιοθετήσει καινοτόμες και ολοκληρωμένες στρατηγικές (Coros et al., 2017).

Ο εκπαιδευτικός τουρισμός είναι μία στρατηγική βιώσιμου τουρισμού, η οποία συνδυάζει τον τουρισμό, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη της κοινότητας. Πρόκειται ουσιαστικά για την εκούσια ή ακούσια συμμετοχή του τουρίστα σε μία μαθησιακή διαδικασία κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του. Αυτή η συμμετοχή του μπορεί να αποβεί πιο αποτελεσματική από τη διαδικασία της μάθησης σε μία αίθουσα διδασκαλίας. Μέσω του ταξιδιού, ο τουρίστας αποκτά γνώσεις για τον πληθυσμό, τη γλώσσα, την κουλτούρα, το περιβάλλον,

τα ήθη και έθιμα και τις παραδόσεις. Τα οφέλη που αποκομίζει η τοπική κοινότητα είναι σημαντικά, διότι δημιουργούνται θέσεις εργασίας, αναπτύσσεται περαιτέρω η οικονομία και επίσης ενισχύεται η πολιτισμική ταυτότητα της περιοχής (Tirka Widanti et al., 2025).

Ο τουρισμός υπαίθρου αποτελεί μία πολύ καλή στρατηγική, διότι μπορεί να αποτελέσει τη δίοδο ώστε να αναπτυχθεί η επαρχία και οι μικρές επιχειρήσεις. Μέσω αυτής της στρατηγικής, μπορεί να συνδυαστεί ο τουρισμός με την αγροτική δραστηριότητα, αποτελώντας μία μορφή αγροτικής πολυαπασχόλησης. Έτσι οι πληθυσμοί στην ύπαιθρο μπορούν να αυξήσουν τα εισοδήματά τους, απασχολούμενοι ταυτόχρονα στην εστίαση, τις κατασκευές, τη χειροτεχνία, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην αναδιανομή των οικονομικών ρόλων, αλλά και στη διατήρηση του πληθυσμού στην επαρχία, αποτρέποντας τη φυγή του προς τα αστικά κέντρα. Ειδικά για το νεότερο ηλικιακό πληθυσμό, ο τουρισμός υπαίθρου δημιουργεί σημαντικές ευκαιρίες απασχόλησης και εξασφαλίζει το μέλλον τους (Coros et al., 2017)

Ο πολιτιστικός τουρισμός, σε συνδυασμό με την κυκλική οικονομία είναι μία πολύ καλή στρατηγική βιώσιμου τουρισμού, ειδικά για τις μικρές κοινωνίες. Η κυκλική οικονομία είναι μία διαδικασία, η οποία δημιουργεί συνεργασίες μεταξύ των συμμετεχόντων στον τουρισμό, δημόσιο, ιδιωτικός τομέας, εκπαιδευτικοί φορείς. Είναι απαραίτητη για τη βιωσιμότητα των πολιτιστικών πόρων, προάγει τη συνεργασία και εισάγει μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση για να βελτιώσει το επίπεδο ζωής. Με αυτό τον τρόπο, η χρήση της γης γίνεται με υπεύθυνο τρόπο, αναβιώνει πολιτιστικές αξίες και ενεργοποιεί μία βιώσιμη διαδικασία ανάπτυξης (Gustafsson et al., 2023).

Η ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας είναι επίσης μείζονος σημασίας για τον βιώσιμο τουρισμό. Οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν στα πρώιμα στάδια και στον σχεδιασμό ενός project παρέχοντας γνώσεις και συμβουλές. Αυτό συμβαίνει προκειμένου να έχουν καλύτερη επίγνωση του project και να προβλέψουν καλύτερα αποτελέσματα. Με αυτό τον τρόπο αναζητούν κοινούς στόχους για την κοινωνία και βελτιώνουν το επίπεδο ζωής. Ως οι βασικοί ενδιαφερόμενοι και δεδομένου ότι ο τουρισμός λαμβάνει χώρα εντός των ορίων της κοινότητάς τους, είναι ωφέλιμη η ενεργή συμμετοχή τους (Sharma et al., 2023). Μέσω της διαχείρισης των πόρων που διαθέτουν, παράγουν το προϊόν που εν συνεχεία διαθέτουν στον τουρίστα. Παράλληλα κερδίζουν εισόδημα με τις διάφορες θέσεις εργασίας τις οποίες καταλαμβάνουν, όπως μανάτζερ, υπάλληλοι, παραγωγοί κλπ. Προκειμένου όμως η κοινότητα να είναι σωστά ανεπτυγμένη, θα πρέπει η προσέγγισή τους να είναι ολιστική.

Διπλωματική Εργασία

Το εισόδημα θα πρέπει να δημιουργείται από την τοπική παραγωγή, η συμμετοχή των μελών της κοινότητας θα πρέπει να είναι ενεργή μέσω οργανώσεων και πρωτοβουλιών, η τοπική κουλτούρα να μεταλαμπαδεύεται στις επόμενες γενιές και να υπάρχει περιβαλλοντική υπευθυνότητα (Polnyottee et al., 2015).

Ο υγροτοπικός τουρισμός αποτελεί μορφή εναλλακτικού τουρισμού που ο υγρότοπος αποτελεί τον τόπο όπου λαμβάνουν χώρα οι τουριστικές δραστηριότητες. Η αλληλεπίδραση με τη φύση αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μορφής τουρισμού και επηρεάζει τη συνολική εμπειρία των επισκεπτών. Τα βασικά κίνητρα των επισκεπτών είναι η εκτίμηση που έχουν για τα φυσικά τοπία και για περιβαλλοντικούς λόγους. Οι 2 παράγοντες που συμβάλλουν στη συνολική εμπειρία του επισκέπτη είναι από τη μία το φυσικό περιβάλλον με τον καθαρό αέρα, το νερό και το έδαφος και από την άλλη, οι υποδομές που έχουν κατασκευαστεί με φιλικά προς το περιβάλλον μέσα για τη διαχείριση του προορισμού, καθώς επίσης και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επιμόρφωση των επισκεπτών. Εφόσον το φυσικό περιβάλλον διατηρείται και οι υποδομές είναι υψηλού επιπέδου, διεγείρονται τα συναισθήματα των επισκεπτών και αυξάνεται η εκτίμησή τους προς τη φύση (Tang et al., 2025).

Ο ποδηλατικός τουρισμός αποτελεί μία βιώσιμη στρατηγική, τόσο για την πόλη, όσο και για την ύπαιθρο. Η ανάπτυξη και η προώθηση του ποδηλάτου ως μέσου μετακίνησης αποτελεί μία επιλογή φιλική στο περιβάλλον και στην υγεία. Αφενός με την αύξηση της χρήσης του ποδηλάτου γίνονται περισσότερες επενδύσεις στις δομές που αφορούν το ποδήλατο και το καθιστούν σημαντικό μέσο για τη μετακίνηση στην πόλη, αφετέρου η όλη κουλτούρα της ποδηλασίας προσελκύει τουρίστες που χρησιμοποιούν το ποδήλατο. Ο αστικός σχεδιασμός ωφελείται σε μεγάλο βαθμό, διότι αξιοποιείται καλύτερα ο δημόσιος χώρος και υπάρχει καλύτερη πρόσβαση. Εκτός των πόλεων, το ποδήλατο ευδοκimeί και στην ύπαιθρο, με την ύπαρξη διάφορων φεστιβάλ και αγώνων που γίνονται σε βουνά και σε επαρχιακές οδούς (Piras et al., 2024, Nilsson, J., H., 2019).

Ο αγροτουρισμός, ως κομμάτι του τουρισμού υπαίθρου, αποτελεί πρακτική βιωσιμότητας. Αποτελεί ένα επιπλέον εισόδημα για τις οικογένειες της υπαίθρου, βελτιώνει τις κοινωνικές συνθήκες, προάγει τη βιωσιμότητα και αποτρέπει τη μετανάστευση των νέων προς τα αστικά κέντρα. Η όλη εμπειρία σε συνδυασμό με τη διαμονή και τη διατροφή που παρέχεται προσελκύει τον τουρίστα και αποτελεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για αυτές τις επιχειρήσεις. Ουσιαστικά συνδυάζεται ο τουρισμός με δραστηριότητες αναψυχής που

έχουν να κάνουν με δραστηριότητες αγροτικές, γεωργικές, ψάρεμα, κτηνοτροφία, με την προϋπόθεση ότι η διαμονή θα λαμβάνει χώρα στον χώρο του αγροκτήματος και θα δοκιμάζονται τα προϊόντα που παράγει. Επιπλέον, με αυτές τις διαδικασίες οι τουρίστες μαθαίνουν για παραδοσιακές τεχνικές καλλιέργειας, συγκομιδής, επεξεργασίας και μεταποίησης των προϊόντων. Παράλληλα, μέσω όλων αυτών των διαδικασιών, υποστηρίζεται η αγροτική παραγωγή και μπορεί να προσφέρει νέες δουλειές και στον γυναικείο πληθυσμό (Pelegrin Entenza et al., 2022, Ariza Velasco et al., 2022).

Ο γαστρονομικός τουρισμός αποτελεί μία μορφή τουρισμού όπου οι επισκέπτες έρχονται σε επαφή με τη γαστρονομία ενός προορισμού μέσω προϊόντων και εμπειριών. Με αυτό τον τρόπο αλληλεπιδρούν άμεσα με την τοπική γαστρονομία και την κουλτούρα της διατροφής του προορισμού. Οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν νέες γεύσεις, αρώματα και δομές, τα οποία προκαλούν τις αισθήσεις και συμβάλλουν στη γενικότερη εμπειρία τους (García-Pérez, L. E. & Castillo-Ortiz, I., 2024).

Ο τουρισμός περιπέτειας είναι μία εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία συνδυάζει φυσική ομορφιά, αδρεναλίνη και ρίσκο. Το φυσικό περιβάλλον μαζί με την τάση για εξερεύνηση διεγείρει αυτά τα συναισθήματα. Υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να εξεταστεί ο τουρισμός περιπέτειας: διότι συνδυάζει τις δραστηριότητες μαζί με το ψυχολογικό κομμάτι που περιλαμβάνει τα παραπάνω κίνητρα. Ο τουρισμός περιπέτειας στα νησιά απευθύνεται σε τουρίστες που αποζητούν τα παραπάνω και επιπλέον την επαφή με την τοπική κουλτούρα. Μέσω των διαφόρων δραστηριοτήτων όπως καταδύσεις, ορειβασίες, κανό καγιάκ και πολιτιστικές δραστηριότητες, οι τουρίστες έρχονται σε επαφή με την ιστορία, την κουλτούρα και το μοναδικό περιβάλλον του νησιού. Η ομορφιά, βιοποικιλότητα και πολιτιστική αξία είναι οι πόροι μέσω των οποίων γίνονται οι ανωτέρω δραστηριότητες. Αυτές οι δραστηριότητες μπορούν να χωριστούν αναλόγως του βαθμού επικινδυνότητας σε ‘ήπιες’ και ‘αυξημένης δυσκολίας’. Ήπιες θεωρούνται η κολύμβηση με αναπνευστήρα (snorkeling), ένα σαφάρι ή μία πεζοπορία. Αυξημένης δυσκολίας είναι η αναρρίχηση και το rafting σε ορμητικά νερά (Azimi et al., 2026).

Προκειμένου να υπάρξει επιτυχής μετάβαση προς έναν βιώσιμο τουρισμό, είναι απαραίτητο να υπάρχει ένα μοντέλο ολοκληρωμένης διαχείρισης προορισμού. Αυτό το μοντέλο θα πρέπει να περιλαμβάνει ένα όραμα και μία αποστολή. Οι διάφοροι εμπλεκόμενοι στο εγχείρημα θα πρέπει να έχουν μία αρμονική συνεργασία, να θέτουν στόχους εντός των πλαισίων που επιτρέπονται και να αξιολογούν τα αποτελέσματα βάσει

των στόχων που τέθηκαν. Αυτή η διαδικασία είναι καθοριστική για τη βιώσιμη ανάπτυξη ενός προορισμού και η επιτυχής εφαρμογή της θα αποφέρει οφέλη οικονομικά και κοινωνικά στις τοπικές κοινωνίες (Romaio et al., 2021).

2.5 Καλές πρακτικές βιώσιμου τουρισμού στην Ελλάδα και το εξωτερικό

Στη συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζονται παραδείγματα καλών πρακτικών, τα οποία προέρχονται από περιοχές που εφαρμόζουν ήπιες μορφές τουρισμού, κάποιες διαθέτουν φυσικό περιβάλλον και πόρους και τέλος, αυτά τα παραδείγματα και οι πρακτικές τους να μπορούν να μεταφερθούν και σε άλλες περιοχές, όπως η περιοχή του Μεσολογγίου.

Στο Μπαλί της Ινδονησίας υπάρχουν παραδείγματα εκπαιδευτικού τουρισμού και σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα. Μία περίπτωση αποτελεί το σοκολατένιο χωριό, που βρίσκεται στο χωριό Cau Marga, στην περιοχή Tabanan, η οποία ανήκει στην επαρχία του Μπαλί. Στο συγκεκριμένο χωριό συνδυάζεται το ταξίδι μαζί με οργανωμένη επίσκεψη σε φυτεία κακάο, όπου ο επισκέπτης μαθαίνει για την καλλιέργεια των κακαόδεντρων, παρακολουθεί τις διαδικασίες στο εργοστάσιο και βλέπει πώς παρασκευάζεται η σοκολάτα. Παράλληλα μπορεί να αγοράσει σοκολάτα ενώ υπάρχουν ξεναγήσεις για όλη τη διαδικασία (Tirka Widanti et al., 2025). Ένα ακόμη παράδειγμα εκπαιδευτικού τουρισμού είναι το πράσινο σχολείο του Μπαλί. Πρόκειται για ένα σχολείο χτισμένο μέσα στη φύση, το οποίο δεν έχει αλλοιώσει καθόλου το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται, και στο οποίο φοιτούν μαθητές από διάφορες χώρες του πλανήτη. Αποτελεί συνδυασμό προφύλαξης του περιβάλλοντος με ένα βίωμα που προσφέρει μία εντελώς διαφορετική εμπειρία στους τουρίστες (Tirka Widanti et al., 2025). Στο Μεσολόγγι θα μπορούσε να γίνει κάτι αντίστοιχο με τις αλυκές, τα εκτροφεία ψαριών και τα ελαιοτριβεία. Να οργανώνονται εκπαιδευτικές επισκέψεις στις τοπικές μονάδες παραγωγής όπου οι επισκέπτες μέσω ξεναγήσεων θα μαθαίνουν από πρώτο χέρι για την εκτροφή και την αλιεία ψαριών, τη διαδικασία συγκομιδής του αλατιού και τη διαδικασία παραγωγής του ελαιολάδου.

Η περιοχή Forsvik στη Σουηδία είναι περίπτωση προορισμού, όπου η τοπική αυτοδιοίκηση διαχειρίζεται το μέρος με μία νοοτροπία κυκλικής οικονομίας και ενσωματώνουν τις ανάγκες των συμμετεχόντων σε ένα κοινό πλαίσιο (Gustafsson et al., 2023).

Η Κοπεγχάγη αποτελεί υπόδειγμα πόλης ιδανικής για ποδηλασία και ποδηλατικό τουρισμό. Η κουλτούρα του ποδηλάτου υπάρχει και στους κατοίκους, καθώς μόνο ένα στα πέντε νοικοκυριά διαθέτει αυτοκίνητο, ενώ οι μετακινήσεις των κατοίκων για να μεταβούν στην εργασία τους γίνονται κατά κύριο λόγο με ποδήλατο. Το κλίμα είναι ιδανικό σχεδόν όλη τη χρονιά, ενώ η πόλη είναι επίπεδη. Η τοπική αυτοδιοίκηση ενθαρρύνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη χρήση του ποδηλάτου, ενώ η δημιουργικότητα, η πράσινη και η έξυπνη ανάπτυξη είναι βασικοί πυλώνες του αναπτυξιακού σχεδιασμού της. Το ποδήλατο αποτελεί βασικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης. Όταν άρχισαν να αναπτύσσονται τα προάστια, δόθηκε χώρος ενδιάμεσα για χώρους πρασίνου, ενώ αναπτύχθηκαν οδικά δίκτυα ειδικά για ποδήλατα, οποία είναι ιδιαίτερα ασφαλή και επεκτείνονται συνεχώς στην ευρύτερη περιοχή της δανέζικης πρωτεύουσας. Μέσα στην πόλη, τα μέσα μαζικής μεταφοράς είναι προσαρμοσμένα ώστε να μπαίνουν μέσα τα ποδήλατα και υπάρχει σεβασμός στους πεζούς και τους ποδηλάτες. Όλα αυτά ενθαρρύνουν και τους τουρίστες να χρησιμοποιούν ποδήλατο. Πολλά ξενοδοχεία νοικιάζουν ή προσφέρουν δωρεάν ποδήλατο στους επισκέπτες τους. Υπάρχουν πολλά σημεία ενοικίασης, ενώ πολλά καταστήματα ποδηλάτων έχουν επεκταθεί και αυτά στην ενοικίαση. Επιπλέον, υπάρχει εφαρμογή διαμοιρασμού ποδηλάτων, ενώ υπάρχουν πολλές ξεναγήσεις με ποδήλατο, είτε μέσα στην πόλη, είτε και στα προάστια, ευνοώντας την ανάπτυξη και εκτός του κέντρου (Nilsson, J., H., 2019). Αντίστοιχα στο Μεσολόγγι θα μπορούσαν να αναπτυχθούν περισσότερο οι ποδηλατικές διαδρομές και οι ποδηλατοδρόμοι, έτσι ώστε όλο και μεγαλύτερο τμήμα της πόλης να είναι προσβάσιμο με ποδήλατο με περισσότερη ασφάλεια. Επίσης θα μπορούσε να αυξηθεί η πρακτική της ενοικίασης ποδηλάτων από τις υπάρχουσες επιχειρήσεις και να υπάρξει αντίστοιχη συνεργασία και με τα καταλύματα της περιοχής.

Το Δέλτα του ποταμού Νέστου αποτελεί μία περιοχή υψηλού οικολογικού ενδιαφέροντος, διότι προστατεύεται από διεθνείς συνθήκες και φιλοξενεί πολλά είδη πτηνών, ψαριών και ζώων. Είναι ιδανική για ήπιες δραστηριότητες όπως διαδρομές στη φύση, παρατήρηση πουλιών και ήπιες θαλάσσιες δραστηριότητες (Manola et al., 2026). Μία επιπλέον

περίπτωση αποτελεί η λίμνη Κάρλα στη Θεσσαλία. Η συγκεκριμένη λίμνη αποτελεί καλή περίπτωση περιοχής για ήπιες δραστηριότητες στη φύση και διαθέτει και ορισμένες υποδομές. Διαθέτει μουσείο φυσικής ιστορίας, σημεία πληροφόρησης, κέντρο ενημέρωσης επισκεπτών, καθώς και σημεία παρατήρησης πουλιών. Οι επισκέπτες μπορούν να λάβουν μέρος σε δραστηριότητες όπως ιππασία, πεζοπορία και ποδηλασία (Trakala et al., 2023). Στο Μεσολόγγι αντίστοιχες δραστηριότητες αθλητικού και εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω στην περιοχή της λιμνοθάλασσας.

Οι Αζόρες, το αρχιπέλαγος στον Βόρειο Ατλαντικό Ωκεανό αποτελούν καλή πρακτική νησιωτικού τουρισμού περιπέτειας. Συνδυάζουν φυσική ομορφιά, πολιτιστική κληρονομιά και ένα εύρος δραστηριοτήτων. Σε αυτά προστίθεται και η τοπική γαστρονομία, ως μία πολύ σημαντική προσθήκη στην όλη εμπειρία. Η βιωσιμότητα είναι κάτι στο οποίο δίνουν μεγάλη βάση οι τοπικές αρχές, ιδιαίτερα σε δραστηριότητες όπως η παρατήρηση φαλαινών. Επιπλέον, προορισμοί εντός των νησιών έχουν γίνει επίκεντρο προώθησης διαφόρων αθλητικών γεγονότων και φεστιβάλ, που περιλαμβάνουν ποδηλασία, σερφ, αγώνες δρόμου και άλλα (Azimi et al., 2026, Joao et al., 2018). Στο Μεσολόγγι μπορεί να γίνει αντίστοιχη εφαρμογή με δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα τόσο στη θάλασσα, όσο και στο βουνό.

Καλή πρακτική γαστρονομικού τουρισμού αποτελούν οι παραδοσιακές ταβέρνες που βρίσκονται σε διάφορα μέρη της Ελλάδος, περισσότερο ή λιγότερο τουριστικά. Οι συγκεκριμένες ταβέρνες αποτελούν καλή πρακτική βιωσιμότητας, διότι δίνουν μεγάλη σημασία στην αίσθηση της κοινότητας και του συνδετικού κρίκου με την περιοχή που ανήκουν, ταυτόχρονα διατηρώντας την αυθεντικότητά τους, χωρίς αυτή να είναι σκηνοθετημένη για τους τουρίστες. Από τη μία πλευρά ανταποκρίνονται στις προσδοκίες των τουριστών, κυρίως ξένων, από την άλλη εκφράζουν την υπερηφάνεια τους για τις γαστρονομικές τους προτάσεις, αλλά και για τα προϊόντα που προέρχονται από την περιοχή. Ελαιόλαδο, φρέσκα λαχανικά, ψάρια και μυρωδικά συνδυάζονται και δημιουργούν δημιουργίες για τις οποίες οι υπεύθυνοι είναι υπερήφανοι και αποτελούν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στον γαστρονομικό τουρισμό (Rozanis et al., 2024). Στο Μεσολόγγι υπάρχουν εστιατόρια και ψαροταβέρνες όπου ο επισκέπτης μπορεί να γευτεί φρέσκα τοπικά ψάρια και συνταγές της περιοχής.

2.6 Προκλήσεις και ευκαιρίες βιώσιμου τουρισμού στην περιφέρεια και τοπικές κοινωνίες

2.6.1 Προκλήσεις

Η πρόκληση που αντιμετωπίζει ο βιώσιμος τουρισμός, είναι να περιορίσει τις αρνητικές συνέπειες, βελτιώνοντας τα οφέλη του τουρισμού προς τη σωστή κατεύθυνση. Εν μέσω διεθνών κρίσεων, οι προκλήσεις γίνονται όλο και πιο σύνθετες, όπως για παράδειγμα η κλιματική αλλαγή, η οικονομική ύφεση, η ενεργειακή κρίση και τα προβλήματα με την έλλειψη νερού (Pan et al., 2018). Η διαφυγή των εσόδων είναι μία πρόκληση που οι τοπικές κοινωνίες καλούνται να αντιμετωπίσουν, στις περιπτώσεις που υπάρχουν ξένες επιχειρήσεις. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι κοινωνίες δεν καρπώνονται αυτά τα κέρδη διότι αυτά πάνε στους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων που ευδοκιμούν στην περιοχή. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται πολύ έντονα σε τουριστικές περιοχές που κυριαρχούν οι διεθνείς tour operators (Sezerel, H., & Karagoz, D., 2023).

Άλλη πρόκληση είναι η ελλιπής χρηματοδότηση, η οποία συνεπάγεται τη μη δυνατότητα υλοποίησης προγραμμάτων βιώσιμου τουρισμού. Σε συνδυασμό με τη διαφθορά, τη γραφειοκρατία και τον μη συντονισμό των εμπλεκόμενων, η πρόκληση είναι εντονότερη (Egbo et al., 2025). Άλλη πρόκληση στις τοπικές κοινωνίες, είναι η υποστήριξη από τα ίδια τα μέλη της κοινωνίας, καθώς επίσης και η δεκτικότητα τους. Ενίοτε δεν έχουν σωστή συμπεριφορά, ενώ συχνά τα νεότερα μέλη δεν διατηρούν τα παραδοσιακά έθιμα. Παράλληλα δε στηρίζουν τοπικές εκδηλώσεις και δεν υπάρχει αρκετή παιδεία σχετικά με τα οφέλη του βιώσιμου τουρισμού, με αποτέλεσμα τυχόν πρωτοβουλίες βιώσιμου τουρισμού να αποτυγχάνουν (Soeswoyo al., 2025, Egbo et al., 2025).

Μία επιπλέον πρόκληση που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι τοπικές κοινωνίες, είναι η εξάρτηση από τον τουρισμό. Λόγω της εποχικότητας και των εσόδων που φέρνει ο τουρισμός, δραστηριότητες όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία μπαίνουν στο περιθώριο ή ασκούνται από λίγους. Αυτό έχει σαν συνέπεια η ανάπτυξη να είναι προσηλωμένη στον τουρισμό και επίσης η περιοχή να χρειάζεται προμήθειες από άλλες περιοχές. Συνεπώς θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η ενασχόληση με την αγροτική παραγωγή (Sezerel, H., & Karagoz, D., 2023).

Προκλήσεις που σχετίζονται με την επιβάρυνση του περιβάλλοντος που καλούνται να διαχειριστούν οι περιφέρειες και οι τοπικές κοινωνίες, είναι η διαχείριση των απορριμμάτων και του νερού. Στην περίπτωση των απορριμμάτων παραμένει ακόμη μία από τις μεγάλες προκλήσεις, διότι ακόμη είναι υψηλά τα ποσοστά παραγωγής απορριμμάτων. Όσον αφορά το νερό, τα υγρά απόβλητα και η χρήση του φρέσκου νερού επηρεάζουν την ποιότητα των υδάτων. Παράλληλα συντελείται μόλυνση του νερού από την τουριστική δραστηριότητα. Υγρά απόβλητα που αποτελούνται από οργανικά και ανόργανα υλικά, χλώρια από τις πισίνες, καθώς επίσης και χημικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται για να διασπούν τα λίπη και τα έλαια από τα τρόφιμα (Pan et al., 2018).

Μία επιπλέον πρόκληση είναι η έλλειψη των καναλιών επικοινωνίας μεταξύ των ενδιαφερομένων στις τοπικές κοινωνίες. Στην περίπτωση του αγροτουρισμού και της εφοδιαστικής αλυσίδας, εφόσον τα κανάλια επικοινωνίας δεν είναι ξεκάθαρα, τότε οι μεσάζοντες είναι αυτοί που έχουν τον έλεγχο και οι αγρότες δε θα μπορούν να προωθούν την παραγωγή τους. Επίσης, όταν τα κανάλια επικοινωνίας δεν είναι επαρκή, τότε αυξάνονται και οι συγκρούσεις μεταξύ των τοπικών κοινωνιών. Ακόμη, η έλλειψη από πλατφόρμες ανταλλαγής πληροφοριών οδηγεί σε έναν τουρισμό με ελλιπή στοιχεία και σε μία ελλιπή ευαισθητοποίηση της κοινωνίας (Pan et al., 2018).

Πρόκληση επίσης αποτελεί η περιβαλλοντική πίεση σε προστατευόμενες περιοχές. Παράδειγμα αποτελεί ο υγρότοπος της Γιάλοβας στη Μεσσηνία και η προστασία του λόγω της αγροτικής και τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή. Η εν λόγω προστατευόμενη περιοχή και το οικοσύστημά της απειλείται λόγω της επέκτασης της τουριστικής δραστηριότητας. Από τη μία αυτή η επέκταση δημιουργεί θέσεις εργασίας και συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής, από την άλλη επιβαρύνει το οικοσύστημα. Η περιοχή αποτελεί το σημείο όπου κατοικεί ο Αφρικανικός χαμαιλέοντας, ένα είδος υπό εξαφάνιση. Η περίοδος αναπαραγωγής του συμπίπτει με την τουριστική περίοδο και οι φωλιές του στους αμμόλοφους της περιοχής έχουν υποστεί σημαντικές φθορές από τα οχήματα που χρησιμοποιούν οι τουρίστες στην εν λόγω περιοχή (Maneas et al., 2019).

2.6.2. Ευκαιρίες

Οι ευκαιρίες του βιώσιμου τουρισμού είναι οι πόροι και η ικανότητα ενός προορισμού να φιλοξενήσει επισκέπτες, εκμεταλλευόμενος αυτά που διαθέτει. Δηλαδή φυσικοί,

πολιτιστικοί, ιστορικοί και κοινωνικοοικονομικοί πόροι, οι οποίοι θα συντελέσουν στην ανάπτυξη του προορισμού (Waldemar, C., & Dajer, N., 2024). Τα αξιοθέατα είναι μία σημαντική ευκαιρία αξιοποίησης ενός πόρου με τουριστικό ενδιαφέρον, με όρους βιώσιμης ανάπτυξης. Ειδικότερα στις περιπτώσεις περιοχών οι οποίες είναι λιγότερο ανεπτυγμένες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι εν λόγω περιοχές που διαθέτουν ελκυστικά φυσικά τοπία και περιοχές προστατευόμενες, έχουν ένα σημαντικό πλεονέκτημα διότι αυτές οι περιοχές αποτελούν μία πολύ καλή ευκαιρία για ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού. Αυτά τα αξιοθέατα είναι πολύτιμα στοιχεία που προσελκύουν επισκέπτες, και με αυτό τον τρόπο μπορούν να δημιουργηθούν ευκαιρίες για δραστηριότητες, φεστιβάλ και ξεναγήσεις (Waldemar, C., & Dajer, N., 2024).

Μία επιπλέον ευκαιρία για βιώσιμη ανάπτυξη, αποτελεί ο ψηφιακός μετασχηματισμός περιοχών που βρίσκονται στην ύπαιθρο και έχουν τουρισμό. Με τη χρήση της τεχνολογίας οι τοπικές κοινωνίες θα έχουν την ευκαιρία να έχουν αυξημένη συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων. Μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας θα δημιουργείται ένας χώρος όπου οι τοπικές κοινωνίες θα μπορούν να σχεδιάσουν και να διαχειριστούν τον προορισμό, με αποτέλεσμα να υπάρξει διεύρυνση και επέκταση της αγοράς, συνεπώς θα μπορούν να απευθύνονται σε επισκέπτες πέραν των παραδοσιακών μεθόδων. Επίσης θα ενδυναμώνεται η κοινωνική ενσωμάτωση των κατοίκων της υπαίθρου. Με σωστή χρήση των συγκεκριμένων μέσων, παρατηρείται μεγαλύτερη ασφάλεια και ευημερία. Συν τοις άλλοις θα διατηρείται η πολιτιστική και περιβαλλοντική κληρονομιά. Αυτό θα επιτευχθεί διότι η ψηφιακή τεχνολογία θα έχει διττό ρόλο: Εκτός του μέσου προώθησης του προορισμού, θα αποτελεί και ένα εκπαιδευτικό μέσο που θα μεταδίδει την τοπική παράδοση, ενώ παράλληλα θα είναι και ένα μέσο ευαισθητοποίησης που θα ενημερώνει για δραστηριότητες και πρακτικές που είναι πιθανό να έχουν αρνητική επίδραση στον προορισμό (Haryono et al., 2025).

Ακόμη μία ευκαιρία βιώσιμου τουρισμού είναι τα διάφορα τοπικά γεγονότα και οι τοπικές εκδηλώσεις, τα οποία είναι μία πάρα πολύ καλή ευκαιρία ώστε να έρθουν επισκέπτες στον προορισμό. Με αυτό τον τρόπο γίνεται χρήση των επιπλέον τουριστικών πόρων του προορισμού και όχι μόνο των φυσικών, οι οποίοι σε αρκετές περιπτώσεις χαρακτηρίζονται από εποχικότητα, όπως για παράδειγμα τα πάρκα και οι παραλίες. Τα συγκεκριμένα γεγονότα έχουν το πλεονέκτημα ότι είναι προσβάσιμα σε όλους. Οι επισκέπτες λαμβάνουν

υπόψη τους την πολιτιστική κληρονομιά του προορισμού, στηρίζοντας παράλληλα την τοπική κοινωνία (Acevedo-Duque et al., 2022).

Ευκαιρία αποτελούν οι ήπιες διαδρομές και η συνεργασία φορέων, καθώς επίσης και οι εκπαιδευτικές επισκέψεις. Παράδειγμα τέτοιων ευκαιριών αποτελεί το νησί της Πάρου. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για ένα από τα πιο δημοφιλή νησιά των Κυκλάδων, εντούτοις αποτελεί έναν προορισμό με αρκετές δυνατότητες ανάπτυξης βιώσιμων και ήπιων μορφών τουρισμού. Αποτελεί καλή περίπτωση προορισμού για ποδηλασία, με παραδείγματα την περιοχή της Νάουσας και της Παροικίας. Επίσης διαθέτει πεζοπορικές διαδρομές. Από τους Αγίους Αναργύρους στις Λεύκες, και από εκεί στο νότιο τμήμα του νησιού, από το χωριό Πρόδρομος στις Λεύκες, το νησί διαθέτει αρκετές διαδρομές οι οποίες μπορούν να πραγματοποιηθούν και με ποδήλατο βουνού. Οι φορείς έχουν συνεργασία μεταξύ τους, αλλά υπάρχει έλλειψη οικονομικών πόρων για περαιτέρω προβολή του προορισμού. Επιπλέον, στο νησί της Πάρου υπάρχουν μουσεία τα οποία μπορούν να προσφερθούν για εκπαιδευτικό και μουσειακό τουρισμό, καθώς επίσης και η πλούσια ιστορία του νησιού, η οποία ξεκινάει από τα αρχαία χρόνια (Prokopiou, D., & Tselentis, B., 2022, Prokopiou et al., 2019).

Στην περίπτωση του Μεσολογγίου, ευκαιρίες μπορούν να αποτελέσουν η ψηφιακή προβολή του προορισμού μέσω της χρήσης της τεχνολογίας, η αποτελεσματική συνεργασία των φορέων, οι ήπιες δραστηριότητες στη λιμνοθάλασσα (ποδηλασία, παρατήρηση πουλιών, πεζοπορία), οι επισκέψεις εκπαιδευτικού χαρακτήρα, οι ιστορικές διαδρομές με τα μουσεία και τον κήπο των Ηρώων, η τοπική γαστρονομία, καθώς επίσης και η λιμνοθάλασσα με το οικοσύστημά της.

Σύνοψη θεωρητικού πλαισίου

Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση προκύπτει ότι ο βιώσιμος τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο επιχειρεί να συνδυάσει διαφορετικές πτυχές της τουριστικής δραστηριότητας. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, ο βιώσιμος τουρισμός προσεγγίζεται ως πολυδιάστατο μοντέλο ανάπτυξης με το οποίο επιχειρείται να συνδυαστούν:

- Οικονομική βιωσιμότητα και ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας: δημιουργία θέσεων εργασίας, στήριξη μικρών επιχειρήσεων.

- Κοινωνική αποδοχή και συμμετοχή των κατοίκων: ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στον σχεδιασμό και τη λήψη αποφάσεων.
- Προστασία φυσικών πόρων και περιορισμός των περιβαλλοντικών πιέσεων: διατήρηση της λιμνοθάλασσας, προστασία της βιοποικιλότητας.
- Διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς: προστασία της ιστορικής μνήμης, ανάδειξη των τοπικών παραδόσεων και της γαστρονομίας.
- Αποτελεσματική διακυβέρνηση και συνεργασία φορέων: ύπαρξη συντονισμού μεταξύ Δήμου, Περιφέρειας, επιχειρήσεων, συλλόγων και κατοίκων.

Οι διαστάσεις αυτές θα αποτελέσουν τον βασικό πυλώνα για την ερμηνεία των τοπικών αντιλήψεων στο Μεσολόγγι. Ειδικότερα, το ερωτηματολόγιο της έρευνας διαμορφώθηκε ώστε να διερευνά τις αντιλήψεις των κατοίκων σε κάθε μία από τις παραπάνω διαστάσεις, μέσω ερωτήσεων που αφορούν:

- Τα οφέλη του βιώσιμου τουρισμού
- Τη στάση των κατοίκων απέναντι στη συμμετοχή και τη λήψη αποφάσεων,
- Την αντίληψη για την προστασία της λιμνοθάλασσας και του περιβάλλοντος,
- Την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της γαστρονομίας,
- Την αξιολόγηση της συνεργασίας μεταξύ φορέων.

Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η συνέπεια μεταξύ του θεωρητικού πλαισίου και της εμπειρικής διερεύνησης, ενώ παράλληλα τα ευρήματα της έρευνας μπορούν να ερμηνευτούν με βάση τις θεωρητικές προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν στις ενότητες του παρόντος κεφαλαίου.

3. Μεθοδολογία Έρευνας

3.1 Σχεδιασμός έρευνας

Ως πρώτο βήμα για το σχεδιασμό της έρευνας, καθορίστηκε ο σκοπός και οι επιμέρους σκοποί της εν λόγω έρευνας. Ως σκοπός της έρευνας ορίζεται μία ευρεία δήλωση που αναφέρει την πρόθεση ή τις προθέσεις μίας έρευνας. Δηλαδή καθορίζει τι θα επιτευχθεί, αλλά όχι με ποιόν τρόπο (Durberry, R., 2018, σελ. 76). Ο βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει αν και υπό ποιες προϋποθέσεις το Μεσολόγγι μπορεί να αναπτυχθεί ως προορισμός βιώσιμου τουρισμού. Δεν περιορίζεται στην περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, αλλά επιχειρεί να διερευνήσει τις αντιλήψεις των κατοίκων και των επαγγελματιών, να εντοπίσει τα εμπόδια και τις ευκαιρίες, και να διαμορφώσει στρατηγικές κατευθύνσεις για τη μετάβαση σε ένα βιώσιμο μοντέλο τουρισμού.

Οι επιμέρους ή αντικειμενικοί στόχοι της έρευνας, είναι το μέσο με το οποίο θα επιτευχθεί ο σκοπός που έχει οριστεί. Πρόκειται δηλαδή για τα βήματα τα οποία θα ακολουθηθούν, προκειμένου να απαντηθούν τα ερωτήματα που τέθηκαν, στην προκειμένη περίπτωση ο κύριος σκοπός. Οι αντικειμενικοί στόχοι πρέπει να είναι προσανατολισμένοι σε πράξεις, συγκεκριμένοι, επιτεύξιμοι και να έχουν κάποια συνεισφορά στην επίτευξη του στόχου. Επιπρόσθετα καθορίζουν τα όρια της μελέτης (Durberry, R., 2018, σελ. 76). Ως επιμέρους σκοποί για την παρούσα έρευνα, ορίστηκαν οι εξής:

- Να διερευνηθούν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των κατοίκων και επαγγελματιών του τουρισμού σχετικά με την έννοια του βιώσιμου τουρισμού, τη σημασία που αυτός έχει για την τοπική ανάπτυξη, καθώς επίσης και τις προοπτικές που παρουσιάζει ο βιώσιμος τουρισμός για την πόλη του Μεσολογγίου.
- Να εντοπιστούν τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, καθώς επίσης και οι ευκαιρίες και απειλές που επηρεάζουν την τουριστική της ανάπτυξη, μέσα από τη διενέργεια SWOT ανάλυσης με τους επιχειρηματίες του τουριστικού κλάδου.

- Να αξιολογηθούν οι φυσικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί πόροι που μπορούν να υποστηρίξουν εναλλακτικές μορφές τουρισμού (οικοτουρισμός, πολιτιστικός, θρησκευτικός κλπ.).
- Να αναγνωριστούν οι παράγοντες που περιορίζουν την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών, όπως επίσης και να διερευνηθεί ο βαθμός ετοιμότητας της τοπικής κοινωνίας για συμμετοχή σε τέτοιες πρωτοβουλίες.
- Να διαμορφωθούν στρατηγικές κατευθύνσεις και προτάσεις πολιτικής για την ανάπτυξη του Μεσολογγίου ως βιώσιμου και αυθεντικού τουριστικού προορισμού, με σεβασμό στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Αφού οριστικοποιήθηκαν ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι, στη συνέχεια έγινε αναζήτηση στη βιβλιογραφία προκειμένου να εντοπιστούν οι μεταβλητές – ερωτήματα που θα περιέχει το ερωτηματολόγιο της έρευνας. Ορίστηκε ότι κάθε ένας από τους επιμέρους σκοπούς της έρευνας, θα αποτελεί και καθεμία ξεχωριστή ενότητα του ερωτηματολογίου. Επίσης καθορίστηκε ότι οι ερωτήσεις που θα περιλαμβάνονται σε κάθε ενότητα, θα είναι πάνω κάτω ίδιες σε αριθμό για την εκάστοτε ενότητα, προκειμένου να υπάρχει ισορροπία. Αφού λοιπόν οριστικοποιήθηκε και ο αριθμός των μεταβλητών για την κάθε ενότητα, και κατόπιν έγκρισης από την επιβλέπουσα καθηγήτρια, έγινε η οριστική σύνταξη του ερωτηματολογίου και κατόπιν η διανομή του.

Η ποσοτική έρευνα επιλέχθηκε για τους εξής λόγους για τη διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων του Μεσολογγίου:

- Υπάρχει μεγαλύτερη αξιοπιστία και ακρίβεια όσον αφορά τα αποτελέσματα.
- Τα αποτελέσματα μπορούν να αναπαραχθούν και από άλλους ερευνητές.
- Τα αποτελέσματα μπορούν να γενικευθούν και σε μεγαλύτερους πληθυσμούς.
- Μπορούν να εντοπιστούν τάσεις και συσχετίσεις μέσω της χρήσης στατιστικών εργαλείων (ANOVA, t-test, παλινδρόμηση).
- Η τεχνολογία βοηθάει στη συλλογή και ανάλυση μεγάλου όγκου δεδομένων.
- Μπορούν να μελετηθούν ταυτόχρονα πολλές μεταβλητές και μεγάλοι πληθυσμοί (Zyoud et al., 2024).

3.2 Μέθοδοι συλλογής δεδομένων – Ερωτηματολόγιο

3.2.1. Ερευνητικό Εργαλείο

Ο τύπος του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα προκειμένου να πραγματοποιηθεί η συλλογή δεδομένων, είναι το δομημένο ερωτηματολόγιο. Το δομημένο ερωτηματολόγιο είναι ένα έγγραφο που αποτελείται από ένα σύνολο τυποποιημένων ερωτήσεων με προκαθορισμένη δομή, η οποία καθορίζει την ακριβή διατύπωση και τη σειρά των ερωτήσεων, με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών από τους ερωτώμενους. Στις έρευνες που περιλαμβάνουν ερωτηματολόγιο, είναι το βασικό εργαλείο μέτρησης. Χρησιμοποιείται ευρέως ως μέθοδος συλλογής δεδομένων σε έρευνες που αφορούν την ποιότητα ζωής και την κοινωνική έρευνα. Παράλληλα, έχει χρήση και ως εργαλείο αξιολόγησης για ψυχολογικά και ψυχιατρικά τεστ. Έχει αρκετές μορφές και χρησιμοποιείται σε πολλούς διαφορετικούς τύπους ερευνών. Τέτοιες έρευνες είναι οι τηλεφωνικές, οι έρευνες στο διαδίκτυο, οι έρευνες στα νοικοκυριά, στο δρόμο, πάντα αναλόγως τον πληθυσμό που απευθύνεται και το θέμα της έρευνας (Cheung, A.K.L., 2014).

Το δομημένο ερωτηματολόγιο αποτελείται τόσο από ερωτήσεις ανοικτού τύπου, όσο και από ερωτήσεις κλειστού τύπου. Στις έρευνες με ερωτηματολόγιο, οι ερωτήσεις κλειστού τύπου είναι συχνότερες. Στις ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι απαντήσεις των ερωτηθέντων περιορίζονται σε ένα προκαθορισμένο σύνολο απαντήσεων. Οι ερωτήσεις κλειστού τύπου μπορούν να είναι ερωτήσεις ναι ή όχι, ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής όπου ο ερωτώμενος έχει ένα εύρος επιλογών από τις οποίες μπορεί να διαλέξει την απάντησή του, καθώς επίσης και ερωτήσεις κλίμακας. Οι ερωτήσεις κλίμακας είναι ερωτήσεις όπου οι απαντήσεις βαθμολογούνται σε μία συνεχόμενη κλίμακα. Τέτοιου τύπου κλίμακα είναι η κλίμακα Likert (Roopa, S., & Rani, M. S., 2012).

3.2.2. Likert Scale

Η κλίμακα Likert (Likert Scale) είναι μία ψυχομετρική κλίμακα που χρησιμοποιείται συνήθως στην έρευνα, βασίζεται σε ερωτηματολόγια και έχει σαν σκοπό τη μέτρηση κοινωνικών στάσεων και συμπεριφορών. Έχει πολλαπλά στοιχεία και οι βαθμολογίες της κλίμακας προκύπτουν ως σύνθεση των βαθμολογιών των επιμέρους στοιχείων που την

αποτελούν (Roopa, S., & Rani, M. S., 2012, Ferrando et al., 2025). Εφαρμόζεται στη μέτρηση μη παρατηρήσιμων εννοιών, όπως στάσεις, απόψεις ή αντιλήψεις μέσω μιας δομημένης μορφής απαντήσεων. Αποτελείται από μια σειρά δηλώσεων ή ερωτήσεων, καθεμία από τις οποίες συνοδεύεται από ένα συμμετρικό εύρος επιλογών απάντησης που επιτρέπει στους ερωτώμενους να δηλώσουν τον βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους. Μια τυπική πενταβάθμια κλίμακα περιλαμβάνει επιλογές που κυμαίνονται από «Διαφωνώ απόλυτα» έως «Συμφωνώ απόλυτα», με ενδιάμεσες απαντήσεις όπως «Διαφωνώ», μια ουδέτερη επιλογή «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ» και «Συμφωνώ». Η κλίμακα τύπου Likert αποτελεί ένα πολύτιμο ερευνητικό εργαλείο λόγω της ικανότητάς της να αποτυπώνει τα ανθρώπινα συναισθήματα με τυποποιημένο τρόπο, επιτρέποντας στους ερωτώμενους να εκφράζουν διαφορετικά επίπεδα άποψης αντί για απλές διπολικές επιλογές. Μετατρέποντας υποκειμενικά ποιοτικά δεδομένα σε ποσοτικοποιήσιμες μετρήσεις, διευκολύνει τη λεπτομερή συλλογή δεδομένων και την αξιόπιστη στατιστική ανάλυση. Επιπλέον, η συνάθροιση απαντήσεων από πολλαπλά στοιχεία παρέχει μια ολοκληρωμένη μέτρηση των υποκείμενων στάσεων ή απόψεων. Αυτή η ευελιξία καθιστά την κλίμακα απαραίτητο εργαλείο σε τομείς όπως η ψυχολογία, το μάρκετινγκ, οι κοινωνικές επιστήμες και η υγεία, όπου η κατανόηση των αντιλήψεων των συμμετεχόντων είναι κρίσιμη (Koo, M., & Yang, S.-W., 2025).

3.2.3. Δομή Ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην πόλη του Μεσολογγίου σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό, έχει την εξής βασική δομή: Αρχικά υπάρχει η εισαγωγή, στη συνέχεια το βασικό κομμάτι που είναι όλες οι ερωτήσεις και τέλος, τα δημογραφικά στοιχεία.

Η εισαγωγή του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει αρχικά έναν σύντομο ορισμό του βιώσιμου τουρισμού και το λόγο για τον οποίο αυτό δημιουργήθηκε, δηλαδή στο πλαίσιο της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Στη συνέχεια αναφέρει εν συντομία το σκοπό της έρευνας, δηλαδή τη διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων του Μεσολογγίου, αναφορικά με τις δυνατότητες που έχει η πόλη του Μεσολογγίου να αναδειχθεί ως προορισμός βιώσιμου τουρισμού, όπως επίσης και η διεξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν τις προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής. Τέλος, αναφέρεται

ο ενδεικτικός χρόνος συμπλήρωσης που είναι περίπου δέκα λεπτά, η βεβαίωση ότι οι απαντήσεις είναι ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσας εργασίας, οι ευχαριστίες του γράφοντος για τη συμμετοχή στην έρευνα, καθώς επίσης και η ρητή συγκατάθεση του ερωτώμενου ότι έχει διαβάσει και κατανοήσει το σκοπό της έρευνας, συνεπώς δέχεται να συμμετάσχει σε αυτή.

Το κυρίως μέρος του ερωτηματολογίου είναι τα πέντε μέρη που περιλαμβάνει, τα οποία αντιστοιχούν στους πέντε αντικειμενικούς σκοπούς που ορίστηκαν και αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα του κεφαλαίου. Το κάθε μέρος περιέχει τις ερωτήσεις – μεταβλητές, στις οποίες ο ερωτώμενος δηλώνει το βαθμό συμφωνίας του σε μία κλίμακα Likert από ένα έως πέντε, όπου ένα “διαφωνώ απόλυτα” και πέντε “συμφωνώ απόλυτα”.

Το πρώτο μέρος αφορά τις αντιλήψεις των κατοίκων για τον βιώσιμο τουρισμό. Ο σκοπός του είναι να δείξει τι πιστεύουν οι κάτοικοι της πόλης σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό στην πόλη. Περιλαμβάνει 13 μεταβλητές, στις οποίες διερευνώνται τα οφέλη, οι προοπτικές και η στάση των κατοίκων της περιοχής αναφορικά με τον βιώσιμο τουρισμό.

Το δεύτερο μέρος είναι η SWOT ανάλυση της έρευνας και αφορά τα δυνατά και αδύνατα σημεία της περιοχής, τις ευκαιρίες και τις απειλές. Αποτελεί και το μεγαλύτερο μέρος του ερωτηματολογίου καθώς υπάρχουν μεταβλητές για όλες τις υποκατηγορίες. Ο σκοπός είναι να αναδείξει τις απόψεις των κατοίκων σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της περιοχής, καθώς επίσης και ποιοι παράγοντες απειλούν την ανάπτυξη της από το εξωτερικό περιβάλλον, ταυτόχρονα με τις ευκαιρίες που υπάρχουν.

Στο τρίτο μέρος ο ερωτώμενος αξιολογεί τους τουριστικούς πόρους που διαθέτει η περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, τους φυσικούς, πολιτιστικούς και κοινωνικούς πόρους. Δηλαδή υποδομές, μουσεία, καταλύματα, εκδηλώσεις, φυσικό περιβάλλον, έθιμα και παραδόσεις. Καλείται να αναδείξει αυτά που διαθέτει η περιοχή και ποια χρήζουν βελτίωσης.

Στο τέταρτο μέρος αναφέρονται οι περιοριστικοί παράγοντες και η ετοιμότητα της τοπικής κοινωνίας. Σκοπός είναι να αναδειχθούν τα εμπόδια της βιώσιμης ανάπτυξης και αν η ίδια η κοινωνία δηλώνει έτοιμη για μία τέτοια ανάπτυξη.

Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος των ερωτήσεων, παρουσιάζονται στρατηγικές κατευθύνσεις και προτάσεις τουριστικής ανάπτυξης. Ο σκοπός της συγκεκριμένης

ενότητας είναι να αξιολογήσουν οι κάτοικοι προτάσεις οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της περιοχής.

Το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει τα δημογραφικά στοιχεία, δηλαδή φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, επαγγελματική κατάσταση, σχέση με τον τουριστικό τομέα, χρόνια δραστηριοποίησης στον τουρισμό για τους επιχειρηματίες και τέλος, χρόνια διαμονής στο Μεσολόγγι.

Αφού ολοκληρώθηκε το ερωτηματολόγιο, κατόπιν διανεμήθηκε σε φυσική και ψηφιακή μορφή. Δημιουργήθηκε αρχείο στο google forms και στη συνέχεια εστάλη σε επαφές φίλων και γνωστών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram), κοινοποιήθηκε σε δημόσιες σελίδες του Μεσολογγίου στο Facebook, ύστερα από έγκριση των διαχειριστών, ενώ εστάλη ο σύνδεσμος μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε διευθύνσεις επιχειρηματιών τουρισμού της πόλης, ξενοδοχείων και ορισμένων συλλόγων. Παράλληλα εκτυπώθηκε σε φυσική μορφή σε φωτοτυπεία της πόλης και κατόπιν διανεμήθηκε σε κατοίκους της πόλης. Για μεγαλύτερη ανταπόκριση, δόθηκαν αρκετά αντίγραφα σε ορισμένα τοπικά καταστήματα της πόλης (καφετέριες), και μέσου των ιδιοκτητών μοιράστηκαν σε πελάτες των επιχειρήσεων. Συνολικά ελήφθησαν 190 απαντήσεις στο google forms και άλλες τόσες σε έντυπα ερωτηματολόγια. Ακολούθησε η εξαγωγή των αποτελεσμάτων από το google forms σε αρχείο excel και η καταχώρησή του στο λογισμικό spss, και στη συνέχεια περάστηκαν χειροκίνητα τα ερωτηματολόγια σε έντυπη μορφή στο spss. Η περίοδος διανομής του ερωτηματολογίου ήταν από τις 15 Ιανουαρίου, όταν εγκρίθηκε η τελική του μορφή από την επιβλέπουσα καθηγήτρια, έως και τις 12 Μαρτίου. Οι απαντήσεις ήταν ανώνυμες.

3.3 Πληθυσμός και Δείγμα της έρευνας

Σύμφωνα με την απογραφή της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) το έτος 2021, ο πληθυσμός του Δήμου της Ιερής Πόλης Μεσολογγίου ανέρχεται σε 32.048 μόνιμους κατοίκους. Από αυτούς, 17.440 είναι οι κάτοικοι της δημοτικής ενότητας Μεσολογγίου, 6.215 της δημοτικής ενότητας Αιτωλικού και 8.393 της δημοτικής ενότητας Οινιαδών

(messolonghi.gov.gr, χ.η., statistics.gr, χ.η.). Προκειμένου να υπολογιστεί το μέγεθος του δείγματος, έγινε χρήση της ιστοσελίδας calculator.net, όπου εισήχθη ο αριθμός του πληθυσμού της δημοτικής ενότητας Μεσολογγίου, αφού αποφασίστηκε να μην ερωτηθούν οι κάτοικοι των υπολοίπων δημοτικών ενοτήτων του δήμου. Με επίπεδο αξιοπιστίας 95% και περιθώριο λάθους 5%, το δείγμα υπολογίστηκε στα 380 άτομα. Το εν λόγω δείγμα συνεπώς είναι κάτοικοι της πόλης του Μεσολογγίου, αλλά και άνθρωποι οι οποίοι έχουν καταγωγή από την πόλη του Μεσολογγίου, αλλά κατοικούν σε άλλα μέρη της χώρας ή στο εξωτερικό.

Παράλληλα έγινε καταγραφή των επιχειρήσεων του δήμου. Μέσω της ιστοσελίδας του Επιμελητηρίου Αιτωλοακαρνανίας (businessguide.epimetol.gr/companies, χ.η.) έγινε καταγραφή των επιχειρήσεων που ορίζονται ως τουριστικές, σύμφωνα με το νόμο 4276/2014 (ΑΑΔΕ, 2014). Με βάση αυτό το νόμο και τις καταγεγραμμένες επιχειρήσεις που ανήκουν σε αυτές τις κατηγορίες, προέκυψε ένας αριθμός 50 περίπου επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις που ορίζονται ως τουριστικές είναι οι εξής: τουριστικά καταλύματα, εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής, τουριστικά γραφεία, γραφεία ενοικιάσεως αυτοκινήτων, επιχειρήσεις εκμίσθωσης μοτοσικλετών, τρίτροχων και τετράτροχων οχημάτων άνω των 50 κυβικών εκατοστών, τουριστικές επιχειρήσεις οδικών μεταφορών και τέλος, ναυλομεσιτικά γραφεία (ΑΑΔΕ, 2014). Το ερωτηματολόγιο συνεπώς, απευθύνεται τόσο στους κατοίκους όσο και στους επιχειρηματίες της πόλης.

Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της δειγματοληψίας σκοπιμότητας. Η δειγματοληψία σκοπιμότητας είναι μία σκόπιμη διαδικασία επιλογής πλαισίου, συμμετεχόντων ή υλικών, τα οποία μοιράζονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, και τα οποία είναι σχετικά και έχουν τη δυνατότητα να απαντήσουν στο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το υπό μελέτη φαινόμενο. Αυτό που συμπεραίνεται είναι ότι η ισχύς και η λογική αυτής της μη τυχαίας τεχνικής δειγματοληψίας, έγκεινται στην επιλογή περιπτώσεων που μπορούν να παρέχουν πλούσιες πληροφορίες και, κατά συνέπεια, να οδηγήσουν σε εις βάθος κατανόηση του διερευνώμενου φαινομένου.

Τα πλεονεκτήματα της δειγματοληψίας σκοπιμότητας είναι τα εξής:

- Μπορεί κανείς να μελετήσει ζητήματα και πληθυσμούς σχετικούς με το ερευνητικό ερώτημα, σε μεγαλύτερο βάθος.

- Η δειγματοληψία σκοπιμότητας είναι κατάλληλη και για ποιοτική έρευνα, ειδικά σε περιπτώσεις όπου απαιτείται συγκεκριμένη πληροφορία σχετική με εμπειρίες ή εξειδικευμένες γνώσεις.
- Επίσης η εν λόγω δειγματοληψία επιτρέπει τη συλλογή δεδομένων, εστιάζοντας σε συγκεκριμένους ανθρώπους οι οποίοι κατέχουν γνώσεις και εμπειρίες σχετικές με το υπό εξέταση θέμα.

Τα μειονεκτήματα της δειγματοληψίας σκοπιμότητας είναι τα εξής:

- Είναι πιθανό να υπόκειται στις προκαταλήψεις του ίδιου του ερευνητή, καθώς τα δείγματα ενδέχεται να μην αντιπροσωπεύουν επαρκώς τον συνολικό πληθυσμό, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολική έμφαση σε μία συγκεκριμένη οπτική γωνία.
- Επιπλέον τα ευρήματα είναι δύσκολο να γενικευθούν, λόγω των περιορισμών ως προς την εφαρμογή τους στον ευρύτερο πληθυσμό (Ahmed, S., K., 2024, Ahmad, M., & Wilkins, S., 2025).

Συνεπώς συμπεραίνεται ότι το δείγμα που επιλέχθηκε είναι ενδεικτικό, διότι έγινε επιλογή δείγματος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία δεν αντιπροσωπεύουν όλο τον πληθυσμό (Grafström, A. & Schelin, L., 2014).

3.4 Περιοχή έρευνας

Το Μεσολόγγι είναι μία μικρή επαρχιακή παραθαλάσσια πόλη στη Δυτική Ελλάδα. Πρόκειται για ένα μέρος με πλούσια ιστορία και πολιτισμό. Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια έχει έρθει μία περίοδος παρακμής για την πόλη. Αυτή αποτυπώνεται τόσο από την αποδυνάμωση του πρωτογενούς τομέα, όσο και από τη γήρανση και την αύξηση του πληθυσμού που είναι ανενεργός οικονομικά. Το ψάρεμα και η γεωργία αποτελούσαν βασικούς τομείς απασχόλησης παλαιότερα, ενώ και στον τουριστικό τομέα η πόλη δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένη (Lioudaki, D., 2023).

Παρόλα αυτά, η πόλη και η ευρύτερη περιοχή παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον, διότι διαθέτουν αρκετούς φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους ώστε να αναπτυχθούν ήπιες μορφές τουρισμού. Το εθνικό πάρκο λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού αποτελεί έναν από τους πιο πλούσιους υγροτόπους στην Ευρώπη, διότι διαθέτει μεγάλο αριθμό ειδών, ενώ προστατεύεται από τη συνθήκη Ramsar. Ταυτόχρονα στην Αγία Τριάδα της λιμνοθάλασσας υπάρχουν ιαματικά νερά (gis-perslab.topo.auth.gr, n.d., insete, 2025). Οι αλυκές του Μεσολογγίου είναι υπεύθυνες για το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής αλατιού στην Ελλάδα (messolonghi.gov.gr, n.d.). Στη λιμνοθάλασσα βρίσκεται η Μαρίνα Μεσολογγίου, η μοναδική Μαρίνα στην Ευρώπη σε λιμνοθάλασσα. Διαθέτει αρκετές θέσεις ελλιμενισμού και προσφέρει αρκετές υπηρεσίες, ενώ προσφέρει άμεση πρόσβαση στην πόλη (greek-marinas.gr, n.d.). Επιπρόσθετα υφίσταται ο Ναυτικός Όμιλος Μεσολογγίου, ο οποίος δραστηριοποιείται εδώ και περίπου 50 χρόνια και διοργανώνει διάφορες εκδηλώσεις και αγώνες, όπως ο κωπηλατικός μααραθώνιος στη λιμνοθάλασσα με ιστιοπλοϊκά σκάφη και κανό καγιάκ (nommes.gr, n.d.). Το λιμάνι Μεσολογγίου είναι και εμπορικό, εκτός από τουριστικού ενδιαφέροντος λόγω της Μαρίνας (insete.gr, 2025).

Η πόλη συνδέεται οδικά με την Ιόνια οδό, η οποία ξεκινάει από τα Ιωάννινα και καταλήγει στο Αντίρριο, συνδέοντας έτσι την πόλη με άλλους σημαντικούς οδικούς άξονες όπως την Ολύμπια οδό. Τα αεροδρόμια που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση είναι αυτά του Αράξου και του Άκτιου (insete.gr, 2025). Με βάση το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο, η περιφερειακή ενότητα Αιτωλοακαρνανίας διαθέτει 80 ξενοδοχειακές μονάδες, 2113 δωμάτια και 4173 κλίνες (grhotels.gr, 2026). Σύμφωνα με τον INΣΕΤΕ για το έτος 2024, επί του συνόλου των αφίξεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα στην Ελλάδα, 3% αφορά την περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Στην περιφερειακή ενότητα Αιτωλοακαρνανίας κατεγράφησαν περίπου 150.000 αφίξεις, δηλαδή το 18% επί του συνόλου της περιφέρειας (insete.gr, 2025).

Ο δήμος Μεσολογγίου διαθέτει ορισμένους αρχαιολογικούς χώρους. 2,5 χιλιόμετρα βορειοανατολικά της πόλης υπάρχουν ρωμαϊκές θέρμες, με εκτιμώμενη ημερομηνία κατασκευής τον δεύτερο αιώνα μ.Χ.. Στην Κατοχή βρίσκεται ο πύργος της κυρά Βασιλικής. Επίσης έξω από την πόλη του Μεσολογγίου υπάρχει η αρχαία πόλη της Πλευρώνας, με το ομώνυμο θέατρο, ο οικισμός της Καλυδώνας και ο οικισμός της Αρχαίας Αλίκυρνας. Στο δέλτα του ποταμού Αχελώου βρίσκεται και η αρχαία πόλη των Οινιαδών με το ομώνυμο θέατρο (messolonghi.gov.gr, n.d.).

Αρκετά είναι και τα μουσεία που διαθέτει ο δήμος Μεσολογγίου. Στην κεντρική πλατεία υπάρχει η δημοτική πινακοθήκη, η οποία στεγάζεται στο παλιό δημαρχείο. Διαθέτει διάφορα εκθέματα που σχετίζονται με την Έξοδο του Μεσολογγίου και το Λόρδο Βύρωνα. Το πατρικό σπίτι του Κωστή Παλαμά είναι επίσης μουσείο και διαθέτει αντικείμενα από τη ζωή και το έργο του. Απέναντι ακριβώς βρίσκεται το μουσείο της οικογένειας Τρικούπη, που περιλαμβάνει εκθέματα της οικογένειας. Το αρχαιολογικό μουσείο της πόλης περιλαμβάνει εκθέματα από προϊστορικούς έως και ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Το κέντρο λόγου και τέχνης “Διέξοδος” περιλαμβάνει μόνιμη έκθεση με κειμήλια της Επανάστασης, ενώ φιλοξενεί εκδηλώσεις και άλλες εκθέσεις. Το μουσείο άλατος στην Τουρλίδα περιλαμβάνει τα πάντα γύρω από το αλάτι και την ιστορία του. Τέλος, 3 μουσεία υπάρχουν στο Αιτωλικό: λαογραφικό, μουσείο αλιείας και μουσείο που φιλοξενεί τα έργα της χαράκτριας Βάσως Κατράκη (messolonghi.gov.gr, n.d.).

Επιπλέον ο δήμος διαθέτει αρκετά σημεία φυσικού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Στην περιοχή του Λεσινίου υπάρχει το μοναδικό δάσος του Φράξου. Επίσης υπάρχουν έξω από το Νεοχώρι και την Κατοχή αντίστοιχα, δύο παραλίες ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Ο Λούρος είναι η μεγαλύτερη παραλία στην Ελλάδα μήκους 17 χιλιομέτρων και προστατεύεται από τη συνθήκη Ramsar, ενώ το Διόνι είναι από τις καλύτερες παραλίες για kite surf. Η κωμόπολη του Αιτωλικού είναι χτισμένη σε νησίδα εντός της λιμνοθάλασσας, ενώ στο όρος Αράκυνθος υπάρχει ο Άγιος Νικόλαος ο Κρεμαστός, ένα σημαντικό σπηλαιώδες μοναστήρι. Εντός της πόλης του Μεσολογγίου υπάρχει το Τρικούπιο Πολιτιστικό Κέντρο, ένας πολυχώρος εκδηλώσεων, καθώς επίσης και ο κήπος των Ηρώων. Πρόκειται για μία έκταση όπου υπάρχουν μνημεία Ελλήνων και φιλελλήνων πεσόντων κατά την Έξοδο, ενώ αποτελεί το επίκεντρο των εορτών Εξόδου που γίνονται κάθε χρόνο των Βαΐων και είναι αφιερωμένες στην Έξοδο του Μεσολογγίου (messolonghi.gov.gr, n.d.). Επίσης είναι άξιο αναφοράς για τον πολιτισμό της πόλης, το πανηγύρι του Αγίου Συμεών, το μοναδικό αστικό πανηγύρι στην Ελλάδα. Γιορτάζεται δύο φορές το χρόνο, υπάρχει από τα προεπαναστατικά χρόνια και μετά την Έξοδο συνδέθηκε με αυτή. Είναι καταγεγραμμένο στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας (ayla.culture.gr, n.d.).

Η γαστρονομία του Μεσολογγίου έχει σαν επίκεντρο τη λιμνοθάλασσα με τα διάφορα είδη ψαριών που αλιεύονται, ενώ το αυγοτάραχο παράγεται και αυτό στην περιοχή. Στην

πόλη υπάρχει η ποτοποιία των αδερφών Τρικενέ από τις αρχές του 20ού αιώνα και παράγει κυρίως ούζο και λικέρ (messolonghi.gov.gr, n.d., trikene.gr, n.d.).

Ο δήμος προσφέρεται για αρκετές δραστηριότητες. Η λιμνοθάλασσα είναι ιδανική για ορνιθοπαρατήρηση και για φωτογραφία. Επίσης στη λιμνοθάλασσα οργανώνονται δραστηριότητες όπως περιήγηση, βόλτα με παραδοσιακή βάρκα (γαΐτα) και εργαστήριο παστώματος ψαριών στις πελάδες (messolonghi.gov.gr, n.d., messolonghibylocals.com, n.d.). Υπάρχουν δύο ιππικοί όμιλοι στο δήμο για ιππασία, ενώ υπάρχουν αρκετές διαδρομές για πεζοπορία και ορειβασία, ειδικά στα δύο βουνά της περιοχής, τον Αράκυνθο και τη Βαράσοβα. Το Μεσολόγγι επίσης είναι ιδανικό για ποδήλατο, εξαιτίας της μορφολογίας του εντός της πόλης, αλλά και στα βουνά. Τέλος, στην περιοχή υπάρχουν εργαστήρια κατασκευής παραδοσιακών φορεσιών, για τους λάτρεις της λαϊκής παράδοσης και τέχνης (messolonghi.gov.gr, n.d.).

3.5 Διαδικασία ανάλυσης δεδομένων

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε ήταν η εξής: αρχικά παρουσιάστηκαν τα δημογραφικά δεδομένα του δείγματος. Για το κάθε ένα από τα δημογραφικά δεδομένα δημιουργήθηκαν ξεχωριστοί πίνακες, όπου παρουσιάστηκαν τα ποσοστά των απαντήσεων, καθώς επίσης και πόσοι απάντησαν για κάθε μία μεταβλητή. Οι πίνακες αφορούν και τα 6 δημογραφικά δεδομένα: ηλικία, φύλο, επίπεδο εκπαίδευσης, επαγγελματική κατάσταση, σχέση με τον τουριστικό τομέα, χρόνια δραστηριοποίησης στον τουρισμό (για τους επιχειρηματίες) και τέλος, χρόνια κατοικίας στο Μεσολόγγι.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν πίνακες για κάθε έναν από τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσας εργασίας. Για τον δεύτερο σκοπό που αφορά τη SWOT ανάλυση που διενεργήθηκε, δημιουργήθηκαν ξεχωριστοί πίνακες για κάθε διάσταση: δυνάμεις, αδυναμίες, ευκαιρίες και απειλές. Συνολικά σχεδιάστηκαν 8 πίνακες: αντιλήψεις για τον τουρισμό, δυνάμεις, αδυναμίες, ευκαιρίες, απειλές, αξιολόγηση πόρων, περιοριστικοί παράγοντες και στρατηγικές κατευθύνσεις. Όλοι οι πίνακες περιλαμβάνουν τα ποσοστά που συγκέντρωσε η κάθε απάντηση της Likert κλίμακας, τον μέσο όρο της κάθε

μεταβλητής και την τυπική απόκλιση. Για κάθε πίνακα με αυτά τα δεδομένα υπάρχει και ο αντίστοιχος σχολιασμός.

Ύστερα υπήρξε πίνακας ο οποίος έλεγξε την αξιοπιστία και την εσωτερική συνοχή, συνοδευόμενος από τον αντίστοιχο σχολιασμό. Αυτός ο έλεγχος πραγματοποιήθηκε με τον δείκτη Cronbach's Alpha. Κατόπιν δημιουργήθηκαν πίνακες οι οποίοι έκαναν συγκρίσεις μεταξύ των διαφόρων ομάδων. Αρχικά υπολογίστηκε ένας σύνθετος δείκτης, ο οποίος συμπεριέλαβε όλες τις μεταβλητές από κάθε επιμέρους σκοπό. Συνεπώς δημιουργήθηκαν 8 σύνθετοι δείκτες, για τους οποίους έγιναν συγκρίσεις με το κάθε ένα από τα δημογραφικά δεδομένα. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκαν επιπλέον πίνακες. Αυτοί οι πίνακες προέκυψαν ύστερα από κάποια τεστ που διενεργήθηκαν μέσω του προγράμματος SPSS. Για το φύλο έγινε χρήση του τεστ t-test, ενώ για τα υπόλοιπα δημογραφικά δεδομένα (ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, σχέση με τουριστικό τομέα, χρόνια δραστηριοποίησης και χρόνια διαμονής στο Μεσολόγγι) έγινε χρήση του ελέγχου ANOVA. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν, έδειξαν αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των δεικτών. Για παράδειγμα, αν η ηλικία είχε διακυμάνσεις στις απόψεις για τις αδυναμίες της περιοχής. Ακολούθησε ο σχετικός σχολιασμός για κάθε πίνακα και σύγκριση.

3.6. Περιορισμοί της έρευνας

Περιορισμοί που προέκυψαν στη διεξαγωγή της έρευνας:

- Το αρκετά μεγάλο μέγεθος του δείγματος, το οποίο προϋπέθετε μεγάλη ανταπόκριση και παραπάνω προσπάθεια προκειμένου να παρθούν οι απαντήσεις.
- Η δυσκολία διάθεσης του ερωτηματολογίου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- Ο περιορισμένος χρόνος του γράφοντος παραμονής στο Μεσολόγγι, διότι ξεκινούσε εργασία και μέσα Μαρτίου έπρεπε να αναχωρήσει από την πόλη. Αυτό συνεπάγεται ότι με περισσότερο χρόνο ίσως υπήρχε μεγαλύτερο δείγμα

και επίσης θα ήταν δυνατή η διεξαγωγή συνεντεύξεων. Λόγω του περιορισμένου χρόνου δεν κατέστη δυνατή η ποιοτική έρευνα, διότι δεν πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τοπικούς φορείς, όπως ήταν αρχικά σχεδιασμένο να γίνει.

- Υπήρξε σε ορισμένες περιπτώσεις προκατάληψη από τους ερωτώμενους ως προς τις ερωτήσεις που κλήθηκαν να απαντήσουν. Ειδικά στην περίπτωση των έντυπων ερωτηματολογίων παρατηρήθηκαν σχολιασμοί δίπλα από ορισμένες μεταβλητές.
- Όσον αφορά τον τρόπο επιλογής των ερωτώμενων, υπήρξαν προσωπικές επαφές με γνωστούς στους οποίους δόθηκε το ερωτηματολόγιο προς συμπλήρωση, είτε διαδικτυακά, είτε με φυσική παρουσία. Αυτό πιθανώς να δείχνει μεροληψία ως προς την επιλογή του δείγματος.
- Τέλος, λόγω του ότι το δείγμα είναι ενδεικτικό και όχι αντιπροσωπευτικό, τα αποτελέσματα είναι και αυτά ενδεικτικά και δε μπορούν να γενικευθούν με βεβαιότητα στον γενικό πληθυσμό.

4. Αποτελέσματα Έρευνας

Έπειτα από την ολοκλήρωση της συλλογής των δεδομένων ακολούθησε η ανάλυση τους με την χρήση του SPSS και την εφαρμογή περιγραφικών και επαγωγικών μεθόδων.

4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος

Φύλο	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
Ανδρας	158	41.5	41.9
Γυναίκα	212	55.6	56.2
Άλλο/ Μη επιθυμία απάντησης	7	1.8	1.9
Σύνολο	377	99	100
Missing	4	1	
Τελικό Σύνολο	381	100	

Πίνακας 1 Φύλο

Όπως παρατηρείται στον πίνακα 1, από το σύνολο των 381 ερωτηθέντων (το συνολικό δείγμα της έρευνας) οι 377 απάντησαν στην ερώτηση για το φύλο. Μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσαν οι γυναίκες: 56.2% επί του συνόλου των ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν, ενώ οι άντρες 41.9%. Τέλος, 1.9% επέλεξαν την επιλογή μη επιθυμία απάντησης.

Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
18 - 24	51	13.4	13.6
25 - 34	123	32.3	32.7
35 - 44	106	27.8	28.2
45 - 54	53	13.9	14.1
55 - 64	30	7.9	8.0
65 +	13	3.4	3.5
Σύνολο	376	98.7	100.0
Missing	5	1.3	

Τελικό σύνολο	381	100.0	
---------------	-----	-------	--

Πίνακας 2 Ηλικία

Ο πίνακας 2 αποτυπώνει την ηλικιακή κατανομή του δείγματος. Επί των απαντηθέντων ερωτηματολογίων, το μεγαλύτερο ποσοστό το συγκέντρωσε η ηλικιακή ομάδα 25 έως 34 με ποσοστό 32.7% και με μικρή διαφορά ακολουθεί η αμέσως επόμενη ηλικιακή ομάδα των 35 έως 44 ετών, η οποία έχει ποσοστό 28.2. Στη συνέχεια η ομάδα 45 έως 54 14.1%, 18 έως 24 13.6%, 55 έως 64 8% και τέλος, η τελευταία ηλικιακή ομάδα 65 και άνω συγκέντρωσε το μικρότερο ποσοστό 3.5%. Δεν απάντησαν 5 ερωτηθέντες.

Επίπεδο εκπαίδευσης	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
Υποχρεωτική εκπαίδευση	4	1.0	1.1
Λύκειο	59	15.5	15.7
IEK – Μεταλυκειακή εκπαίδευση	52	13.6	13.8
ΑΕΙ/ ΤΕΙ	153	40.2	40.7
Μεταπτυχιακό	88	23.1	23.4
Διδακτορικό	20	5.2	5.3
Σύνολο	376	98.7	100.0
Missing	5	1.3	
Τελικό σύνολο	381	100.0	

Πίνακας 3 Εκπαίδευση

Στον ανωτέρω πίνακα καταγράφεται το επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος. Και σε αυτή την ερώτηση, 5 ερωτηθέντες δεν έδωσαν απάντηση. Το μεγαλύτερο ποσοστό και με διαφορά από τη δεύτερη απάντηση, συγκέντρωσε η κατηγορία των αποφοίτων ΑΕΙ και ΤΕΙ με ποσοστό επί των απαντηθέντων 40.7%. Στη συνέχεια οι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου ακολουθούν με ποσοστό 23.4%, οι απόφοιτοι λυκείου με 15.7%, οι κάτοχοι διπλώματος ΙΕΚ ή αντίστοιχου τίτλου σπουδών μεταλυκειακής εκπαίδευσης με ποσοστό 13.8% και τέλος, αυτοί που έχουν αποκτήσει διδακτορικό αποτελούν το 5.3% επί του συνόλου και όσοι έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση αποτελούν μόλις το 1.1% του συνόλου των απαντηθέντων ερωτήσεων.

Επαγγελματική κατάρτιση	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
Ιδιωτικός τομέας	165	43.3	43.7
Δημόσιος τομέας	61	16.0	16.1
Αυτοαπασχολούμενος/ η	65	17.1	17.2
Άνεργος/ η	33	8.7	8.7
Φοιτητής/ τρια	22	5.8	5.8
Συνταξιούχος	10	2.6	2.6
Άλλο	22	5.8	5.8
Σύνολο	378	99.2	100.0
Missing	3	.8	
Τελικό σύνολο	381	100.0	

Πίνακας 4 Επαγγελματική κατάρτιση

Ο πίνακας 4 αποτυπώνει την επαγγελματική κατάρτιση του δείγματος. 3 απαντήσεις δεν δόθηκαν στη συγκεκριμένη ερώτηση. Το μεγαλύτερο ποσοστό το συγκεντρώνουν οι εργαζόμενοι του ιδιωτικού τομέα, αποτελώντας το 43.7 του συνόλου. Ακολουθούν με αρκετή διαφορά οι αυτοαπασχολούμενοι με ποσοστό 17.2% και οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα αμέσως μετά με ποσοστό 16.1%. Μικρότερα ποσοστά κατέγραψαν οι άνεργοι με 8.7% και οι φοιτητές και αυτοί που απάντησαν «άλλο» με 5.8%. Το πιο μικρό ποσοστό του δείγματος αποτελούν οι συνταξιούχοι με ποσοστό μόλις 2.6%.

Σχέση με τον τουριστικό τομέα	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
Επιχειρηματίας τουρισμού	38	10.0	10.1
Εργαζόμενος/ η σε τουριστική επιχείρηση	49	12.9	13.0
Κάτοικος, χωρίς άμεση σχέση με τον τουρισμό	198	52.0	52.4
Άλλο	93	24.4	24.6
Σύνολο	378	99.2	100.0
Missing	3	.8	

Τελικό σύνολο	381	100.0	
---------------	-----	-------	--

Πίνακας 5 Σχέση με τουριστικό τομέα

Με βάση τον παραπάνω πίνακα, αποτυπώνεται η σχέση του δείγματος με τον τομέα του τουρισμού. 3 εκ του δείγματος δεν απάντησαν στην εν λόγω ερώτηση. Σε ποσοστό άνω του μισού (52.4%) βρίσκεται το ποσοστό των κατοίκων της πόλης, το οποίο δεν έχει επαγγελματικά σχέση με τον τουρισμό. Αυτοί που απάντησαν 'άλλο', ακολουθούν με ποσοστό 24.6%. Με ποσοστό 13% ακολουθούν αυτοί που εργάζονται σε κάποια τουριστική επιχείρηση, ενώ το 10.1% του συνολικού δείγματος δηλώνουν επιχειρηματίες τουρισμού.

Εάν είστε επιχειρηματίας, πόσα χρόνια δραστηριοποιείστε στον τουριστικό κλάδο;	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
0 – 5 έτη	18	4.7	4.9
6 – 10 έτη	16	4.2	4.4
10 – 20 έτη	22	5.8	6.0
21+ έτη	18	4.7	4.9
Δεν είμαι επιχειρηματίας	293	76.9	79.8
Σύνολο	367	96.3	100.0
Missing	14	3.7	
Τελικό σύνολο	381	100.0	

Πίνακας 6 Έτη δραστηριοποίησης

Ο πίνακας 6 παρουσιάζει τα έτη ενασχόλησης με τον τουριστικό τομέα, για αυτούς που είναι επιχειρηματίες τουρισμού, 14 δεν απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση. Το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ότι δεν είναι επιχειρηματίες, με σύνολο 79.8%. Από τους υπόλοιπους που δηλώνουν επιχειρηματίες, δόθηκαν οι εξής απαντήσεις: 6% απάντησαν ότι δραστηριοποιούνται στον τουριστικό τομέα μεταξύ 10 και 20 ετών, 4.9% απάντησαν ότι δραστηριοποιούνται άνω των 21 ετών, ενώ το ίδιο ακριβώς ποσοστό απάντησε ότι δραστηριοποιείται μέχρι 5 έτη. Το 4.4% απάντησε ότι δραστηριοποιείται στον τουρισμό από 6 έως 10 έτη.

Εάν είστε κάτοικος, πόσα χρόνια κατοικείτε στο Μεσολόγγι;	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο ποσοστό
0 – 5 έτη	25	6.6	6.6
6 – 10 έτη	9	2.4	2.4
10 – 20 έτη	69	18.1	18.3
21+ έτη	202	53.0	53.4
Δεν κατοικώ μόνιμα στο Μεσολόγγι	73	19.2	19.3
Σύνολο	378	99.2	100.0
Missing	3	.8	
Τελικό σύνολο	381	100.0	

Πίνακας 7 Έτη κατοικίας

Ο πίνακας 7 κλείνει την ενότητα των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος. Άνω του μισού, συγκεκριμένα σε ποσοστό 53.4%, δηλώνει μόνιμος κάτοικος Μεσολογγίου, διότι απάντησε πως κατοικεί στο Μεσολόγγι παραπάνω από 21 έτη. Ακολουθεί με ποσοστό 19.3% του δείγματος, το μέρος του δείγματος που δεν κατοικεί μόνιμα στην πόλη. Πρόκειται είτε για φοιτητές, είτε για επισκέπτες της πόλης, είτε άτομα που έχουν καταγωγή ή έχουν μεγαλώσει στο Μεσολόγγι, αλλά δεν κατοικούν μόνιμα εκεί πλέον. Αμέσως μετά ακολουθεί σε ποσοστό 18.3%, το μέρος του δείγματος που κατοικεί πάνω από 10 και μέχρι 20 χρόνια στο Μεσολόγγι. Πιο μικρά ποσοστά συγκέντρωσαν αυτοί που κατοικούν λιγότερα χρόνια στην πόλη: 6.6% μέχρι 5 χρόνια και 2.4% από 6 έως 10 χρόνια.

Από τους παραπάνω πίνακες προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος είναι γυναίκες άνω των 25 και κάτω των 50 ετών, απόφοιτοι/ες ΑΕΙ ή ΤΕΙ, εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα και μόνιμοι κάτοικοι του Μεσολογγίου. Η εργασία της πλειοψηφίας του δείγματος δεν έχει σχέση με τον τουρισμό.

4.2 Στόχος 1: Αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό

Σχετικά με τις αντιλήψεις των ερωτώμενων για τον βιώσιμο τουρισμού οι πίνακες που ακολουθούν περιλαμβάνουν τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν:

	Διαφω- νώ απόλυτα %	Δια- φωνώ %	Ούτε διαφω- νώ/ Ούτε συμφω- νώ %	Συμφωνώ %	Συμφωνώ απόλυτα %	Αριθμητι- κός μέσος	Τυπική απόκλιση
Ο βιώσιμος τουρισμός συμβάλλει στη μακρο-χρόνια ανάπτυξη της περιοχής.	1.1	1.9	9.3	34.6	53.2	4.37	.813
Ο βιώσιμος τουρισμός προστατεύει το περιβάλ- λον και τους φυσικούς πόρους.	1.6	3.4	13.8	41.6	39.5	4.14	.893
Ο βιώσιμος τουρισμός ενισχύει την τοπική κοι- νωνία και οι- κονομία.	1.1	2.7	10.9	31.8	53.6	4.34	.855
Ο βιώσιμος τουρισμός αυξάνει τις ευκαιρίες απασχόλη- σης.	1.1	2.9	12.2	32.5	51.3	4.30	.870
Ο βιώσιμος τουρισμός προάγει τον	.5	3.4	14.3	34.4	47.4	4.25	.862

πολιτισμό της περιοχής.							
Το Μεσολόγγι έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σε πρότυπο βιώσιμου τουρισμού.	2.1	2.1	15.6	24.6	55.6	4.29	.950
Οι κάτοικοι και οι επιχειρηματίες του Μεσολογγίου δείχνουν ενδιαφέρον για βιώσιμες πρακτικές.	8.0	28.0	44.3	13.9	5.9	2.82	.971
Η τοπική αυτοδιοίκηση προωθεί ενεργά δράσεις για τον βιώσιμο τουρισμό.	13.6	32.7	36.7	10.9	6.1	2.63	1.045
Η ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων.	.5	8.0	18.1	37.0	36.4	4.01	.956
Ο βιώσιμος τουρισμός μειώνει τις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.	2.1	10.9	26.0	38.7	22.3	3.68	1.005

Οι επι- σκέπτες εν- διαφέρονται για υπεύθυ- νες/βιώσιμες πρακτικές.	2.7	12.3	38.9	30.3	15.8	3.44	.986
Οι τοπικές επιχειρήσεις μπορούν να επωφελη- θούν οικονο- μικά από τον βιώσιμο του- ρισμό.	.8	3.5	14.4	33.6	47.7	4.24	.881
Η προστασία της ταυτότη- τας του τόπου είναι προϋπόθεση επιτυχούς τουριστικής ανάπτυξης.	1.3	2.4	10.4	32.2	53.7	4.35	.860

Πίνακας 8 Αντιλήψεις

Στην παρούσα ενότητα θα σχολιαστούν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των κατοίκων για τον βιώσιμο τουρισμό. Στον πίνακα 8 παρουσιάζονται τα ποσοστά που δόθηκαν για κάθε απάντηση, καθώς επίσης και ο αριθμητικός μέσος και η τυπική απόκλιση. Ο αριθμητικός μέσος είναι ο μέσος όρος των απαντήσεων δόθηκαν. Η τυπική απόκλιση δείχνει κατά πόσο διασκορπίζονται οι τιμές από τον μέσο όρο. Όσο μεγαλύτερη είναι η τυπική απόκλιση, τόσο μεγαλύτερη είναι και η διασπορά στις απαντήσεις (Durberry, R., 2018, σελ.297).

Από τη μελέτη του πίνακα 8, προκύπτει σε πρώτη ανάλυση ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους οι κάτοικοι του Μεσολογγίου αποδέχονται τα οφέλη του βιώσιμου τουρισμού. Η πλειοψηφία των απαντήσεων έχει μέσο όρο άνω του 4 και τυπική απόκλιση κάτω του 1, το οποίο συνεπάγεται αφενός συμφωνία για τα θετικά του βιώσιμου τουρισμού, αφετέρου

ομοφωνία για τις επιμέρους απόψεις και όχι ιδιαίτερη διχογνωμία και πόλωση απόψεων. Η συγκεκριμένη άποψη συμφωνεί και με τη βιβλιογραφία, με βάση τους Waldemar & Dajer (2024), σχετικά με τα οφέλη του βιώσιμου τουρισμού.

Οι κάτοικοι του Μεσολογγίου συμφωνούν ότι ο βιώσιμος τουρισμός συμβάλλει στη μακροχρόνια ανάπτυξη της περιοχής, καθώς σχεδόν το 90% του δείγματος συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα. Παράλληλα συμφωνούν ότι ο βιώσιμος τουρισμός ενισχύει την τοπική οικονομία και κοινωνία, ενώ επίσης υψηλό μέσο όρο και συμφωνία παρουσιάζει η άποψη ότι η προστασία της ταυτότητας του τόπου είναι προϋπόθεση πετυχημένης τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον οι κάτοικοι συμφωνούν ότι ο βιώσιμος τουρισμός αυξάνει τις ευκαιρίες εργασίας, προάγει τον πολιτισμό της περιοχής και μπορεί να αποφέρει οικονομικά οφέλη στις επιχειρήσεις του τόπου. Μεγάλη συμφωνία υπάρχει και στην άποψη ότι το Μεσολόγγι έχει τις δυνατότητες να εξελιχθεί σε πρότυπο βιώσιμου τουρισμού. Στις πιο πάνω απόψεις παρατηρείται συμφωνία, καθώς ο μέσος όρος είναι άνω του 4 και παράλληλα η τυπική απόκλιση είναι χαμηλή με τιμές κάτω του .9, κάτι το οποίο συνεπάγεται ομοφωνία στις απόψεις του δείγματος.

Από την άλλη μεριά, υπάρχει μεγάλη διαφωνία για την τοπική αυτοδιοίκηση και τις δράσεις που προωθεί για τον βιώσιμο τουρισμό. Η συγκεκριμένη άποψη συγκεντρώνει το χαμηλότερο μέσο όρο με τιμή 2.63. Άνω του 45% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα, ενώ μόλις το 17% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την εν λόγω άποψη. Άξιο αναφοράς είναι και το υψηλό ποσοστό τυπικής απόκλισης (1.045), κάτι το οποίο φανερώνει διχογνωμία για τη δράση της τοπικής αυτοδιοίκησης στον τομέα του βιώσιμου τουρισμού. Η συγκεκριμένη άποψη συμφωνεί και με τη βιβλιογραφία, όπως δείχνουν τα ευρήματα των Soeswoyo et al. (2025) και Egbo et al. (2025), οι οποίοι επισημαίνουν ότι η έλλειψη θεσμικής υποστήριξης αποτελεί βασικό εμπόδιο για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού σε τοπικό επίπεδο. Χαμηλό μέσο όρο έχει επίσης η άποψη ότι οι κάτοικοι και οι επιχειρηματίες του Μεσολογγίου δείχνουν ενδιαφέρον για βιώσιμες πρακτικές, με σχεδόν 45% των ερωτηθέντων να τοποθετείται στη μέση και το 36% να διαφωνεί. Σχετικά χαμηλό μέσο όρο έχει και η άποψη για το πόσο ενδιαφέρονται οι επισκέπτες της πόλης για βιώσιμες πρακτικές, με 3.44 μέσο όρο και σχεδόν το 40% να έχει ουδέτερη άποψη.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από αυτό το σκοπό, είναι ότι οι κάτοικοι του Μεσολογγίου αντιλαμβάνονται τα οφέλη που έχει ο βιώσιμος τουρισμός για την πόλη και την ανάπτυξή της, τον πολιτισμό, την ενίσχυση της κοινωνίας, την προστασία του περιβάλλοντος και την βελτίωση της ποιότητας ζωής. Το πρόβλημα εντοπίζεται αφενός στη μη υιοθέτηση πολιτικών βιωσιμότητας από τους τοπικούς φορείς και αφετέρου από την έλλειψη κουλτούρας βιωσιμότητας από τους κατοίκους, αλλά και από τους επισκέπτες της πόλης.

4.3 Στόχος 2: SWOT ανάλυση

Η ανάλυση SWOT πραγματοποιήθηκε προκειμένου να διεξαχθούν εξειδικευμένα συμπεράσματα με βάση τις απαντήσεις των ερωτώμενων.

4.3.1. Δυνάμεις

	Διαφωνώ απόλυτα %	Διαφωνώ %	Ούτε δια- φωνώ/ Ούτε συμ- φωνώ %	Συμφωνώ %	Συμφω- νών απόλυ- τα %	Αριθ- μητι- κός μέσος	Τυπική απόκλι- ση
Η περιοχή διαθέτει μοναδικό φυσικό περιβάλλον (λιμνο-θάλασσα, οικοσύστημα, τοπία).	.8	2.1	2.4	16.7	78.0	4.69	.696
Το Μεσολόγγι διαθέτει σημαντικούς πολιτιστικούς και ιστορικούς πόρους.	.3	.3	2.6	19.8	77.0	4.73	.546
Η τοπική κουζίνα και τα παραδοσιακά προϊόντα αποτελούν ανταγωνιστι-	1.6	3.2	14.6	34.6	46.0	4.20	.916

κό πλεονέκτημα.							
Η φιλοξενία και η τοπική κουλτούρα λειτουργούν θετικά για τον τουρισμό.	4.0	9.8	19.9	33.4	32.9	3.81	1.117
Η περιοχή είναι επαρκώς προσβάσιμη (οδικό δίκτυο).	6.9	7.2	23.3	31.6	31.0	3.73	1.175
Η περιοχή διαθέτει επαρκή σήμανση και πληροφόρηση για επισκέπτες.	16.7	23.5	34.1	19.8	5.8	2.75	1.128

Πίνακας 9 Δυνάμεις

Ο δεύτερος στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι να πραγματοποιηθεί μέσω του ερωτηματολογίου μία SWOT ανάλυση η οποία, μέσω των απαντήσεων του δείγματος, θα παρουσιάσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που έχει η περιοχή αναφορικά με τον τουρισμό, όπως επίσης και τις ευκαιρίες και τις απειλές που επηρεάζουν την περιοχή. Για κάθε επιμέρους τμήμα της ανάλυσης θα παρουσιαστεί και ξεχωριστός πίνακας με τα δικά του σχόλια και συμπεράσματα.

Ο πίνακας 9 παρουσιάζει τις δυνάμεις, δηλαδή τα πλεονεκτήματα που έχει το Μεσολόγγι αναφορικά με το τουριστικό του προϊόν. Παρατηρείται ότι υπάρχει σχεδόν καθολική ομοφωνία στις 2 πρώτες απόψεις, ότι δηλαδή το Μεσολόγγι διαθέτει ένα φοβερό φυσικό περιβάλλον με τη λιμνοθάλασσα και τον υγροβιότοπο και ότι ο πολιτισμός και η ιστορία της περιοχής είναι μείζονος σημασίας και παρουσιάζουν εξαιρετικό τουριστικό ενδιαφέρον. Οι 2 αυτές απόψεις έχουν υψηλό μέσο όρο και χαμηλή τυπική απόκλιση, με ένα ποσοστό της τάξης του 95% περίπου να συμφωνεί ή να συμφωνεί απόλυτα με αυτές τις απόψεις. Η καθολική αναγνώριση της λιμνοθάλασσας ως βασικής δύναμης του προορισμού συμφωνεί με τα πορίσματα των Maneas et al. (2019) για την περιοχή της Γιάλοβας, όπου ο υγρότοπος αποτελεί τον πυρήνα της τουριστικής ταυτότητας. Η συγκεκριμένη άποψη δύναται να ωθήσει προς την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, δεδομένου ότι η κοινωνία αναγνωρίζει τη μοναδικότητα της λιμνοθάλασσας. Παράλληλα

η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί και αυτή να αποτελέσει έναυσμα για ανάπτυξη πολιτιστικού τουρισμού, με την ανάπτυξη πολιτιστικών διαδρομών. Επιπρόσθετα το 80.6% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι η τοπική γαστρονομία και τα παραδοσιακά προϊόντα αποτελούν ένα από τα πολύ δυνατά σημεία που κατέχει η περιοχή του Μεσολογγίου. Ο γαστρονομικός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί, μέσω επισκέψεων σε εργαστήρια παραγωγής αυγοτάραχου, ούζου και παστώματος ψαριών. Το γεγονός ότι η τυπική απόκλιση είναι χαμηλή σε αυτές τις 3 απόψεις, επιβεβαιώνει ότι οι κάτοικοι της περιοχής αναγνωρίζουν την αξία και τη μοναδικότητα που αυτή έχει.

Από την άλλη η φιλοξενία και η τοπική κουλτούρα και η επίδραση που έχουν, καθώς επίσης και η προσβασιμότητα που έχει η περιοχή (οδικό δίκτυο), παρουσιάζουν διχογνωμία, κάτι το οποίο αποτυπώνεται από τις υψηλές τιμές της τυπικής απόκλισης: 1.117 και 1.175 αντίστοιχα. Παρά το ότι οι μέσοι όροι είναι κοντά στο 4 και η πλειοψηφία συμφωνεί (άνω του 60% και στις 2 απόψεις), εντούτοις υπάρχει πόλωση για τη φιλοξενία και την προσβασιμότητα, δεδομένου ότι περίπου το 14% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα στις 2 αυτές απόψεις.

Το μεγάλο πρόβλημα αναφορικά με τα πλεονεκτήματα της περιοχής έγκειται στο αν η περιοχή διαθέτει επαρκή σήμανση και πληροφόρηση για τους επισκέπτες. Η συγκεκριμένη μεταβλητή έχει το μικρότερο μέσο όρο με 2.75, υψηλό δείκτη τυπικής απόκλισης με 1.128 και χαμηλό ποσοστό συμφωνίας. 40.2% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα με την εν λόγω άποψη, ενώ μόλις το 25.6% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα και το 34.1% τηρεί ουδέτερη στάση, πράγμα το οποίο υποδηλώνει σαφείς ελλείψεις σε υποδομές που πρέπει να διαθέτει η πόλη για τους επισκέπτες. Αυτό λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας στη συνολική εμπειρία των επισκεπτών, διότι η πληροφόρηση του επισκέπτη είναι βασική προϋπόθεση για τον βιώσιμο τουρισμό.

Συμπερασματικά, ενώ η περιοχή διαθέτει φυσικούς, ιστορικούς και πολιτιστικούς πόρους, υστερεί σε κάποιες υποδομές οι οποίες θα αναδείξουν τα σημαντικά προτερήματα που διαθέτει η περιοχή, όπως η πρόσβαση στην περιοχή και η πληροφόρηση και σήμανση για τους επισκέπτες.

4.3.2 Αδυναμίες

	Διαφωνώ απόλυτα %	Διαφωνώ %	Ούτε δια- φωνώ/ Ούτε συμ- φωνώ %	Συμφωνώ %	Συμφω- νών απόλυ- τα %	Αριθ- μητι- κός μέσος	Τυπική απόκλι- ση
Οι υφιστάμενες τουριστικές υποδομές είναι ανεπαρκείς.	5.3	6.3	13.0	34.1	41.3	4.00	1.130
Οι υπηρεσίες φιλοξενίας χρειάζονται ποιοτική αναβάθμιση.	2.1	1.9	4.8	28.3	63.0	4.48	.844
Η προβολή και προώθηση του Μεσολογγίου είναι περιορισμένη.	1.1	6.1	17.8	38.8	36.2	4.03	.939
Υπάρχει έλλειψη εκπαίδευσης/κατάρτισης στον τοπικό τουριστικό τομέα.	1.3	2.9	13.1	37.5	45.0	4.22	.880
Υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένων τουριστικών γραφείων για βιώσιμο τουρισμό.	1.1	5.9	20.1	35.6	37.4	4.02	.953
Η έλλειψη συντονισμού μεταξύ φορέων αποτελεί σημαντική αδυναμία.	.5	2.9	11.4	29.4	55.7	4.37	.838

Πίνακας 10 Αδυναμίες

Στο συγκεκριμένο πίνακα παρουσιάζονται οι αδυναμίες της περιοχής του Μεσολογγίου ως προς το τουριστικό προϊόν, οι οποίες αναδεικνύουν την ανάγκη αναβάθμισης των υπηρεσιών για έναν πιο βιώσιμο τουρισμό. Όλες οι μεταβλητές συγκεντρώνουν υψηλό

μέσο όρο και μεγάλο ποσοστό συμφωνίας. Πιο συγκεκριμένα, 85.1% των ερωτηθέντων συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι είναι σημαντικό πρόβλημα η έλλειψη συντονισμού μεταξύ φορέων και η χαμηλή τυπική απόκλιση καταδεικνύει ότι ο μη συντονισμός αποτελεί τροχοπέδη για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η συγκεκριμένη άποψη συμφωνεί και με τη βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τους Pan et al. (2018), η απουσία καναλιών επικοινωνίας οδηγεί σε συγκρούσεις και σε μη αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων. Επίσης οι Egbo et al. (2025), τονίζουν τη σημασία της συνεργασίας μεταξύ των φορέων για μία βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Δίχως έναν κεντρικό φορέα συντονισμού, οι επιμέρους προσπάθειες θα είναι αποσπασματικές.

Παράλληλα παρατηρείται ότι υπάρχει έλλειμμα κατάρτισης στον τουριστικό τομέα και σε γραφεία που εξειδικεύονται στον βιώσιμο τουρισμό. Και οι 2 μεταβλητές έχουν υψηλούς μέσους όρους, χαμηλή τυπική απόκλιση και μεγάλο ποσοστό παραδοχής των ερωτώμενων ότι υπάρχει έλλειψη. Για τον βιώσιμο τουρισμό είναι σημαντικό να υπάρχει κατάρτιση προκειμένου να εφαρμοστούν βιώσιμες πρακτικές. Ένας ακόμη τομέας που υστερεί σημαντικά είναι οι υπηρεσίες φιλοξενίας. 91.3%, δηλαδή η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι χρήζουν αναβάθμισης, με τα ποσοστά να φανερώνουν ότι χρήζει άμεσης προσοχής από τους τοπικούς φορείς και επιχειρηματίες. Αυτό μεταφράζεται σε ποιοτικά καταλύματα με σεβασμό προς το περιβάλλον και θα πρέπει να αποτελέσει άμεση προτεραιότητα.

Επιπλέον το 75.4% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι οι τουριστικές υποδομές που διαθέτει η περιοχή είναι ελλιπείς, με τον μέσο όρο να είναι στο 4.0. Όμως η υψηλή τυπική απόκλιση 1.130 φανερώνει ότι υπάρχει διαφωνία σχετικά με τη συγκεκριμένη άποψη. Τέλος, το 75% των ερωτηθέντων συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι το Μεσολόγγι δεν έχει προωθηθεί αρκετά ως προορισμός, κάτι που αναδεικνύει περισσότερο το ζήτημα της χαμηλής αναγνωρισιμότητας που έχει.

Το συμπέρασμα από αυτή την ενότητα είναι ότι υπάρχει συμφωνία ότι το Μεσολόγγι χρειάζεται ποιοτική αναβάθμιση των υπηρεσιών του, ενώ η έλλειψη εκπαίδευσης στον

βιώσιμο τουρισμό και η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των φορέων δεν αφήνουν να υπάρξει αξιοποίηση των σημαντικών πόρων που διαθέτει η περιοχή.

4.3.3 Ευκαιρίες

	Διαφωνώ απόλυτα %	Διαφωνώ %	Ούτε δια- φωνώ/ Ούτε συμ- φωνώ %	Συμφωνώ %	Συμφω- νών απόλυ- τα %	Αριθ- μητι- κός μέσος	Τυπική απόκλι- ση
Η ζήτηση για βιώσιμες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού αυξάνεται.	1.3	6.1	25.9	41.5	25.1	3.83	.920
Υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης οικονομικού τουρισμού στη λιμνοθάλασσα.	.5	2.9	9.5	38.6	48.4	4.31	.804
Η περιοχή μπορεί να ενταχθεί σε δίκτυα πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών.	.8	1.3	6.9	34.0	57.0	4.45	.750
Υπάρχουν διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία για βιώσιμες τουριστικές δράσεις.	4.3	11.4	44.1	26.3	13.8	3.34	.994
Καταβάλλονται προσπάθειες διατήρησης και ανάδειξης της τοπικής κουλτούρας.	4.0	9.5	31.0	36.3	19.1	3.57	1.029
Η ανάπτυξη ψηφιακής προβολής αποτελεί σημαντι-	.5	2.7	13.3	42.6	41.0	4.21	.810

κή ευκαιρία.							
Η συνεργασία με γειτονικούς προορισμούς μπορεί να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα.	2.4	4.8	18.0	37.8	37.0	4.02	.978

Πίνακας 11 Ευκαιρίες

Στον συγκεκριμένο πίνακα καταγράφονται οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται ώστε το Μεσολόγγι να εκμεταλλευτεί τις συγκυρίες και να αναδειχθεί ως προορισμός βιώσιμου τουρισμού. 87% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι η λιμνοθάλασσα προσφέρεται για ανάπτυξη οικοτουρισμού, ενώ 91% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι η περιοχή μπορεί να ενταχθεί σε δίκτυα πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών. Και στις 2 αυτές απόψεις υπάρχει χαμηλή τυπική απόκλιση, κάτι που αναδεικνύει την άποψη ότι η περιοχή πρέπει να επενδύσει στη λιμνοθάλασσα και στις ήπιες μορφές τουρισμού, όπως παρατήρηση πουλιών και βαρκάδα.

Ταυτόχρονα, μεγάλο ποσοστό του δείγματος συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι πρέπει το Μεσολόγγι να δώσει βάρος στην ψηφιακή του προβολή και στη συνεργασία με γειτονικούς προορισμούς, προκειμένου να γίνει πιο ανταγωνιστικός προορισμός. Ο ρόλος της ψηφιακής προβολής επιβεβαιώνεται και από τους Haryono et al. (2025). Οι 2 αυτές απόψεις έχουν 4.21 και 4.02 αντίστοιχα μέσο όρο και .810 και .978 τυπική απόκλιση. Η επένδυση στην ψηφιακή προβολή μέσω εφαρμογών για κινητά τηλέφωνα και ιστοσελίδων θα επιφέρει ένα πλεονέκτημα στην περιοχή. Επιπλέον, ένα σημαντικό ποσοστό του δείγματος συμφωνεί ότι μεγαλώνει το ενδιαφέρον για τον βιώσιμο τουρισμό.

Από την άλλη μεριά, υπάρχει ουδετερότητα για την ύπαρξη χρηματοδοτικών εργαλείων. Η συγκεκριμένη μεταβλητή έλαβε χαμηλό μέσο όρο, με 44.1% να έχουν ουδέτερη άποψη, γεγονός που δείχνει ενδεχόμενη έλλειψη ενημέρωσης για το συγκεκριμένο θέμα. Παράλληλα, υπάρχει διχογνωμία στο αν καταβάλλονται προσπάθειες προκειμένου να αναδειχθεί η τοπική κουλτούρα, όπως έδειξε η υψηλή τυπική απόκλιση με 1.029, ενώ και ο μέσος όρος είναι 3.57.

Σαν συμπέρασμα από την ερμηνεία του παραπάνω πίνακα προκύπτει, ότι η περιοχή πρέπει να επενδύσει στην ψηφιακή της προβολή και να δημιουργήσει φυσιολατρικές διαδρομές για να αναδειχθεί περισσότερο ο φυσικός πλούτος της λιμνοθάλασσας. Είναι σημαντικό όμως να υπάρξουν χρηματοδοτήσεις μέσω προγραμμάτων και η ίδια η κοινωνία του Μεσολογγίου να προσπαθήσει περισσότερο προκειμένου να αναδειχθεί η κουλτούρα της περιοχής.

4.3.4 Απειλές

	Διαφωνώ απόλυτα %	Διαφωνώ %	Ούτε δια- φωνώ/ Ούτε συμ- φωνώ %	Συμφωνώ %	Συμφω- νώ απόλυ- τα %	Αριθ- μητι- κός μέσος	Τυπική απόκλι- ση
Η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική υποβάθμιση απειλούν το οικοσύστημα.	1.9	6.4	10.3	39.3	42.2	4.14	.965
Η έντονη εποχικότητα επηρεάζει αρνητικά την οικονομική βιωσιμότητα του τομέα.	2.1	7.4	30.7	35.7	24.1	3.72	.980
Ο ανταγωνισμός από άλλους προορισμούς εντείνεται.	1.6	7.2	24.0	33.9	33.3	3.90	.999
Η έλλειψη σταθερών δημόσιων πολιτικών δημιουργεί αβεβαιότητα.	.8	3.7	16.0	40.1	39.3	4.13	.872
Η φυγή κατοίκων προς άλλες περιοχές μειώνει το ανθρώπινο δυναμικό.	.8	2.7	9.0	26.8	60.7	4.44	.827
Η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών σε	9.5	17.2	29.6	23.8	19.8	3.27	1.231

συγκεκριμένες περιόδους αποτελεί απειλή.							
--	--	--	--	--	--	--	--

Πίνακας 12 Απειλές

Ο πίνακας 12 εξετάζει τις απειλές που υποβόσκουν για την περιοχή και τη βιώσιμη τουριστική της ανάπτυξη. Σύμφωνα με το ερωτώμενο δείγμα, ο μεγαλύτερος κίνδυνος εντοπίζεται στη φυγή των κατοίκων σε άλλες περιοχές. 87.5% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα. Αυτό σημαίνει ότι οι πολιτικές για τον βιώσιμο τουρισμό θα πρέπει να προβλέψουν τη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιοχή. Επιπρόσθετα, το δείγμα συμφωνεί ότι είναι σημαντικό πρόβλημα η έλλειψη πολιτικών για την τουριστική ανάπτυξη, με το 79.4% να συμφωνεί με αυτή την άποψη. Αυτό μεταφράζεται σε έλλειψη χρηματοδοτήσεων, απαραίτητη προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος. Και στις 2 αυτές απόψεις η τυπική απόκλιση είναι χαμηλή, πράγμα που υποδηλώνει ότι οι κάτοικοι αναγνωρίζουν πως η πολιτική αστάθεια και η φυγή του πληθυσμού λειτουργούν ανασταλτικά για την ανάπτυξη της περιοχής.

Επίσης, είναι μεγάλο το ποσοστό του δείγματος που συμφωνεί ότι η κλιματική αλλαγή και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος επηρεάζουν ιδιαίτερα το οικοσύστημα της λιμνοθάλασσας, με το 81.5% να συμφωνεί ή να συμφωνεί απόλυτα. Αυτό σημαίνει ότι το τουριστικό προϊόν θα αλλοιωθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, εφόσον δεν ληφθούν μέτρα προστασίας της λιμνοθάλασσας. Ταυτόχρονα, αντιλαμβάνονται ότι ελλοχεύει η απειλή των γειτονικών προορισμών λόγω του ανταγωνισμού. Τέλος, υπάρχει συμφωνία ότι η έντονη εποχικότητα επηρεάζει με αρνητικό τρόπο τη λειτουργία των επιχειρήσεων.

Στον αντίποδα, υπάρχει μεγάλη διχογνωμία σχετικά με την άποψη για το αν η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών στην περιοχή σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο αποτελεί απειλή, το οποίο φαίνεται από την υψηλή τυπική απόκλιση. Το 29.6% τηρεί ουδέτερη στάση, ενώ το 26.7% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα. Οι κάτοικοι της περιοχής αντιλαμβάνονται πως η συγκεκριμένη άποψη δεν αποτελεί πρόβλημα για την περιοχή, πιθανόν διότι υπάρχουν λίγες μέρες το χρόνο που υπάρχει υψηλή συγκέντρωση επισκεπτών και οι επιχειρηματίες το βλέπουν σαν ευκαιρία για να έχουν παραπάνω δουλειά εκείνες τις μέρες.

Το συμπέρασμα που βγαίνει από τη μελέτη των απειλών, είναι ότι πρέπει να υπάρξει σταθερότητα στις πολιτικές και ενθάρρυνση του πληθυσμού να μείνει στην περιοχή, όπως επίσης να υπάρξουν μέτρα προστασίας της λιμνοθάλασσας, προκειμένου ο προορισμός να είναι ανταγωνιστικός.

4.4 Στόχος 3: Αξιολόγηση πόρων

Η αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων της περιοχής αποτελούσε τον τρίτο στόχο της παρούσας έρευνας. Συγκεκριμένα:

	Διαφω- νώ απόλυτα %	Δια- φωνώ %	Ούτε διαφω- νώ/ Ούτε συμφω- νώ %	Συμφωνώ %	Συμφωνώ απόλυτα %	Αριθμητι- κός μέσος	Τυπική απόκλιση
Το φυσικό περιβάλλον προσφέρεται για ανάπτυξη οικότουρισμού.	1.3	1.9	7.2	35.1	54.0	4.37	.857
Η πολιτιστι- κή κληρονο- μιά του Με- σολογγίου έχει υψηλή τουριστική αξία.	1.6	1.3	5.8	26.8	64.5	4.51	.799
Οι θρησκευ- τικές και ιστορικές διαδρομές μπορούν να αποτελέσουν τουριστικό	1.9	3.2	8.8	32.6	53.6	4.33	.901

προϊόν.							
Οι κάτοικοι είναι θετικοί σε δράσεις ανάδειξης τοπικών εθίμων και παραδόσεων.	5.3	11.7	28.1	34.2	20.7	3.53	1.103
Η περιοχή διαθέτει τους αναγκαίους πόρους για ειδικές μορφές τουρισμού.	8.6	18.2	32.1	24.9	16.3	3.22	1.175
Η περιοχή διαθέτει επαρκή και κατάλληλο αριθμό καταλυμάτων.	29.7	31.6	28.1	6.4	4.2	2.24	1.077
Η βιοποικιλότητα της περιοχής προστατεύεται επαρκώς.	8.5	30.0	40.6	13.8	7.2	2.81	1.015
Υπάρχουν οργανωμένες δραστηριότητες ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.	4.8	13.8	39.4	33.0	9.0	3.28	.973
Οι φυσικοί πόροι αξιοποιούνται χωρίς να	10.1	20.5	46.8	15.7	6.9	2.89	1.016

υποβαθμίζο- νται.							
Υπάρχουν επαρκείς χώροι επί- σκεψης/μου- σεία/κέντρα πληροφόρη- σης.	7.2	13.8	26.9	38.8	13.3	3.37	1.100
Οι τοπικές εκδηλώσεις συμβάλλουν στην τουρι- στική προβο- λή.	2.7	4.5	20.2	44.0	28.6	3.92	.950
Οι διαδρομές πεζοπορίας/ ποδηλασίας είναι επαρ- κώς ανεπτυγ- μένες.	7.2	22.8	32.6	28.6	8.8	3.09	1.071
Υπάρχει ισορροπία μεταξύ του- ριστικής αξιοποίησης και προστα- σίας πόρων.	8.2	19.9	49.7	16.8	5.3	2.91	.951

Πίνακας 13 Αξιολόγηση πόρων

Από την ερμηνεία του παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες επιβεβαιώνουν με πολύ υψηλές βαθμολογίες ότι το Μεσολόγγι διαθέτει σημαντικό υπόβαθρο για βιώσιμο τουρισμό. Η πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής αναγνωρίζεται ως εξαιρετικά υψηλής τουριστικής αξίας, με το 91.3% του δείγματος να συμφωνεί ή να συμφωνεί απόλυτα. Αντίστοιχα, οι κάτοικοι πιστεύουν ότι το φυσικό περιβάλλον προσφέρεται για την ανάπτυξη οικοτουρισμού και ότι οι θρησκευτικές και ιστορικές διαδρομές μπορούν να

αποτελέσουν ένα ισχυρό τουριστικό προϊόν.

Σε θετική κατεύθυνση κινείται και η επίδραση των τοπικών εκδηλώσεων στην προβολή της πόλης, ενώ οι κάτοικοι εμφανίζονται ανοιχτοί σε δράσεις ανάδειξης των εθίμων τους αν και με μια σχετική διασπορά στις απόψεις τους, όπως δείχνει η υψηλή τυπική απόκλιση με 1.103.

Στις ερωτήσεις που αφορούν τη διαχείριση των πόρων, η πλειοψηφία του δείγματος επιλέγει να παραμείνει ουδέτερο, κάτι το οποίο δείχνει το 49.7% του ποσοστού που απάντησε αν υπάρχει ισορροπία μεταξύ τουριστικής αξιοποίησης και προστασίας πόρων. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται το δείγμα και στην ερώτηση για το αν οι φυσικοί πόροι αξιοποιούνται χωρίς να υποβαθμίζονται, με το 46.8% να είναι ουδέτερο. Επιπρόσθετα, χαμηλή βαθμολογία καταγράφεται στο κατά πόσο προστατεύεται επαρκώς η βιοποικιλότητα της περιοχής, με το 38.5% του δείγματος να διαφωνεί ή να διαφωνεί απόλυτα. Η άποψη για την προστασία της λιμνοθάλασσας επιβεβαιώνεται και από τους Pan et al. (2018), οι οποίοι επισημαίνουν τις προκλήσεις για τη διαχείριση των φυσικών πόρων σε τουριστικές περιοχές. Χαμηλό μέσο όρο αλλά και διχογνωμία, παρουσιάζει η άποψη ότι οι ποδηλατικές και πεζοπορικές διαδρομές έχουν αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, όπως επίσης διχογνωμία υπάρχει και για την άποψη ότι ο αριθμός των μουσείων και των κέντρων πληροφόρησης για τους επισκέπτες είναι αρκετός.

Η πιο αρνητική αποτίμηση στον συγκεκριμένο πίνακα, έχει να κάνει με τα τουριστικά καταλύματα της περιοχής. Η πρόταση ότι η περιοχή διαθέτει επαρκή και κατάλληλο αριθμό καταλυμάτων συναντά τη μεγάλη άρνηση από το δείγμα. Το 61.3% των συμμετεχόντων διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα, αναδεικνύοντας την έλλειψη επαρκών καταλυμάτων ως ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια για την τουριστική ανάπτυξη του Μεσολογγίου.

Συμπερασματικά, η ενότητα των τουριστικών πόρων της περιοχής αποκαλύπτει μια σημαντική αντίφαση. Ενώ το Μεσολόγγι διαθέτει πολιτιστικό και θρησκευτικό υπόβαθρο ικανό να αξιοποιηθεί και να συμβάλλει στην ανάδειξη της περιοχής, εντούτοις παρουσιάζει σημαντικό έλλειμμα στο κομμάτι των καταλυμάτων. Παράλληλα, η έλλειψη επαρκών μέτρων για την προστασία της βιοποικιλότητας και η ενδεχόμενη υποβάθμιση των φυσικών πόρων ενισχύει την ανάγκη για εφαρμογή πολιτικών βιωσιμότητας.

4.5 Στόχος 4: Περιοριστικοί παράγοντες και ετοιμότητα

Οι περιοριστικοί παράγοντες και η ετοιμότητα αποτελούσαν τον τέταρτο στόχο της παρούσας έρευνας. Συγκεκριμένα:

	Διαφωνώ απόλυτα %	Δια- φωνώ %	Ούτε διαφωνώ/ Ούτε συμφωνώ %	Συμφωνώ %	Συμφωνώ απόλυτα %	Αριθμητι- κός μέσος	Τυπική απόκλιση
Υπάρχει έλλειψη ενημέρωσης για τον βιώσιμο τουρισμό.	3.2	1.9	12.5	37.1	45.4	4.20	.950
Υπάρχουν εμπόδια υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών από τις επιχειρήσεις.	2.9	5.6	33.5	37.0	21.0	3.68	.964
Οι κάτοικοι είναι προετοιμασμένοι να συμμετάσχουν σε πρωτοβουλίες βιωσιμότητας.	8.0	31.8	40.9	12.3	7.0	2.78	.998
Οι τοπικές επιχειρήσεις ενδιαφέρονται να εφαρμόσουν περιβαλλοντικές πρακτικές.	6.4	26.4	45.9	15.5	5.9	2.88	.947

Η συνεργασία μεταξύ φορέων (δήμος, επιχειρήσεις, σύλλογοι) είναι επαρκής.	22.1	28.7	34.0	10.4	4.8	2.47	1.090
Υπάρχει επαρκής τεχνική υποστήριξη για εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών.	12.3	38.0	37.7	8.0	4.0	2.53	.948
Οι κάτοικοι ενημερώνονται συστηματικά για τουριστικές πρωτοβουλίες.	28.2	39.1	21.8	7.4	3.5	2.19	1.037
Οι επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για πράσινες επενδύσεις.	13.1	29.9	44.8	9.3	2.9	2.59	.932
Υπάρχει κουλτούρα συνεργασίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.	21.0	32.1	34.0	8.2	4.8	2.44	1.058
Η τοπική κοινωνία αντιλαμβάνεται τα	12.0	30.6	36.7	16.0	4.8	2.71	1.027

οφέλη της βιώσιμης ανάπτυξης.							
-------------------------------	--	--	--	--	--	--	--

Πίνακας 14 Περιοριστικοί παράγοντες

Η μελέτη του παραπάνω πίνακα αναδεικνύει ότι στα πιο πολλά ζητήματα υπάρχει διαφωνία ή ουδετερότητα απόψεων. 82.5% του δείγματος συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την άποψη ότι η ενημέρωση για τον βιώσιμο τουρισμό είναι ανεπαρκής. Αυτή η ομοφωνία συμπληρώνεται από τη διαφωνία των κατοίκων με την άποψη ότι οι κάτοικοι ενημερώνονται συστηματικά για τουριστικές πρωτοβουλίες, με το 67.3% του δείγματος να διαφωνεί ή να διαφωνεί απόλυτα, κρατώντας χαμηλά τον μέσο όρο.

Στο επίπεδο της συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων φορέων υπάρχει επίσης διαφωνία απόψεων. 50.8% διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα, με το 34% να δηλώνει ουδετερότητα. Σε παρόμοιο μήκος κύματος κινείται και η άποψη για την κουλτούρα συνεργασίας μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, όπως αυτό προκύπτει από το χαμηλό μέσο όρο και τη διαφωνία του 53.1% των ερωτηθέντων. Διαφωνία υπάρχει και στην άποψη για την επάρκεια τεχνικής υποστήριξης ως προς την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών, όπως επίσης και για την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε πράσινες χρηματοδοτήσεις.

Οι ερωτηθέντες εξέφρασαν ουδετερότητα και στην άποψη για το αν η κοινωνία αντιλαμβάνεται τα οφέλη της βιώσιμης ανάπτυξης με ποσοστό 36.7% και 30.6% να διαφωνεί. Επίσης παρόμοια στάση κράτησαν και στην ερώτηση που αφορά τις επιχειρήσεις και αν αυτές δηλώνουν ενδιαφέρον να εφαρμόσουν περιβαλλοντικές πρακτικές, με ποσοστό 45.9% να είναι στη μέση. Και οι 2 αυτές απόψεις έχουν χαμηλούς μέσους όρους. Οι ίδιοι οι κάτοικοι εμφανίζονται αρνητικοί ή αναποφάσιστοι ως προς την ετοιμότητά τους να συμμετάσχουν σε πρωτοβουλίες βιωσιμότητας. Το 40.9% βρίσκεται στη μέση και το 39.8% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα.

Η συγκεκριμένη ενότητα εκφράζει ξεκάθαρα τους περιορισμούς που υπάρχουν στην περιοχή, καθώς επίσης και το γεγονός ότι η κοινωνία του Μεσολογγίου παρουσιάζεται ανέτοιμη ή αναποφάσιστη στο να εφαρμόσει ένα πιο βιώσιμο μοντέλο στην τουριστική ανάπτυξη. Η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των φορέων, η απουσία σχετικών χρηματοδοτήσεων και τεχνικής υποστήριξης και η ελλιπής ενημέρωση των κατοίκων σχετικά με περιβαλλοντικές πρακτικές, συναινούν στο να μην φαίνονται στον ορίζοντα προοπτικές ανάπτυξης στην περιοχή.

4.6 Στόχος 5: Στρατηγικές κατευθύνσεις

Οι στρατηγικές κατευθύνσεις αποτελούσαν τον πέμπτο στόχο της παρούσας έρευνας. Συγκεκριμένα:

	Διαφω- νώ απόλυτα %	Δια- φωνώ %	Ούτε διαφω- νώ/ Ούτε συμφω- νώ %	Συμφωνώ %	Συμφωνώ απόλυτα %	Αριθμητι- κός μέσος	Τυπική απόκλιση
Η δημιουργία θεματι- κών διαδρο- μών θα ενί- σχυε την ελ- κυστικότητα της περιοχής.	1.1	2.4	10.3	34.9	51.3	4.33	.836
Η ενίσχυση των τοπικών προϊόντων μπορεί να εν- δυναμώσει την ταυτότη- τα του προο- ρισμού.	.5	1.9	5.3	35.2	57.1	4.47	.728
Οι πρωτο-	.5	.5	4.0	23.0	72.0	4.65	.634

βουλίες προ-στασίας της λιμνοθάλασσας είναι απαραίτητες για τον τουρισμό.							
Η εκπαίδευση και κατάρτιση στον βιώσιμο τουρισμό είναι κρίσιμη.	1.1	1.3	12.7	31.6	53.3	4.35	.831
Ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να βελτιώσει υποδομές και υπηρεσίες του δήμου.	.8	1.3	11.2	37.5	49.2	4.33	.788
Η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα.	.3	2.1	17.8	37.4	42.4	4.20	.821
Η ψηφιακή προβολή του προορισμού χρειάζεται ενίσχυση.	.3	2.1	6.6	32.2	58.8	4.47	.737
Η πιστοποίηση βιώσιμων επιχειρήσεων θα βελτίωνε την εικόνα του προορι-	.5	2.7	15.1	39.3	42.4	4.20	.830

σμού.							
Η συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορεί να στηρίξει τη στρατηγική.	.3	1.9	13.5	28.8	55.6	4.38	.806
Η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στον σχεδιασμό είναι απαραίτητη.	.3	2.6	9.8	32.3	55.0	4.39	.791
Ο Δήμος Μεσολογγίου θα πρέπει να επενδύσει περισσότερο στον τουρισμό.	.3	1.3	7.4	16.9	74.1	4.63	.702
Το Μεσολόγγι χρειάζεται ολοκληρωμένη στρατηγική βιώσιμου τουρισμού.	.3	1.9	7.4	20.9	69.6	4.58	.732

Πίνακας 15 Στρατηγικές κατευθύνσεις

Ο συγκεκριμένος πίνακας που αποτελεί και τον τελευταίο σκοπό της έρευνας, αποτυπώνει τις προτάσεις και κατευθύνσεις που οι κάτοικοι προκρίνουν, προκειμένου το Μεσολόγγι να μπει σε μία αναπτυξιακή τροχιά ως προς τον βιώσιμο τουρισμό. Το δείγμα της έρευνας δείχνει το δρόμο, με τις απαντήσεις σε αυτό τον πίνακα να εμφανίζουν υψηλά επίπεδα συμφωνίας, κάτι το οποίο φανερώνει ότι οι κάτοικοι επιθυμούν η περιοχή να λάβει άμεσα μέτρα προκειμένου να γίνουν οι κατάλληλες παρεμβάσεις προς μία πιο βιώσιμη Διπλωματική Εργασία

κατεύθυνση, ενώ σε όλες τις μεταβλητές το ποσοστό διαφωνίας ή απόλυτης διαφωνίας είναι κάτω του 4%.

Καθολική είναι η συμφωνία του δείγματος στην άποψη ότι οι πρωτοβουλίες για την προστασία της λιμνοθάλασσας είναι μείζονος σημασίας, με το συντριπτικό 95% να συμφωνεί ή να συμφωνεί απόλυτα. Ταυτόχρονα οι ερωτώμενοι, μέσω του 91% που συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα, δίνουν ξεκάθαρο μήνυμα ότι ο Δήμος Μεσολογγίου πρέπει να επενδύσει περισσότερο στον τουρισμό, ενώ το 90.5% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι η πόλη και ο δήμος γενικότερα έχει ανάγκη από ένα ολοκληρωμένο μοντέλο στρατηγικής βιώσιμου τουρισμού. Οι χαμηλές τυπικές αποκλίσεις σε αυτές τις 3 απόψεις δείχνουν την απόλυτη ομοφωνία των κατοίκων της περιοχής ως προς το τι θα πρέπει να γίνει από εδώ και μπρος.

Στην άποψη για τα τοπικά προϊόντα υπάρχει επίσης συμφωνία, με το 92.3% του δείγματος να συμφωνεί ή να συμφωνεί απόλυτα ότι με την ενίσχυση των τοπικών προϊόντων η ταυτότητα της περιοχής θα αποκτήσει άλλη δυναμική. Επίσης είναι ιδιαίτερα θετικοί σε ενδεχόμενες συνεργασίες του δήμου και των τοπικών φορέων με εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το 84.4% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την άποψη ότι τέτοιες συνεργασίες μόνο θετικές μπορεί να είναι στη στρατηγική βιώσιμου τουρισμού που θα εφαρμόσει η περιοχή. Το 91% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα και με την άποψη ότι είναι απαραίτητη η ενίσχυση της ψηφιακής προβολής του Μεσολογγίου.

Σχετικά με τις υπόλοιπες απόψεις, μείζονος σημασίας θεωρεί το δείγμα των ερωτώμενων ότι είναι η εκπαίδευση και η κατάρτιση στον βιώσιμο τουρισμό, ενώ άνω του 80% του δείγματος συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι με τη δημιουργία θεματικών διαδρομών θα αναβαθμιστεί η ελκυστικότητα της περιοχής, καθώς επίσης ότι οι υπηρεσίες και οι υποδομές του δήμου Μεσολογγίου θα βελτιωθούν σημαντικά εφόσον υπάρξει περισσότερη ενασχόληση από πλευράς δήμου και φορέων με τον βιώσιμο τουρισμό. Παρόμοια είναι και τα ποσοστά συμφωνίας του δείγματος με την άποψη ότι η πιστοποίηση των βιώσιμων επιχειρήσεων μόνο θετική μπορεί να είναι, καθώς επίσης και

ότι βασική προτεραιότητα του δήμου Μεσολογγίου θα πρέπει να αποτελέσουν οι ήπιες μορφές τουρισμού.

Συμπερασματικά, το δείγμα της έρευνας απευθύνεται κυρίως στους τοπικούς φορείς μέσω αυτού του στόχου. Θα πρέπει ο δήμος να έχει σαν προτεραιότητα τον βιώσιμο τουρισμό, να χαράξει μία ολοκληρωμένη στρατηγική, να συμβάλλει στην εκπαίδευση των ενδιαφερομένων πάνω στον βιώσιμο τουρισμό, να συνεργαστεί με εκπαιδευτικά ιδρύματα, να επενδύσει στην ψηφιακή προβολή, στα τοπικά προϊόντα και τέλος, να βάλει στο επίκεντρο την προστασία της λιμνοθάλασσας.

4.7 Έλεγχος αξιοπιστίας κλιμάκων

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστεί ο έλεγχος που πραγματοποιήθηκε για την αξιοπιστία των μεταβλητών που αποτελούν τους ερευνητικούς σκοπούς της έρευνας. Ο συγκεκριμένος έλεγχος θα πραγματοποιηθεί με τον δείκτη Cronbach's alpha. Ο συγκεκριμένος δείκτης εξετάζει την αξιοπιστία και την εσωτερική συνοχή σε ένα ερωτηματολόγιο, ειδικά όταν πρόκειται για δείκτες μέτρησης συμπεριφορών. Η αξιοπιστία που θεωρείται αποδεκτή σύμφωνα με τον συγκεκριμένο δείκτη, είναι αυτή που έχει τιμή από 0.70 και άνω. Οριακά αποδεκτή θεωρείται και αυτή που είναι πάνω από 0.60 (Taber, K., S., 2018).

Επιμέρους Στόχοι	Δείκτης Cronbach's alpha	Επίπεδο αξιοπιστίας
Αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό	.866	Πολύ αποδεκτό
SWOT Analysis: Δυνάμεις	.683	Σχετικά αποδεκτό
SWOT Analysis: Αδυναμίες	.792	Αποδεκτό
SWOT Analysis: Ευκαιρίες	.761	Αποδεκτό
SWOT Analysis: Απειλές	.721	Αποδεκτό

Αξιολόγηση πόρων	.839	Πολύ αποδεκτό
Περιοριστικοί παράγοντες	.814	Πολύ αποδεκτό
Στρατηγικές κατευθύνσεις	.902	Πολύ αποδεκτό

Πίνακας 16 Έλεγχος αξιοπιστίας κλιμάκων

Από τη μελέτη του παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι το επίπεδο αξιοπιστίας κυμαίνεται από αποδεκτό έως πολύ αποδεκτό, με βάση το όριο του .70 που αναφέρθηκε παραπάνω. Η ενότητα των στρατηγικών κατευθύνσεων παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αξιοπιστία, έχοντας ως δείκτη .902, κάτι το οποίο φάνηκε από τα υψηλά ποσοστά συμφωνίας και τη χαμηλή τυπική απόκλιση. Σε αυτή την ενότητα υπήρξε ομοφωνία του δείγματος ως προς το τι θα πρέπει να κάνει η πόλη άμεσα για το μέλλον.

Η μοναδική ενότητα στην οποία ο δείκτης αξιοπιστίας και εσωτερικής συνοχής είναι κάτω του αποδεκτού ορίου, αλλά παρόλα αυτά ακόμη αποδεκτός, είναι το πρώτο μέρος της ανάλυσης SWOT που αφορά τα δυνατά σημεία που διαθέτει η περιοχή του Μεσολογγίου. Στη συγκεκριμένη ενότητα ο δείκτης αξιοπιστίας είναι .683, οριακά κάτω του αποδεκτού ορίου. Αυτό προφανώς προέκυψε από το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη ενότητα υπήρξε συμφωνία στις μισές ερωτήσεις και διχογνωμία και πόλωση απόψεων στις άλλες μισές. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα συμφωνεί σε μεγάλο βαθμό ότι το φυσικό περιβάλλον της περιοχής, με αιχμή του δόρατος τη λιμνοθάλασσα, είναι μοναδικό από κάθε άποψη, ενώ η τοπική γαστρονομία της περιοχής μαζί με τα παραδοσιακά προϊόντα, όπως επίσης η ιστορία και η πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής είναι μείζονος σημασίας για την ταυτότητα της περιοχής, αλλά και για τη βιώσιμη τουριστική της ανάπτυξη. Από την άλλη μεριά όμως, υπάρχει διχογνωμία και ουδετερότητα ως προς τις υποδομές της πόλης που αφορούν τον τουρισμό, όπως επίσης και ως προς τη φιλοξενία των ντόπιων. Πιο συγκεκριμένα το δείγμα είναι διχασμένο ως προς το αν η φιλοξενία και η κουλτούρα της περιοχής έχουν θετικό αντίκτυπο στους επισκέπτες, ενώ παράλληλα υπάρχει πόλωση για τις υποδομές του δήμου και πιο συγκεκριμένα, για την πρόσβαση στην πόλη και για τη σήμανση και πληροφόρηση των επισκεπτών.

4.8 Συγκρίσεις μεταξύ ομάδων

Προκειμένου να διεξαχθούν συγκριτικά αποτελέσματα μεταξύ ομάδων των δεδομένων δημιουργήθηκαν οι σχετικοί δείκτες. Συγκεκριμένα:

4.8.1 Φύλο

Σύνθετος δείκτης	Άνδρες (Mean)	Γυναίκες (Mean)	Τιμή t	Σημαντικότητα p
Αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό	3.8573	3.9753	-2.024	.044
SWOT Analysis: Δυνάμεις	3.9662	4.0186	-.849	.397
SWOT Analysis: Αδυναμίες	4.1150	4.2593	-2.110	.036
SWOT Analysis: Ευκαιρίες	3.9873	3.9670	.346	.730
SWOT Analysis: Απειλές	3.9927	3.9016	1.370	.172
Αξιολόγηση πόρων	3.4128	3.4426	-.489	.625
Περιοριστικοί παράγοντες	2.7937	2.8929	-1.534	.126
Στρατηγικές κατευθύνσεις	4.4240	4.4450	-.397	.692

Πίνακας 17 Συγκεντρωτικός πίνακας για το φύλο

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα γίνουν συγκρίσεις μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων με τους επιμέρους σκοπούς, όπως αυτοί αναλύθηκαν ανά ενότητα. Δεδομένου ότι έχουμε να κάνουμε με 2 μεταβλητές (άνδρας και γυναίκα), χρησιμοποιούμε το t-test. Το συγκεκριμένο τεστ θα δείξει αν και εφόσον υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις απόψεις του δείγματος ως προς το φύλο. Για να το δούμε αυτό, θα πρέπει να ελέγξουμε στον παραπάνω πίνακα τον δείκτη σημαντικότητας p. Εφόσον αυτός είναι μικρότερος του

0.05, τότε σημαίνει ότι υπάρχει σημαντική διαφορά στις απόψεις μεταξύ των 2 φύλων. Αν είναι μεγαλύτερος του 0.05, τότε δεν υπάρχει κάποια σημαντική διαφορά μεταξύ τους (Durberry, R., 2018, σελ.320).

Σύμφωνα με τον πίνακα 17 όλοι οι δείκτες έχουν τιμή άνω του 0.05, εκτός από 2 περιπτώσεις: τις αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό (.044) και τις αδυναμίες (.036). Στις αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό οι γυναίκες έχουν υψηλότερο μέσο όρο από τους άνδρες. Αυτό σημαίνει ότι το γυναικείο φύλο έχει πιο θετικές απόψεις σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό στο Μεσολόγγι. Το συγκεκριμένο εύρημα συμφωνεί και με τη βιβλιογραφία, όπως δείχνει η έρευνα των Linardis, A. & Stamatopoulou, G. (2026), όπου οι γυναίκες εμφανίζονται πιο ευαισθητοποιημένες σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Όσον αφορά τις αδυναμίες, πάλι οι γυναίκες έχουν πιο μεγάλο μέσο όρο, συνεπώς αυτό τις κάνει να είναι πιο αρνητικές ως προς τα μειονεκτήματα που έχει η περιοχή, τα οποία αφορούν τις υποδομές, τα καταλύματα, την έλλειψη εκπαίδευσης στον τουρισμό, τον μη συντονισμό μεταξύ φορέων και την περιορισμένη προβολή της πόλης του Μεσολογγίου. Στις υπόλοιπες απόψεις δεν παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση ως προς το φύλο, δεδομένου ότι ο δείκτης είναι άνω του 0.05.

4.8.2 Ηλικία

Σύνθετο ς δείκτης	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	Τιμή F	Σημα ντικό τητα p
Αντιλήψ εις για τον βιώσιμο τουρισμό	3.64	3.98	3.90	4.08	3.92	3.87	3.703	.003
SWOT Analysis: Δυνάμεις	3.77	3.98	3.93	4.13	4.26	4.21	4.111	.001
SWOT Analysis: Αδυναμί ες	3.84	4.29	4.27	4.19	4.25	3.93	4.705	<.001

SWOT Analysis: Ευκαιρίες	3.49	4.09	3.99	4.06	4.03	3.93	10.020	<.001
SWOT Analysis: Απειλές	3.50	4.00	4.01	3.94	4.16	3.97	6.520	<.001
Αξιολόγηση πόρων	3.22	3.36	3.43	3.58	3.65	3.57	3.492	.004
Περιοριστικοί παράγοντες	2.76	2.78	2.79	3.06	3.03	2.90	2.456	.033
Στρατηγικές κατευθύνσεις	4.13	4.44	4.44	4.52	4.59	4.18	4.932	<.001

Πίνακας 18 Συγκεντρωτικός πίνακας για την ηλικία

Δεδομένου ότι για την ηλικία έχουμε παραπάνω από 2 ομάδες, σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιούμε τον έλεγχο one-way ANOVA. Σε όλους τους σύνθετους δείκτες παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις, αφού ο δείκτης p ήταν παντού μικρότερος του .05. Στις αντιλήψεις υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση (F 3.703, p .003). Οι 45-54 είναι οι πιο θετικοί, όπως δείχνει ο υψηλός μέσος όρος με 4.08, ενώ οι νέοι 18-24 είναι πιο επιφυλακτικοί, με 3.64. Στις δυνάμεις παρατηρείται επίσης σημαντική διαφοροποίηση (F 4.111, p .001), με τις ηλικίες άνω των 55 να δέχονται σε πιο μεγάλο βαθμό τα πλεονεκτήματα της περιοχής, έναντι των νέων 18-24, που και εδώ έχουν τον χαμηλότερο μέσο όρο με 3.77. Στις αδυναμίες, οι ηλικίες από 25 έως 44 είναι οι πιο επικριτικές απέναντι στα αδύνατα σημεία της περιοχής, ενώ οι ηλικιωμένοι και οι νέοι έως 24 είναι πιο μετριοπαθείς, με χαμηλότερους μέσους όρους κάτω του 4.

Η πιο μεγάλη διαφοροποίηση είναι στον δείκτη ευκαιρίες, όπου το F είναι 10.020 και το p μικρότερο από .001. Εδώ οι 25-34 είναι πιο δεκτικοί στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται (4.09), σε σχέση με τους νέους έως 24 ετών που είναι λιγότερο ενθουσιώδεις (3.49). Στις απειλές οι 55-64 ανησυχούν περισσότερο για τα προβλήματα που υπάρχουν (4.16), σε αντίθεση με τους νέους που ανησυχούν σε μικρότερο βαθμό, με μέσο όρο 3.50. Στην Διπλωματική Εργασία

αξιολόγηση πόρων οι μεγαλύτεροι ηλικιακά τους αξιολογούν πιο θετικά, αλλά με μικρή διαφορά από τους υπόλοιπους. Στην ενότητα των περιοριστικών παραγόντων, οι 45 έως 64 τους αναγνωρίζουν λίγο παραπάνω από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, ενώ οι ίδιες ομάδες έχουν τον πιο ψηλό μέσο όρο στις στρατηγικές κατευθύνσεις, πράγμα που σημαίνει ότι θέλουν πιο έντονα να ληφθούν μέτρα για τον τουρισμό στην περιοχή.

4.8.3 Επίπεδο εκπαίδευσης

Σύνθετο ς δείκτης	Υποχρε ωτική εκπαίδε υση	Λύκειο	ΙΕΚ/ Μεταλυ κειακή εκπ.	ΑΕΙ/ ΤΕΙ	Μεταπ υχιακό	Διδακτο ρικό	Τιμή F	Σημα ντικό τητα p
Αντιλήψ εις για τον βιώσιμο τουρισμό	2.69	3.94	3.96	3.92	3.93	3.68	4.717	<.001
SWOT Analysis: Δυνάμεις	2.62	4.06	3.87	4.00	4.09	3.64	7.147	<.001
SWOT Analysis: Αδυναμί ες	1.87	4.09	4.27	4.15	4.32	4.30	13.155	<.001
SWOT Analysis: Ευκαιρίε ς	2.35	4.00	4.05	3.93	4.05	3.65	9.061	<.001
SWOT Analysis: Απειλές	2.62	4.01	3.88	3.88	4.04	3.85	4.640	<.001
Αξιολόγ ηση πόρων	2.90	3.67	3.36	3.38	3.46	2.96	5.820	<.001
Περιορι στικοί παράγον τες	2.60	3.22	2.78	2.84	2.72	2.43	7.878	<.001
Στρατηγ ικές κατευθύν	3.16	4.39	4.41	4.39	4.52	4.30	5.658	<.001

σεις								
------	--	--	--	--	--	--	--	--

Πίνακας 19 Συγκεντρωτικός πίνακας για το επίπεδο εκπαίδευσης

Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης, υπήρξαν αποκλίσεις σε όλους τους σύνθετους δείκτες, με τη σημαντικότητα p να είναι σε όλες τις περιπτώσεις μικρότερη από 0.01. Ως προς τις αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό, η αποδοχή είναι σχετικά ομοιόμορφη, με τους μέσους όρους να κινούνται σε παρόμοια επίπεδα (3.68 έως 3.96). Εξαίρεση αποτελούν οι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης, που έχουν χαμηλό μέσο όρο, κάτι που δηλώνει επιφυλακτικότητα. Σε παρόμοιο μήκος κύματος κινούνται και οι δυνάμεις, όπου ο μέσος όρος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης είναι ξανά χαμηλός με 2.62, ενώ οι κάτοχοι μεταπτυχιακού αναγνωρίζουν τα προτερήματα της περιοχής, όπως μαρτυρά και ο μέσος όρος με 4.09.

Στις αδυναμίες παρατηρείται η πιο μεγάλη διαφοροποίηση, με τον δείκτη F να είναι στο 13.155. Οι υψηλότεροι μέσοι όροι τοποθετούνται στο ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, με τους απόφοιτους υποχρεωτικής εκπαίδευσης να καταγράφουν εξαιρετικά χαμηλό μέσο όρο, 1.87. Τόσο στις ευκαιρίες όσο και στις απειλές, ισχύουν τα ίδια για την πρώτη βαθμίδα εκπαίδευσης, ενώ οι κάτοχοι μεταπτυχιακού αντιλαμβάνονται σε μεγαλύτερο βαθμό τόσο τις προοπτικές όσο και τις απειλές, με μέσους όρους άνω του 4.

Διαφοροποιήσεις υπάρχουν και στην αξιολόγηση πόρων, όπου οι απόφοιτοι λυκείου είναι αισθητά οι πιο θετικοί με 3.67, ενώ στους περιοριστικούς παράγοντες οι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου είναι αυτοί με το χαμηλότερο μέσο όρο, πράγμα που δείχνει ότι δε βλέπουν πολλά εμπόδια στην υλοποίηση στόχων (2.43 μέσος όρος). Αναφορικά με τις στρατηγικές κατευθύνσεις, όλοι είναι υπέρ του να υιοθετηθούν άμεσα πολιτικές για τον τουρισμό, όπως δείχνουν οι μέσοι όροι που είναι σε όλες τις περιπτώσεις άνω του 4, εκτός από τους κατόχους τίτλου υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Και σε αυτή την περίπτωση ο μέσος όρος είναι ο πιο χαμηλός σε σχέση με τους άλλους, 3.16.

Συμπερασματικά, η κατώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης έχει τους χαμηλότερους μέσους όρους. Αυτή η διαπίστωση δείχνει είτε αποστασιοποίηση, είτε άγνοια για το θέμα του βιώσιμου τουρισμού. Στον αντίποδα, οι κάτοχοι τίτλων τριτοβάθμιας και ανώτατης

εκπαίδευσης σημειώνουν υψηλότερους μέσους όρους, πράγμα το οποίο δείχνει εξοικείωση με το ζήτημα και απαίτηση για τη λήψη μέτρων. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφία. Σύμφωνα με τους Linardis, A. & Stamatopoulou, G. (2026), αυτοί που έχουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο είναι πιο ευαισθητοποιημένοι σε ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον.

4.8.4 Σχέση με τον τουριστικό τομέα

Σύνθετο ς δείκτης	Επιχειρηματ ίας	Εργαζόμενο ς	Κάτοικος	Άλλο	Τιμή F	Σημαντικ ότητα p
Αντιλήψ εις για τον βιώσιμο τουρισμό	3.76	4.09	3.89	3.92	2.646	.049
SWOT Analysis: Δυνάμεις	4.19	4.14	3.93	3.92	3.693	.012
SWOT Analysis: Αδυναμί ες	4.01	4.35	4.23	4.07	3.216	.023
SWOT Analysis: Ευκαιρίε ς	3.93	4.08	3.95	3.91	.973	.405
SWOT Analysis: Απειλές	4.00	4.07	3.90	3.89	1.304	.273
Αξιολόγ ηση πόρων	3.37	3.54	3.40	3.41	.852	.466
Περιορισ τικοί παράγον τες	2.81	3.03	2.82	2.83	1.680	.171
Στρατηγι κές κατευθύν σεις	4.33	4.45	4.43	4.38	.591	.621

Πίνακας 20 Συγκεντρωτικός πίνακας για τη σχέση με τον τουριστικό τομέα

Από τη μελέτη του παραπάνω πίνακα, προκύπτει ότι υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση ως προς τις αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό. Οι εργαζόμενοι στον κλάδο δηλώνουν πιο θετικοί ως προς τις αντιλήψεις τους, με μέσο όρο 4.09. Την ίδια στιγμή οι επιχειρηματίες κινούνται σε πιο χαμηλά επίπεδα, με 3.76. Ως προς τις δυνάμεις, οι επιχειρηματίες και οι εργαζόμενοι του τουρισμού έχουν πιο υψηλούς μέσους όρους συγκριτικά με τους κατοίκους, κάτι το οποίο υποδηλώνει μεγαλύτερη αναγνώριση των πλεονεκτημάτων της περιοχής από τους επαγγελματίες.

Αναφορικά με τις αδυναμίες, τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι κάτοικοι βρίσκονται πιο ψηλά σε μέσο όρο σε σχέση με τους επιχειρηματίες. Αυτό δείχνει ότι ενδεχομένως αντιλαμβάνονται καλύτερα τα προβλήματα και τις ελλείψεις που έχει η περιοχή. Στους υπόλοιπους δείκτες δεν υπάρχει ιδιαίτερη διαφοροποίηση, καθώς οι επαγγελματίες αντιλαμβάνονται περισσότερο τις απειλές. Όλες οι κατηγορίες έχουν υψηλούς μέσους όρους αναφορικά με τις στρατηγικές κατευθύνσεις, ενώ παρουσιάζονται πιο ουδέτεροι στους περιοριστικούς παράγοντες και στην αξιολόγηση των πόρων.

4.8.5 Χρόνια δραστηριοποίησης στον τουριστικό κλάδο

Σύνθετος δείκτης	0-5	6-10	11-20	21+	Δεν είμαι επιχειρηματίας	Τιμή F	Σημαντικότητα p
Αντιλήψεις για βιώσιμο τουρισμό	3.88	4.18	3.66	4.01	3.90	2.081	.083
Δυνάμεις	4.02	4.43	3.90	4.14	3.95	3.006	.018
Αδυναμίες	4.26	3.88	4.09	4.15	4.20	1.059	.376

Ευκαιρίες	3.96	4.33	3.84	4.11	3.93	2.379	.051
Απειλές	3.77	4.05	3.94	4.06	3.93	.598	.665
Αξιολόγηση πόρων	3.35	3.68	3.20	3.78	3.40	3.432	.009
Περιοριστικοί παράγοντες	2.68	3.08	2.82	3.10	2.83	1.720	.145
Στρατηγικές κατευθύνσεις	4.34	4.55	4.32	4.49	4.41	.618	.650

Πίνακας 21 Συγκεντρωτικός πίνακας για τα χρόνια δραστηριοποίησης

Όσον αφορά τον παραπάνω πίνακα που αφορά τα χρόνια δραστηριοποίησης, σε 2 από τους 8 δείκτες παρουσιάστηκαν διαφοροποιήσεις. Ο δείκτης των δυνάμεων είναι ο ένας, όπου οι επιχειρηματίες με 6-10 χρόνια δραστηριοποίησης αναγνωρίζουν περισσότερο τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η περιοχή, με μέσο όρο 4.43. Αντίθετα, οι επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται 11-20 χρόνια έχουν σχεδόν ίδιο μέσο όρο με τους κατοίκους που δεν είναι επιχειρηματίες, κάτι το οποίο φανερώνει μετριοπάθεια. Ο άλλος δείκτης με σημαντική διαφοροποίηση είναι αυτός της αξιολόγησης πόρων. Οι πιο θετικοί είναι οι πιο παλιοί επιχειρηματίες του κλάδου (21+ έτη) με 3.78, ακολουθούμενοι από τους νεότερους (6-10 έτη) με 3.68. Η πιο χαμηλή βαθμολογία σε αυτό τον δείκτη σημειώνεται από τους επιχειρηματίες με εμπειρία 11-20 ετών, κάτι το οποίο δείχνει την επιφύλαξή τους ως προς τους πόρους που διαθέτει η περιοχή του Μεσολογγίου.

Αναφορικά με τους υπόλοιπους δείκτες του πίνακα, δεν παρατηρήθηκε σημαντική διαφοροποίηση. Σχετικά με τις στρατηγικές κατευθύνσεις, όλοι κυμαίνονται σε υψηλούς μέσους όρους, παρομοίως και για τις αδυναμίες της περιοχής.

4.8.6 Χρόνια κατοικίας στο Μεσολόγγι

Σύνθετος δείκτης	0-5	6-10	11-20	21+	Δεν κατοικώ μόνιμα	Τιμή F	Σημαντικότητα p
Αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό	3.71	3.98	3.71	3.99	3.93	3.973	.004
SWOT Analysis: Δυνάμεις	3.55	3.92	3.70	4.11	4.05	10.617	<.001
SWOT Analysis: Αδυναμίες	4.14	4.18	3.97	4.23	4.27	2.562	.038
SWOT Analysis: Ευκαιρίες	3.94	3.88	3.67	4.04	4.00	5.571	<.001
SWOT Analysis: Απειλές	3.95	4.11	3.78	3.98	3.91	1.366	.245
Αξιολόγηση πόρων	3.26	3.52	3.27	3.51	3.36	3.049	.017
Περιοριστικοί παράγοντες	2.74	3.05	2.76	2.90	2.79	1.328	.259
Στρατηγικές κατευθύνσεις	4.38	4.19	4.19	4.48	4.46	4.382	.002

Πίνακας 22 Συγκεντρωτικός πίνακας για τα χρόνια κατοικίας

Ο πίνακας 22 δείχνει σημαντικές διαφοροποιήσεις στην πλειοψηφία των δεικτών. Από τους 8, οι 6 δείκτες έχουν τον δείκτη σημαντικότητας p κάτω του 0.05. Οι 2 δείκτες που δεν έχουν ιδιαίτερη διαφοροποίηση είναι αυτοί των περιοριστικών παραγόντων και των απειλών, κάτι το οποίο δείχνει αναγνώριση από κοινού για αυτά τα ζητήματα. Σχετικά με τις αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό, θετικοί με υψηλούς μέσους όρους είναι όχι μόνο οι κάτοικοι της πόλης για αρκετά χρόνια, αλλά και αυτοί που δεν κατοικούν μόνιμα στο Μεσολόγγι. Πρόκειται πιθανόν για άτομα που έχουν καταγωγή από την πόλη και μένουν αλλού, συνεπώς γνωρίζουν καλά την περιοχή. Αυτοί που κατοικούν λίγα χρόνια έχουν πιο χαμηλό μέσο όρο, που φανερώνει επιφυλάξεις ως προς τις αντιλήψεις τους.

Τόσο στις δυνάμεις όσο και στις αδυναμίες, οι πιο υψηλοί μέσοι όροι (άνω του 4) προέρχονται από τους κατοίκους με πάνω από 21 χρόνια παραμονής στην πόλη, αλλά και από τους ετεροδημότες. Αυτό δείχνει ότι αντιλαμβάνονται σε μεγαλύτερο βαθμό τα προτερήματα της περιοχής, αλλά συνάμα αναγνωρίζουν και τα προβλήματα και τις

Διπλωματική Εργασία

ελλείψεις που υπάρχουν στις υποδομές. Χαμηλότερους μέσους όρους καταγράφουν όσοι κατοικούν λίγα χρόνια στο Μεσολόγγι. Στις ευκαιρίες οι πρωτιές έχουν καταληφθεί ξανά από τους ετεροδημότες και τους πιο παλιούς κατοίκους, ενώ τις απειλές τις αντιλαμβάνεται περισσότερο το τμήμα του πληθυσμού που κατοικεί 6-10 χρόνια στην περιοχή. Το ίδιο τμήμα του πληθυσμού είναι αυτό που δίνει τον πιο ψηλό μέσο όρο στον δείκτη αξιολόγησης πόρων, ακολουθούμενο από τους κατοίκους που μένουν πάνω από 21 χρόνια. Τέλος, στις στρατηγικές κατευθύνσεις οι πιο παλιοί κάτοικοι μαζί με τους ετεροδημότες δείχνουν και πάλι το δρόμο, όντας αυτοί που απαιτούν να υπάρξουν στρατηγικές για μία βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης.

5. Συμπεράσματα και Προτάσεις

5.1 Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα αποτύπωσε και ανέδειξε τις απόψεις, αντιλήψεις και ανησυχίες των κατοίκων της περιοχής του Μεσολογγίου ως προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Αναφέρθηκαν οι προοπτικές που υπάρχουν, παράλληλα όμως τονίστηκαν και τα προβλήματα που υφίστανται και εμποδίζουν τη μετάβαση της περιοχής σε ένα μοντέλο βιώσιμου τουρισμού. Το δείγμα του πληθυσμού που απάντησε έδωσε το στίγμα του, δείχνοντας με τον τρόπο του τι θα πρέπει να γίνει από εδώ και μπρος. Το βασικό ερώτημα της έρευνας είναι αν το Μεσολόγγι μπορεί να αναδειχθεί ως προορισμός βιώσιμου τουρισμού. Η απάντηση είναι ότι μπορεί, όμως με προϋποθέσεις. Η περιοχή διαθέτει τα εφόδια και τους πόρους για να επενδύσει στον βιώσιμο τουρισμό, από την άλλη όμως απουσιάζουν τα χρηματοδοτικά εργαλεία και η περιοχή στερείται κάποιων υποδομών οι οποίες είναι αναγκαίες για περαιτέρω ανάπτυξη.

Οι κάτοικοι της περιοχής του Μεσολογγίου αντιλαμβάνονται τα οφέλη του βιώσιμου τουρισμού. Αναγνωρίζουν ότι ο βιώσιμος τουρισμός συμβάλλει σε μία μακροχρόνια ανάπτυξη στην περιοχή, ότι ενισχύει την τοπική οικονομία και ότι όντως το Μεσολόγγι έχει τα απαραίτητα εφόδια προκειμένου να είναι σημαντικός προορισμός βιώσιμου τουρισμού. Δέχονται τη συνεισφορά του στην προώθηση του πολιτισμού και στην αύξηση των θέσεων εργασίας. Από την άλλη μεριά όμως, συμφωνούν ότι η τοπική αυτοδιοίκηση είναι απύσχα και ότι δεν παρουσιάζει δράσεις σχετικές με τον βιώσιμο τουρισμό. Επίσης, ενώ οι ίδιοι οι κάτοικοι αποδέχονται το ότι αυτή η μορφή τουρισμού είναι ωφέλιμη για την περιοχή τους, εντούτοις δε δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο να εφαρμόσουν στην πράξη βιώσιμες πρακτικές, ενώ το ίδιο πιστεύουν και για τους επισκέπτες που έρχονται.

Οι κάτοικοι του Μεσολογγίου συμφωνούν ότι η περιοχή έχει αστείρευτο φυσικό πλούτο, με πρώτη στη σειρά να βρίσκεται η λιμνοθάλασσα, με τη μοναδική της ομορφιά και τη βιοποικιλότητα που διαθέτει. Πλούτο όμως έχει και στο πολιτιστικό κομμάτι, ενώ και η γαστρονομία της περιοχής με τα τοπικά εδέσματα και τα παραδοσιακά προϊόντα είναι εξίσου σημαντική για το τουριστικό προϊόν του Μεσολογγίου. Από την άλλη μεριά, οι

κάτοικοι είναι διχασμένοι ως προς τη φιλοξενία της περιοχής, καθώς επίσης και ως προς το αν υπάρχει επαρκής προσβασιμότητα στο Μεσολόγγι. Διαφωνία υπάρχει στο ότι η σήμανση καθώς επίσης και τα σημεία πληροφόρησης δεν είναι αρκετά για τον επισκέπτη. Οι κάτοικοι καταδεικνύουν ότι μία σημαντική υποδομή για τους τουρίστες είναι ελλιπής, γεγονός που δείχνει απώλεια σε σημαντική τουριστική υποδομή για το Μεσολόγγι.

Τροχοπέδη για την τουριστική ανάπτυξη του Μεσολογγίου αποτελεί και η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των φορέων. Οι κάτοικοι συμφωνούν ότι αποτελεί σημαντικό πρόβλημα η απουσία συντονισμού μεταξύ δήμου, συλλόγων, περιφέρειας κλπ, ενώ παράλληλα παραδέχονται ότι οι υποδομές που έχει αυτή τη στιγμή η περιοχή είναι περιορισμένες, όπως επίσης συμφωνούν ότι το Μεσολόγγι δεν προβάλλεται όπως θα έπρεπε. Καθολική είναι και η απαίτηση των κατοίκων για άμεση αναβάθμιση των υποδομών φιλοξενίας. Εκτός αυτών, παραδέχονται ότι δεν υπάρχει εκπαίδευση στον τουριστικό τομέα, ώστε να υπάρξει καλύτερη τεχνογνωσία. Συνεπώς, είναι άμεση η ανάγκη συγκρότησης ενός πλάνου οργανωμένου για το πώς θα κινηθεί η πόλη το επόμενο διάστημα. Δεδομένου ότι πρόκειται για βασικά ζητήματα σχετικά με τη μετάβαση σε ένα μοντέλο βιώσιμου τουρισμού, είναι αναγκαίο να υπάρξουν συντονισμένες δράσεις.

Κοινή είναι η πεποίθηση των κατοίκων ότι η περιοχή πρέπει να στραφεί σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο τουρισμού, διότι αναγνωρίζουν ότι στη λιμνοθάλασσα υπάρχουν πολλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και ότι μπορεί να αποτελέσει μέρος φυσιολατρικών διαδρομών, ενώ πιστεύουν ότι τέτοιες μορφές τουρισμού έχουν αρχίσει να έχουν όλο και περισσότερη ζήτηση, συνεπώς η επένδυση στην ψηφιακή προβολή θα είναι ένα εργαλείο που θα χρησιμεύσει στην ανάδειξη της περιοχής. Από την άλλη μεριά όμως, ο σκεπτικισμός είναι έντονος ως προς την ύπαρξη σχετικών χρηματοδοτικών εργαλείων, ενώ οι ίδιοι οι κάτοικοι είναι συγκρατημένοι ως προς το αν οι ίδιοι προσπαθούν ώστε ο πλούτος της πόλης να προβάλλεται περισσότερο.

Τα προβλήματα που οι κάτοικοι αναγνωρίζουν ότι αποτελούν εμπόδιο στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, διότι η κλιματική αλλαγή απειλεί το οικοσύστημα της λιμνοθάλασσας και το μοναδικό φυσικό της περιβάλλον. Επιπρόσθετα θεωρούν πως υφίσταται ανταγωνισμός από άλλες περιοχές με παρόμοια χαρακτηριστικά, ενώ ισχυρή είναι η άποψη ότι η πολιτεία δε μεριμνά για τον βιώσιμο τουρισμό, διότι δεν υφίστανται σχετικές πολιτικές. Πολύ μεγάλη ανησυχία εκφράζουν επίσης για το γεγονός ότι οι κάτοικοι της περιοχής φεύγουν σε άλλα μέρη προς αναζήτηση

καλύτερης τύχης, κάτι το οποίο φανερώνει τη σοβαρή έλλειψη κινήτρων για τους κατοίκους του Μεσολογγίου ώστε να μείνουν στην πόλη τους. Αυτές οι απειλές πρέπει να αντιμετωπιστούν, προκειμένου να υπάρξει κάποια στρατηγική βιώσιμου τουρισμού.

Αναφορικά με την αξιολόγηση των τουριστικών πόρων που διαθέτει η περιοχή, η γνώμη των κατοίκων είναι θετική σε πολύ μεγάλο βαθμό. Οι τοπικές εκδηλώσεις, καθώς επίσης και οι θρησκευτικές και πολιτιστικές διαδρομές μπορούν να συμβάλλουν στην ανάδειξη της περιοχής ως προορισμού, ενώ και το φυσικό περιβάλλον που διαθέτει το Μεσολόγγι είναι το ιδανικό για να ανθίσουν εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως επίσης σημαντική κρίνεται και η πολιτιστική κληρονομιά του Μεσολογγίου. Αμφιβολία υπάρχει ως προς το αν και πώς αυτοί οι πόροι προστατεύονται χωρίς να υπάρχει εκμετάλλευση και υποβάθμιση και αν η αξιοποίησή τους γίνεται με σωστό τρόπο. Εκεί που υπάρχει μεγάλη διαφωνία είναι στο ζήτημα των τουριστικών καταλυμάτων. Οι κάτοικοι θεωρούν πως τα καταλύματα που διαθέτει η περιοχή δεν επαρκούν και ότι είναι χαμηλής ποιότητας, αναδεικνύοντας την ανεπάρκειά τους σε βασικό εμπόδιο για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που υφίσταται είναι το γεγονός πως οι κάτοικοι του Μεσολογγίου δε λαμβάνουν ενημέρωση για τουριστικές πρωτοβουλίες, ενώ θεωρούν πως ούτε συνεργασία μεταξύ φορέων υφίσταται, ούτε η σχετική κουλτούρα συνεργασίας υπάρχει. Σε αυτά προστίθενται και η δυσκολία χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις, καθώς επίσης και η ανεπάρκεια τεχνικής υποστήριξης προκειμένου να έχουν εφαρμογή οι βιώσιμες πρακτικές. Η έλλειψη ενημέρωσης συνεπάγεται και το γεγονός ότι οι πολίτες δηλώνουν άγνοια ως προς το αν αντιλαμβάνονται τα οφέλη που έχει η βιώσιμη ανάπτυξη, μη ετοιμότητα συμμετοχής σε πρωτοβουλίες βιωσιμότητας, όπως επίσης και ότι δεν είναι σίγουροι κατά πόσο οι επιχειρήσεις έχουν ενδιαφέρον να εντάξουν τις βιώσιμες πρακτικές στην καθημερινότητά τους.

Εν μέσω των δυσκολιών, της έλλειψης υποδομών και της γενικής ανετοιμότητας που παρουσιάζουν οι κάτοικοι του Μεσολογγίου, εντούτοις στέλνουν το μήνυμα στην τοπική αυτοδιοίκηση, ζητώντας να ληφθούν άμεσα μέτρα για την προστασία της λιμνοθάλασσας, να πραγματοποιηθούν περισσότερες επενδύσεις στον τουρισμό γενικότερα, όπως επίσης και να αποκτήσει η περιοχή μία ολοκληρωμένη στρατηγική που θα βασίζεται στον

βιώσιμο τουρισμό. Συμφωνούν ότι είναι αναγκαία η ψηφιακή προβολή και προώθηση της περιοχής, όπως επίσης και η ανάδειξη και προώθηση των τοπικών και παραδοσιακών προϊόντων. Προκειμένου να επιτευχθούν, θα πρέπει να υπάρξουν τα κατάλληλα εργαλεία. Η εκπαίδευση στον βιώσιμο τουρισμό είναι απαραίτητη, όπως επίσης απαραίτητη είναι και η πιστοποίηση των επιχειρήσεων. Επίσης η ίδια η κοινωνία θα πρέπει να συμμετάσχει στις διαδικασίες και υπάρχει η πεποίθηση ότι θα υπάρξει βελτίωση στις υποδομές και στις υπηρεσίες του Μεσολογγίου.

Σχετικά με τις συγκρίσεις που αφορούν τα δημογραφικά δεδομένα, όσον αφορά το φύλο δεν υπήρξαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, με εξαίρεση το ότι οι γυναίκες είναι πιο επικριτικές στις αδυναμίες της περιοχής και πιο θετικές ως προς τις αντιλήψεις για τον βιώσιμο τουρισμό. Αναφορικά με την ηλικία του δείγματος, οι ηλικίας άνω των 45 χρόνων είναι γενικά πιο δεκτικοί στο τι πρέπει να γίνει για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, ενώ οι νεότεροι από 18 έως 24 ετών είναι πιο επιφυλακτικοί και ενδεχομένως λιγότερο ενημερωμένοι ως προς τις δυνατότητες που υπάρχουν, καθώς επίσης και σε τι στάδιο βρίσκεται η περιοχή.

Παρόμοια άγνοια και ενδεχόμενη αποστασιοποίηση εκδηλώνεται και από το δείγμα που είναι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης (κατηγορία μορφωτικό επίπεδο), ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τους απόφοιτους ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης (απόφοιτοι ΑΕΙ/ ΤΕΙ, κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/ και διδακτορικού), οι οποίοι προκύπτει ότι είναι πιο ενημερωμένοι και συνειδητοποιημένοι ως προς την κατάσταση με τον βιώσιμο τουρισμό. Σχετικά με την επαφή που υπάρχει με τον τουριστικό τομέα, οι εργαζόμενοι στον τουρισμό και οι ιδιοκτήτες τέτοιων επιχειρήσεων αντιλαμβάνονται καλύτερα τη σημασία του βιώσιμου τουρισμού, καθώς επίσης και τα δυνατά σημεία που έχει η περιοχή του Μεσολογγίου.

Αναφορικά με τα χρόνια δραστηριοποίησης στον τουρισμό, οι πιο παλιοί αξιολογούν θετικά τους πόρους που διαθέτει η περιοχή, ενώ οι νεότεροι αναγνωρίζουν τις δυνάμεις. Τέλος, στην κατηγορία των χρόνων κατοικίας στο Μεσολόγγι, οι πιο ευαισθητοποιημένοι και αυτοί που αναγνωρίζουν καλύτερα την όλη κατάσταση, είναι οι ετεροδημότες και αυτοί που κατοικούν άνω των 20 ετών στην πόλη.

Συμπερασματικά ως προς τις προαναφερθείσες συγκρίσεις, το φύλο και τα χρόνια επαγγελματικής εμπειρίας δεν έχουν ιδιαίτερη διαφοροποίηση, ενώ η ηλικία, το

μορφωτικό επίπεδο και τα χρόνια διαμονής στο Μεσολόγγι έχουν πιο σημαντική διαφοροποίηση. Το νεαρό της ηλικίας και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι οι 2 περιπτώσεις όπου υπάρχει η πιο μεγάλη αποστασιοποίηση και άγνοια. Με άλλα λόγια, είναι 2 περιπτώσεις όπου θα πρέπει να δοθεί βάρος ως προς την ενημέρωση και ευαισθητοποίησή τους.

Από τα παραπάνω ευρήματα προκύπτουν 5 βασικές προϋποθέσεις ανάλυσης:

- Βελτίωση των υποδομών. Οι κάτοικοι της περιοχής συμφωνούν οι υποδομές και η σήμανση στην περιοχή είναι ελλιπείς, ενώ και τα καταλύματα είναι υποβαθμισμένα και ανεπαρκή. Η προσέλκυση επισκεπτών καθίσταται δυσκολότερη, χωρίς τη βελτίωση και την αναβάθμισή τους.
- Συνεργασία των φορέων. Η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των φορέων αποτελεί σημαντική αδυναμία. Χωρίς τον απαραίτητο συντονισμό δε θα υπάρξει οργανωμένη πρωτοβουλία.
- Προστασία του περιβάλλοντος. Μία από τις απειλές που εκφράζουν οι κάτοικοι αποτελεί η κλιματική αλλαγή και η αμφιβολία ότι προστατεύεται το οικοσύστημα. Για να αναπτυχθεί ένα βιώσιμο μοντέλο, είναι βασική προϋπόθεση η λιμνοθάλασσα να προστατευτεί.
- Οργανωμένη προβολή. Οι κάτοικοι συμφωνούν ότι η προβολή του προορισμού είναι περιορισμένη, ενώ και η ψηφιακή προβολή πρέπει να ενισχυθεί. Χωρίς την απαραίτητη προώθηση ο προορισμός θα έχει σημαντικό μειονέκτημα έναντι άλλων προορισμών.
- Ενεργοποίηση τοπικής κοινωνίας. Οι κάτοικοι δηλώνουν αδιαφορία για την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών και έλλειψη ενημέρωσης. Είναι βασική προϋπόθεση η ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας.

5.2 Προτάσεις για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού στο Μεσολόγγι

Η περιοχή διαθέτει σημαντικά εφόδια για να αναδειχθεί σε σημαντικό προορισμό βιώσιμου τουρισμού: πολιτισμό, φυσικό περιβάλλον, ιστορία, γαστρονομία. Αυτό που δε διαθέτει είναι μία συντονισμένη στρατηγική και ένα ολοκληρωμένο μοντέλο που να εστιάζει στον βιώσιμο τουρισμό. Επίσης απουσιάζουν η εκπαίδευση στον χώρο αυτό, οι χρηματοδοτήσεις, οι συνεργασίες, η απουσία και η εκπαίδευση των κατοίκων, ο συντονισμός των φορέων καθώς επίσης και οι υποδομές, που αποτελεί από τα βασικότερα ελλείμματα.

Η δημιουργία ενός τοπικού φορέα θα μπορούσε να συντονίσει το όλο εγχείρημα, ενώ η συνομιλία των τοπικών φορέων με τους κατοίκους θα ενίσχυε την ενεργή συμμετοχή τους και τη συμβολή τους στη λήψη αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, ο φορέας θα συντονίζει τους επιμέρους φορείς και θα σχεδιάζει, θα παρακολουθεί και θα αξιολογεί τη στρατηγική που θα ακολουθηθεί. Ο Δήμος, η Περιφέρεια, οι επαγγελματίες, οι πολιτιστικοί σύλλογοι, ο φορέας διαχείρισης λιμνοθάλασσας, η μαρίνα, το ΤΕΙ Μεσολογγίου, όλοι αυτοί θα συντονίζονται από τον ενιαίο φορέα. Επίσης θα μπορούσαν να υπάρξουν επιδοτήσεις προκειμένου να χτιστούν νέες υποδομές φιλοξενίας, καθώς επίσης και αντίστοιχες χρηματοδοτήσεις για ανακαινίσεις των ήδη υπάρχοντων ξενοδοχειακών μονάδων της πόλης, έτσι ώστε να υπάρξει ποιοτική αναβάθμιση. Ταυτόχρονα η δημιουργία ενός γραφείου τουρίστα σε κεντρικό σημείο θα βελτίωνε την πρόσβαση σε πληροφορίες σε συνδυασμό με σημάνσεις σε όλη την περιοχή με πληροφορίες. Πιο συγκεκριμένα, τοποθέτηση πινακίδων στα κεντρικά σημεία με πληροφορίες για τους επισκέπτες, ενημερωτικά φυλλάδια σχετικά με τη λιμνοθάλασσα, καθώς επίσης και χάρτες με θεματικές διαδρομές, όπως γαστρονομικές, φυσιολατρικές και ιστορικές. Αναβάθμιση θα αποτελούσε επίσης και η επένδυση στην ψηφιακή προβολή, μέσω ενός ψηφιακού οδηγού προορισμού που θα περιέχει χάρτες, διαδρομές, σημεία ενδιαφέροντος και γενικές πληροφορίες, καθώς επίσης και μέσω της δημιουργίας μίας ενιαίας τουριστικής ιστοσελίδας, η οποία θα περιέχει πληροφορίες για καταλύματα, εστιατόρια, τοπικά προϊόντα, εκδηλώσεις και δραστηριότητες. Η βελτίωση και αναβάθμιση των υποδομών θα μπορούσε επίσης να ενισχυθεί με περαιτέρω προτάσεις, όπως προσβασιμότητα σε άτομα

με κινητικές δυσκολίες, καθαρισμό των σημείων ενδιαφέροντος, σύνδεση των σημείων αυτών με δημιουργία διαδρομών και βελτίωση του φωτισμού και των σημείων πρασίνου στην περιοχή.

Επίσης οι διάφοροι σύλλογοι της περιοχής θα μπορούσαν να συνεργαστούν και να οργανώσουν εκπαιδευτικά σεμινάρια για τον βιώσιμο τουρισμό και τα οφέλη του, τα οποία να απευθύνονται τόσο σε πολίτες όσο και σε επιχειρηματίες, με απώτερο σκοπό την ενημέρωση, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση όλων των ενδιαφερομένων σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό. Ειδικά για τους επαγγελματίες, η εκπαίδευση κρίνεται απαραίτητη. Δράσεις που μπορούν να πραγματοποιηθούν είναι η πιστοποίηση βιωσιμότητας των επιχειρήσεων, σεμινάρια για βιώσιμες πρακτικές και εμβάθυνση στην τοπική κουλτούρα, ιστορία και γαστρονομία. Οι κάτοικοι με τη σειρά τους μπορούν να ενισχύσουν και αυτοί τη συμμετοχή τους. Εθελοντικές δράσεις και δημόσιες διαβουλεύσεις είναι ενέργειες που θα αναβαθμίσουν τη συμμετοχή των κατοίκων. Αναφορικά με τις διαδρομές πεζοπορίας και ποδηλασίας, θα μπορούσε να υπάρξει οριοθέτηση και οργανωμένη σήμανση των διαφόρων μονοπατιών και διαδρομών, καθώς επίσης και αναβάθμιση των ποδηλατικών διαδρομών, τόσο εντός όσο και εκτός της πόλης του Μεσολογγίου, προκειμένου να ενθαρρύνεται περισσότερο η χρήση του ποδηλάτου και να υπάρχει μεγαλύτερη ασφάλεια. Επίσης θα μπορούσε να υπάρξει επέκταση των ποδηλατικών διαδρομών και εκτός της πόλης, έτσι ώστε να συνδέεται η πόλη του Μεσολογγίου με το Αιτωλικό για παράδειγμα, μεγαλώνοντας το δίκτυο ποδηλατοδρόμων και διευρύνοντας τις διαδρομές για άθληση ή και για διοργάνωση αγώνων. Με βάση τα ευρήματα της έρευνας, οι παραπάνω προτάσεις μπορούν να συνοψιστούν σε έναν πίνακα δράσεων με τις προτάσεις, τους φορείς, το χρονικό ορίζοντα και το αναμενόμενο αποτέλεσμα.

Αδυναμία - Απειλή	Στόχος	Υπεύθυνος Φορέας	Χρονικός Ορίζοντας	Αναμενόμενο Αποτέλεσμα
Έλλειψη συντονισμού φορέων	Δημιουργία τοπικού φορέα/ δικτύου συντονισμού	Δήμος + Περιφέρεια + επαγγελματίες	6 μήνες	Συντονισμένη στρατηγική
Ανεπαρκείς	Επένδυση σε	Δήμος +	12 μήνες	Καλύτερη εμπειρία

Αδυναμία - Απειλή	Στόχος	Υπεύθυνος Φορέας	Χρονικός Ορίζοντας	Αναμενόμενο Αποτέλεσμα
υποδομές	σήμανση, πληροφόρηση, προσβασιμότητα	Περιφέρεια		επισκέπτη
Ανεπαρκή καταλύματα	Επιδότησεις αναβάθμισης υφιστάμενων μονάδων	Περιφέρεια + ΕΣΠΑ	3 χρόνια	Αύξηση διανυκτερεύσεων
Έλλειψη εκπαίδευσης	Σεμινάρια βιώσιμου τουρισμού	Δήμος/ ΤΕΙ Μεσολογγίου/ Σύλλογοι	12 μήνες	Βελτίωση υπηρεσιών
Περιορισμένη προβολή	Ψηφιακή προβολή	Δήμος/ επαγγελματίες	12 μήνες	Αύξηση αναγνωρισιμότητας
Κλιματική αλλαγή	Μέτρα προστασίας λιμνοθάλασσας	Δήμος/ Φορέας διαχείρισης λιμνοθάλασσας	12 μήνες	Διατήρηση οικοσυστήματος
Φυγή πληθυσμού	Κίνητρα παραμονής (θέσεις εργασίας, προοπτικές)	Δήμος/ επιχειρήσεις	12 μήνες	Συγκράτηση πληθυσμού
Έλλειψη σταθερών πολιτικών	Θεσμικό πλαίσιο + χρηματοδοτικά εργαλεία	Περιφέρεια/ Δήμος	2 χρόνια	Σταθερότητα επενδύσεων
Έλλειψη ενημέρωσης	Ενημερωτικές δράσεις,	Δήμος – τοπικοί	12 μήνες	Ενεργή συμμετοχή

Αδυναμία - Απειλή	Στόχος	Υπεύθυνος Φορέας	Χρονικός Ορίζοντας	Αναμενόμενο Αποτέλεσμα
κατοίκων	διαβούλευση	σύλλογοι		κοινωνίας
Ανεπαρκής σήμανση	Τοποθέτηση σημάνσεων + γραφείο τουρίστα	Δήμος - σύλλογοι	12 μήνες	Προσβασιμότητα
Αναβάθμιση ποδηλατικών διαδρομών	Μεγαλύτερο δίκτυο διαδρομών	Δήμος/ Περιφέρεια	12 μήνες	Προσβασιμότητα/ Εμπειρία επισκέπτη

Πίνακας 23: Προτεινόμενες δράσεις

Επιπρόσθετα, τα πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή μαζί με τις ευκαιρίες που υπάρχουν, μπορούν να μετατραπούν σε συγκεκριμένες μορφές βιώσιμου τουρισμού. Η λιμνοθάλασσα με το οικοσύστημά της μπορεί να ευνοήσει την ανάπτυξη οικοτουρισμού, με παρατήρηση πουλιών και φωτογραφία, πεζοπορία και ποδηλασία εντός του οικοσυστήματος και διαδρομές με βάρκα εντός της λιμνοθάλασσας. Η πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής μπορεί να βοηθήσει στο να αναπτυχθεί πολιτιστικός τουρισμός, με τα μουσεία και τον κήπο των Ηρώων να αποτελούν ένα σύνολο πολιτιστικών διαδρομών στην πόλη. Η τοπική γαστρονομία μπορεί να μετατρέψει το Μεσολόγγι σε προορισμό γαστρονομικού τουρισμού, με το αυγοτάραχο, τα παστά ψάρια, τις τοπικές συνταγές με τα ψάρια και τα θαλασσινά και το ούζο. Οι ήπιες διαδρομές πεζοπορίας και η ποδηλασία μπορούν να ενισχύσουν την ανάπτυξη αθλητικού – πεζοπορικού – ποδηλατικού τουρισμού. Η περιοχή είναι ιδανική για ποδηλασία με αρκετές διαδρομές, καθώς επίσης και για πεζοπορίες όχι μόνο στη λιμνοθάλασσα, αλλά και στο βουνό.

5.3 Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Με βάση τα ευρήματα και τους περιορισμούς που είχε η συγκεκριμένη έρευνα, προτείνονται οι παρακάτω προτάσεις για έρευνες στο μέλλον:

Θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μία έρευνα στο μέλλον, η οποία να συμπεριλάβει και κατοίκους όλου του δήμου Μεσολογγίου και το δείγμα να είναι μεγαλύτερο. Να καταγράψει και να ερμηνεύσει τις στάσεις και αντιλήψεις και αυτών των κατοίκων. Να λάβει υπόψη της αυτούς που μένουν στο Αιτωλικό, στο Νεοχώρι, από όλες τις δημοτικές ενότητες. Συνεπώς το δείγμα θα μπορεί να είναι μεγαλύτερο ώστε να υπάρχουν πιο αντιπροσωπευτικά αποτελέσματα.

Άλλη έρευνα που θα μπορούσε να γίνει θα ήταν κάποια διερεύνηση στάσεων αντιλήψεων των επισκεπτών που έρχονται στην πόλη, ή ακόμη και αποτύπωση των εντυπώσεών τους από την περιοχή. Τι ψάχνουν, τι προσδοκίες έχουν, τι περιμένουν από έναν προορισμό σαν το Μεσολόγγι να προσφέρει, τι εμπόδια και δυσκολίες συναντούν. Μέσω των μουσείων, των επισκέψιμων χώρων, αλλά και των ξενοδοχείων, θα μπορούσε να διανεμηθεί σχετικό ερωτηματολόγιο ώστε να συγκεντρωθεί το απαιτούμενο δείγμα για την έρευνα.

Στο ίδιο θέμα για τον βιώσιμο τουρισμό, δύνανται να πραγματοποιηθούν εις βάθος συνεντεύξεις με την τοπική αυτοδιοίκηση, φορείς και συλλόγους. Να αποτυπωθεί η γνώμη, οι στάσεις και οι αντιλήψεις τους. Να καταγραφεί για ποιους λόγους θεωρούν ότι δεν υπάρχει συνεννόηση και κουλτούρα συνεργασίας, καθώς επίσης και τι θεωρούν οι ίδιοι ότι δεν γίνεται έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί το επόμενο βήμα μπροστά. Επίσης ποιες είναι οι προτεραιότητές τους και ποια τα εμπόδια στη λήψη αποφάσεων.

Μία ακόμη έρευνα θα ήταν μία συγκριτική μελέτη με άλλους προορισμούς που διαθέτουν υδροβιότοπους και έχουν αναπτύξει βιώσιμο τουρισμό. Μέσω της διερεύνησης των άλλων προορισμών θα μπορέσουν να εντοπιστούν καλές πρακτικές, οι οποίες θα μπορούν να μεταφερθούν και στο Μεσολόγγι.

Τέλος, μία επανάληψη της έρευνας σε 5 χρόνια θα μπορέσει να δώσει μία αξιολόγηση των πολιτικών που θα εφαρμοστούν και να δείξει κατά πόσο υπήρξε πρόοδος.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Acevedo-Duque, Á., Prado-Sabido, T., Gomes Ramires, T., Ovalles-Toledo, L. V., Sandoval Barraza, L. A., Álvarez-Becerra, R., & Llanos-Herrera, G. R. (2022). New Year's eve show: An opportunity to further develop sustainable local tourism in Chile. *Sustainability*, 14(7), 3962. <https://doi.org/10.3390/su14073962>

Ahmad, M., & Wilkins, S. (2025). Purposive sampling in qualitative research: A framework for the entire journey. *Quality & Quantity*, 59(2), 1461-1479. <https://doi.org/10.1007/s11135-024-02022-5>

Ahmed, S., K., (2024). How to choose a sampling technique and determine sample size for research: A simplified guide for researchers, *Oral Oncology Reports*, 12, 100662, ISSN 2772-9060, <https://doi.org/10.1016/j.oor.2024.100662>

Azimi, A., Khodadadi, M., Yousefi, B., Moradi, E.(2026). Strategic interventions for enhancing destination competitiveness in island-based adventure tourism: Insights from a small island destination. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 53, 100987, ISSN 2213-0780, <https://doi.org/10.1016/j.jort.2025.100987>

Bramwell, B. (2004). *Coastal mass tourism: Diversification and sustainable development in southern europe* (1st;1; ed.). Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/9781873150702>

Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7–25. <https://doi.org/10.1080/14616689908721291>

Calculator.net. (n.d.) *Sample size calculator*. <https://www.calculator.net/sample-size-calculator.html>

Cheung, A.K.L. (2014). Structured Questionnaires. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2888

- Deirmentzoglou, G. A., Anastasopoulou, E. E., & Vlassi, E. (2025). International economic relations and sustainable tourism: The case of Greece. *International Conference on Tourism Research*, 8(1), 73-80. <https://doi.org/10.34190/ictr.8.1.3472>
- Egbo, J. C., Anih, K., Jonas, O. M., Peter, O. E., Obiokoye, U. C., (2025). Challenges of sustainable tourism practice in Nigeria. *Rekayasa Sipil*, 19(2), 203-209. <https://doi.org/10.21776/ub.rekayasasipil.2025.019.02.8>
- Ferrando, P. J., Morales-Vives, F., Casas, J. M., & Muñoz, J. (2025). Likert scales: A practical guide to design, construction and use. *Psicothema*, 37(4), 1-15. <https://doi.org/10.70478/psicothema.2025.37.24>
- García-Pérez, L. E., Castillo-Ortiz, I. (2024). Memorable gastro-tourism experiences: A systematic literature review. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 5(2). 100158, ISSN 2666-9579. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2024.100158>
- Gössling, S., Peeters, P.. (2015). Assessing tourism's global environmental impact 1900-2050. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(5), 639-659. <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1008500>
- Grafström, A. & Schelin, L. (2014). How to Select Representative Samples. *Scand J Statist*, 41. 277-290. <https://doi.org/10.1111/sjos.12016>
- Gustafsson, C., & Amer, M. (2023). Forsvik, Sweden: Towards a People–Public–Private partnership as a circular governance and sustainable culture tourism strategy. *Sustainability*, 15(5), 4687. <https://doi.org/10.3390/su15054687>
- Haryono, J., Nurbaeti, Sulartiningrum, S., Arafah, W., & Ingkadijaya, R. (2025). Digital transformation of rural tourism villages: A systematic literature review on strategies, challenges, and opportunities for sustainable tourism development. *Technium Social Sciences Journal*, 73, 359-369. <https://doi.org/10.47577/tssj.v73i1.12936>
- Hashemkhani Zolfani, S., Sedaghat, M., Maknoon, R., & Zavadskas, E. K. (2015). Sustainable tourism: a comprehensive literature review on frameworks and applications. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, 28(1), 1–30. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2014.995895>

- João, P., Couto, G., Pimentel, P., & Oliveira, A. (2018). Tourism activities and companies in a sustainable adventure tourism destination: the Azores. *Tourism & Management Studies*, 14(4), 25-38. <https://doi.org/10.18089/tms.2018.14403>
- Koo, M., & Yang, S.-W. (2025). Likert-Type Scale. *Encyclopedia*, 5(1), 18. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia5010018>
- Linardis, A. & Stamatopoulou, G. (2026). Individual willingness to bear environmental costs: evidence from a large-scale survey in Greece. *Environmental Research Communications*. 8(4). 045015. <https://doi.org/10.1088/2515-7620/ae5878>
- Liodaki, D. (2023). Spaces of Collaboration-Spaces of Possibility: How a Local Hub Creates New Possibilities in a Greek Peripheral Town. In: Merkel, J., Pettas, D., Avdikos, V. (eds) *Coworking Spaces*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42268-3_14
- Maneas, G., Makopoulou, E., Bousbouras, D., Berg, H., & Manzoni, S. (2019). Anthropogenic Changes in a Mediterranean Coastal Wetland during the Last Century—The Case of Gialova Lagoon, Messinia, Greece. *Water*, 11(2), 350. <https://doi.org/10.3390/w11020350>
- Manola, M., Karagiannis, G., Maniou, F., Economou, A., Mitoula, R. (2026). Eco-Tourism in Border Coastal Areas and Sustainability: Case Study Nestos Delta, Keramoti Lagoon and Thasopoula Island in the Region of Eastern Macedonia-Thrace (Greece). In: Kavoura, A., Gretzel, U., Vrana, V. (eds) *Strategic Innovative Marketing and Tourism. ICSIMAT 2025*. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-032-12968-0_6
- Nilsson, J. H. (2019). Urban bicycle tourism: Path dependencies and innovation in Greater Copenhagen. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(11), 1648-1662. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1650749>
- Pan, S., Gao, M., Kim, H., Shah, K. J., Pei, S., & Chiang, P. (2018). Advances and challenges in sustainable tourism toward a green economy. *The Science of the Total Environment*, 635, 452-469. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.04.134>

- Paul, B. D. (2012). The impacts of tourism on society. *Analele Universității Din Oradea. Științe Economice*, 1(1), 500-506.
<https://doaj.org/article/407c59e47f7c482eac29294f9e43f12d>
- Pechlaner H., Innerhofer E. and Philipp J.(Eds.). *From overtourism to sustainability governance: A new tourism era* (2024). (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003365815>
- Pelegriñ Entenza, N., Vázquez Pérez, A., & Pelegriñ Naranjo, A. (2022). Rural agrotourism development strategies in less favored areas: The case of hacienda guachinango de trinidad. *Agriculture (Basel)*, 12(7), 1047. <https://doi.org/10.3390/agriculture12071047>
- Peng, X., Fang, P., Wan, A., Lee, S., Li, Y., & Song, W. (2026). Revisiting sustainable tourism: a bibliometric review of key contributors and themes with an integrated framework. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 31(2), 277–301. <https://doi-org.proxy.eap.gr/10.1080/10941665.2025.2520633>
- Piras, F., Sottile, E., , Meloni, I. (2024). Supporting tourism through the promotion of cycling: GIS model applied in the metropolitan area of Cagliari (Italy). *Case Studies on Transport Policy*, 17, 2024, 101229, ISSN 2213-624X, <https://doi.org/10.1016/j.cstp.2024.101229>
- Polnyotee, M., & Thadaniti, S. (2015). Community-based tourism: A strategy for sustainable tourism development of patong beach, Phuket island, Thailand. *Asian Social Science*, 11(27), 90. <https://doi.org/10.5539/ass.v11n27p90>
- Prokopiou, D., Giannopoulos, K., Anagnostellos, K., Tselentis, B., & Mavridoglou, G. (2019). Swot Analysis Of The Tourist Sector On Paros Island, Greece. *W I T Press*. 188. 165 - 176. <https://doi.org/10.2495/CC190151>
- Prokopiou, D., & Tselentis, B. (2022). Carrying Capacity Indicators In Relation To A Tourist Destination: The Case Of The Island Of Paros, Greece. *W I T Press*, 258. 345 - 354 <https://doi.org/10.2495/SDP220291>
- Rasethuntsa, B. C. (2024). The negative spillover effects of tourism on society. *Cactus (București)*, 6(1), 65-70. <https://doi.org/10.24818/CTS/6/2024/1.07>

- Romão, J., Okada, M., Machino, K., & Nijkamp, P. (2021). Destination management and sustainable development through the common lens of the Commons. *REGION*, 8(1), 75–95. <https://doi.org/10.18335/region.v8i1.286>
- Roopa, S., & Rani, M. S. (2012). Questionnaire designing for a survey. *Journal of Indian Orthodontic Society*, 46(4_suppl1), 273-277. <https://doi.org/10.5005/jp-journals-10021-1104>
- S Rajalakshmi M A, MPhil, & Meenakshi, A. (2022). The socio- economic impact of mahamaham tourism in the society of kumbakonam. *Neuroquantology*, 20(13), 3979. [DOI:10.48047/NQ.2022.20.13.NQ88484](https://doi.org/10.48047/NQ.2022.20.13.NQ88484)
- Rozanis, M, Grosplik, R., Avieli, N. (2024) Between gaze and taste: Senses, imaginaries, and the sustainability of culinary heritage in Greek tourist-oriented tavernes, *Tourism Management Perspectives*, 53, 101288, ISSN 2211-9736, <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2024.101288>
- Sezerel, H., & Karagoz, D. (2023). The challenges of sustainable tourism development in special environmental protected areas: Local resident perceptions in Datça-Bozburun. *Sustainability*, 15(4), 3364. <https://doi.org/10.3390/su15043364>
- Sharma, V., & Bhat, D. A. R. (2023). The role of community involvement in sustainable tourism strategies: A social and environmental innovation perspective. *Business Strategy & Development*, 6(2), 119-127. <https://doi.org/10.1002/bsd2.227>
- Soeswoyo, D. M., Arafah, W., Oktadiana, H., & Budiman, S. F. (2025). Cultural preservation as a catalyst for sustainable tourism: Challenges and potentials in Cimande tourism village, Indonesia. *Journal of Sustainable Tourism and Entrepreneurship*, 6(2), 161-178. <https://doi.org/10.35912/joste.v6i2.2458>
- Solarin, S. A., Ulucak, R., & Erdogan, S. (2024). Assessing the economic impacts of tourism markets and activities diversification: Evidence from a new dynamic regression approach. *Journal of Travel Research*, 63(8), 2078-2093. <https://doi.org/10.1177/00472875231203395>
- Stoddard, J. E., Pollard, C. E., & Evans, M. R. (2012). The Triple Bottom Line: A Framework for Sustainable Tourism Development. *International Journal of Hospitality & Tourism Management*, 33(2), 155-175. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2011.11.005>
- Διπλωματική Εργασία

Tourism Administration, 13(3), 233–258.

<https://doi-org.proxy.eap.gr/10.1080/15256480.2012.698173>

Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in Science Education (Australasian Science Education Research Association)*, 48(6), 1273-1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>

Tang, Y., Liang, S., , Bu, H., Huang, R. (2025). Sustainable development in wetland tourism: The impacts of gratitude to nature and connectedness to nature on environmentally responsible behavior. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 63, 460-477,1447-6770. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2025.05.019>

Tirka Widanti, N. P., Utari Dewi, N. D., & Intan Pinatih, Dewa Ayu Agung. (2025). Edu-tourism: Sustainable tourism strategy based on social, economic and environmental in the province of Bali. *IOP Conference Series. Earth and Environmental Science*, 1475(1), 12021. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1475/1/012021>

Trakala, G., Martinis, A., Karris, G., Minotou, C., & Tsiroukis, A. (2023). Sustainable Development and Environmental Tourism. The Case of Lake Karla – Thessaly, Greece. *Journal Of Environmental Management And Tourism*, 14(5), 2426 - 2439. [doi:10.14505/jemt.v14.5\(69\).24](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.5(69).24)

Waldemar, C., & Dajer, N. (2024). Natural resources and sustainable tourism: Opportunities in Kroczyce commune, Poland. *Sustainability*, 16(1), 7. <https://doi.org/10.3390/su16010007>

World Tourism Organization. (2005). *Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers (English version)*. United Nations Environment program and World Tourism Organization. ISBN: 978-92-844-0821-4, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284408214>

Zhu, S., Luo, Y., Aziz, N., Jamal, A., & Zhang, Q. (2022). Environmental impact of the tourism industry in China: Analyses based on multiple environmental factors using novel quantile autoregressive distributed lag model. *Economic Research - Ekonomika Istraživanja*, 35(1), 3663-3689. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.2002707>

Zyoud, M., M., Bsharat, T., R., K., Dweikat, K., A. (2024). Quantitative Research Methods: Maximizing Benefits, Addressing Limitations, and Advancing Methodological Frontiers. *ISRG Journal of Multidisciplinary Studies (ISRGJMS)*, 2(4), 11–14. DOI:[10.5281/zenodo.10939470](https://doi.org/10.5281/zenodo.10939470)

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (2014, 30/7). 155 Α' 2014, Νόμος 4276/ 2014. <http://www.publicrevenue.gr/elib/view?d=/gr/act/2014/4276/art/2/para/6>

Αυλη Πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδος (χ.η.). Το πανηγύρι του Αγίου Συμεών στο Μεσολόγγι. <https://ayla.culture.gr/catalogue/panigiri-ai-simiou-mesologgi/>

Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου – Αιτωλικού (χ.η.). Εισαγωγή. <https://gis-perslab.topo.auth.gr/portal/apps/Cascade/index.html?appid=d0668a907dd14b49af887b9649ca0dfd>

Ελληνική Στατιστική Αρχή (χ.η.). Αποτελέσματα Απογραφής πληθυσμού – κατοικιών 2021. <https://www.statistics.gr/2021-census-res-pop-results>

Δήμος Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου (χ.η.). Δημοτικές Ενότητες. <https://messolonghi.gov.gr/dimos/dimotikes-enotites/>

Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., Wanhill, S. (2018). *Εισαγωγή στον Τουρισμό, Αρχές και Πρακτικές*. (Φυριππη Ι., μτφ). 6η έκδοση. Nicosia. Broken Hill Publishers Ltd

Greek Marinas Association (n.d.). Μαρίνα Μεσολογγίου. <https://greek-marinas.gr/el/marinas/messolonghi-marina/>

ΙΝΣΕΤΕ (2025). *Ετήσια Έκθεση ανταγωνιστικότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής στον τομέα του τουρισμού: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, 2025*. https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/25-12_Western_Greece.pdf

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. & Γκρίμπα, Ε. (2011). *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού – Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού* (2η έκδοση 2020). Κριτική

Messolonghi by locals (n.d.). Δράσεις, περιηγήσεις και αυθεντικές εμπειρίες. <https://messolonghibylocals.com/activities/>

Ναυτικός Όμιλος Μεσολογγίου (χ.η.). *Όμιλος, Δράσεις.* <https://nommes.gr/>

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος (2026). *Δυναμικότητες.*
<https://www.grhotels.gr/category/epicheirimatiki-enimerosi/statistika/dynamikotites/>

Ποτοποιία Τρικενέ (χ.η.). *Η ποτοποιία.* <https://trikene.gr/%ce%b7-%cf%80%ce%bf%cf%84%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%b9%cf%8a%ce%b1/>

Τσάρτας Π., Ζαγκότση Σ., Κυριακάκη Α. (1996). *Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι – Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό.* (2η έκδοση 2020). Κριτική

Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο

Ανάδειξη του Μεσολογγίου ως προορισμού βιώσιμου τουρισμού: Τοπικές αντιλήψεις, δυνατότητες και προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης

«Βιώσιμος τουρισμός είναι ο τουρισμός ο οποίος αναπτύσσεται με τρόπο που προστατεύει το περιβάλλον, σέβεται την ταυτότητα των προορισμών, προάγει την κοινωνική ευημερία και υποστηρίζει την οικονομική ανάπτυξη».

Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας με τίτλο: «Ανάδειξη του Μεσολογγίου ως προορισμού βιώσιμου τουρισμού: Τοπικές αντιλήψεις, δυνατότητες και προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης» του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Ο σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων της τοπικής κοινωνίας σχετικά με τις δυνατότητες ανάπτυξης του Μεσολογγίου ως βιώσιμου προορισμού και η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου διαρκεί περίπου δέκα λεπτά. Οι απαντήσεις που θα δοθούν είναι ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν αυστηρά για τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσας εργασίας.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για το χρόνο σας.

Με εκτίμηση,
Ανδρέας Σακελλάρης

Έχω διαβάσει και κατανοώ το σκοπό της έρευνας. Συμφωνώ να συμμετάσχω σε αυτή.

Ναι ☐

Όχι ☐

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ΜΕΡΟΣ Α: ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΙΩΣΙΜΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Παρακαλώ δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας σας στις παρακάτω δηλώσεις οι οποίες αφορούν στις αντιλήψεις σας σχετικά με τον βιώσιμο τουρισμό. (1: διαφωνώ

απόλυτα, 2: διαφωνώ, 3: ούτε συμφωνώ/ ούτε διαφωνώ, 4: συμφωνώ, 5: συμφωνώ απόλυτα).

	1	2	3	4	5
Ο βιώσιμος τουρισμός συμβάλλει στη μακροχρόνια ανάπτυξη της περιοχής.					
Ο βιώσιμος τουρισμός προστατεύει το περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους.					
Ο βιώσιμος τουρισμός ενισχύει την τοπική κοινωνία και οικονομία.					
Ο βιώσιμος τουρισμός αυξάνει τις ευκαιρίες απασχόλησης.					
Ο βιώσιμος τουρισμός προάγει τον πολιτισμό της περιοχής.					
Το Μεσολόγγι έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σε πρότυπο βιώσιμου τουρισμού.					
Οι κάτοικοι και οι επιχειρηματίες του Μεσολογγίου δείχνουν ενδιαφέρον για βιώσιμες πρακτικές.					
Η τοπική αυτοδιοίκηση προωθεί ενεργά δράσεις για τον βιώσιμο τουρισμό.					
Η ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων.					
Ο βιώσιμος τουρισμός μειώνει τις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.					
Οι επισκέπτες ενδιαφέρονται για υπεύθυνες/βιώσιμες πρακτικές.					
Οι τοπικές επιχειρήσεις μπορούν να επωφεληθούν οικονομικά από τον βιώσιμο τουρισμό.					
Η προστασία της ταυτότητας του τόπου είναι προϋπόθεση επιτυχούς τουριστικής ανάπτυξης.					

ΜΕΡΟΣ Β: ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ. ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ

Παρακαλώ δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας σας:

B1. Δυνάμεις	1	2	3	4	5
Η περιοχή διαθέτει μοναδικό φυσικό περιβάλλον (λιμνοθάλασσα, οικοσύστημα, τοπία).					
Το Μεσολόγγι διαθέτει σημαντικούς πολιτιστικούς και ιστορικούς πόρους.					
Η τοπική κουζίνα και τα παραδοσιακά προϊόντα αποτελούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.					
Η φιλοξενία και η τοπική κουλτούρα λειτουργούν θετικά για τον τουρισμό.					
Η περιοχή είναι επαρκώς προσβάσιμη (οδικό δίκτυο).					
Η περιοχή διαθέτει επαρκή σήμανση και πληροφόρηση για επισκέπτες.					
B2. Αδυναμίες					
Οι υφιστάμενες τουριστικές υποδομές είναι ανεπαρκείς.					

Οι υπηρεσίες φιλοξενίας χρειάζονται ποιοτική αναβάθμιση.					
Η προβολή και προώθηση του Μεσολογγίου είναι περιορισμένη.					
Υπάρχει έλλειψη εκπαίδευσης/κατάρτισης στον τοπικό τουριστικό τομέα.					
Υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένων τουριστικών γραφείων για βιώσιμο τουρισμό.					
Η έλλειψη συντονισμού μεταξύ φορέων αποτελεί σημαντική αδυναμία.					
B3. Ευκαιρίες					
Η ζήτηση για βιώσιμες και εναλλακτικές μορφές τουρισμού αυξάνεται.					
Υπάρχουν σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης οικότουρισμού στη λιμνοθάλασσα.					
Η περιοχή μπορεί να ενταχθεί σε δίκτυα πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών.					
Υπάρχουν διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία για βιώσιμες τουριστικές δράσεις.					
Καταβάλλονται προσπάθειες διατήρησης και ανάδειξης της τοπικής κουλτούρας.					
Η ανάπτυξη ψηφιακής προβολής αποτελεί σημαντική ευκαιρία.					
Η συνεργασία με γειτονικούς προορισμούς μπορεί να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα.					
B4. Απειλές					
Η κλιματική αλλαγή και η περιβαλλοντική υποβάθμιση απειλούν το οικοσύστημα.					
Η έντονη εποχικότητα επηρεάζει αρνητικά την οικονομική βιωσιμότητα του τομέα.					
Ο ανταγωνισμός από άλλους προορισμούς εντείνεται.					
Η έλλειψη σταθερών δημόσιων πολιτικών δημιουργεί αβεβαιότητα.					
Η φυγή κατοίκων προς άλλες περιοχές μειώνει το ανθρώπινο δυναμικό.					
Η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών σε συγκεκριμένες περιόδους αποτελεί απειλή.					

ΜΕΡΟΣ Γ: Αξιολόγηση Φυσικών, Πολιτιστικών & Κοινωνικών Πόρων

Παρακαλώ δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας σας:

	1	2	3	4	5
Το φυσικό περιβάλλον προσφέρεται για ανάπτυξη οικότουρισμού.					
Η πολιτιστική κληρονομιά του Μεσολογγίου έχει υψηλή τουριστική αξία.					
Οι θρησκευτικές και ιστορικές διαδρομές μπορούν να αποτελέσουν τουριστικό προϊόν.					
Οι κάτοικοι είναι θετικοί σε δράσεις ανάδειξης τοπικών εθίμων και παραδόσεων.					

Η περιοχή διαθέτει τους αναγκαίους πόρους για ειδικές μορφές τουρισμού.					
Η περιοχή διαθέτει επαρκή και κατάλληλο αριθμό καταλυμάτων.					
Η βιοποικιλότητα της περιοχής προστατεύεται επαρκώς.					
Υπάρχουν οργανωμένες δραστηριότητες ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς.					
Οι φυσικοί πόροι αξιοποιούνται χωρίς να υποβαθμίζονται.					
Υπάρχουν επαρκείς χώροι επίσκεψης/μουσεία/κέντρα πληροφόρησης.					
Οι τοπικές εκδηλώσεις συμβάλλουν στην τουριστική προβολή.					
Οι διαδρομές πεζοπορίας/ποδηλασίας είναι επαρκώς ανεπτυγμένες.					
Υπάρχει ισορροπία μεταξύ τουριστικής αξιοποίησης και προστασίας πόρων.					

ΜΕΡΟΣ Δ: Περιοριστικοί Παράγοντες & Ετοιμότητα Τοπικής Κοινωνίας

1. Παρακαλώ δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας σας:

	1	2	3	4	5
Υπάρχει έλλειψη ενημέρωσης για τον βιώσιμο τουρισμό.					
Υπάρχουν εμπόδια υιοθέτησης βιώσιμων πρακτικών από τις επιχειρήσεις.					
Οι κάτοικοι είναι προετοιμασμένοι να συμμετάσχουν σε πρωτοβουλίες βιωσιμότητας.					
Οι τοπικές επιχειρήσεις ενδιαφέρονται να εφαρμόσουν περιβαλλοντικές πρακτικές.					
Η συνεργασία μεταξύ φορέων (δήμος, επιχειρήσεις, σύλλογοι) είναι επαρκής.					
Υπάρχει επαρκής τεχνική υποστήριξη για εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών.					
Οι κάτοικοι ενημερώνονται συστηματικά για τουριστικές πρωτοβουλίες.					
Οι επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για πράσινες επενδύσεις.					
Υπάρχει κουλτούρα συνεργασίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.					
Η τοπική κοινωνία αντιλαμβάνεται τα οφέλη της βιώσιμης ανάπτυξης.					

ΜΕΡΟΣ Ε: Στρατηγικές Κατευθύνσεις & Προτάσεις Τουριστικής Ανάπτυξης

Παρακαλώ δηλώστε τον βαθμό συμφωνίας σας:

	1	2	3	4	5
Η δημιουργία θεματικών διαδρομών θα ενίσχυε την ελκυστικότητα της περιοχής.					
Η ενίσχυση των τοπικών προϊόντων μπορεί να ενδυναμώσει την ταυτότητα του προορισμού.					
Οι πρωτοβουλίες προστασίας της λιμνοθάλασσας είναι απαραίτητες για τον τουρισμό.					
Η εκπαίδευση και κατάρτιση στον βιώσιμο τουρισμό είναι κρίσιμη.					
Ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να βελτιώσει υποδομές και υπηρεσίες του δήμου.					
Η ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα.					
Η ψηφιακή προβολή του προορισμού χρειάζεται ενίσχυση.					
Η πιστοποίηση βιώσιμων επιχειρήσεων θα βελτίωνε την εικόνα του προορισμού.					
Η συνεργασία με εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορεί να στηρίζει τη στρατηγική.					
Η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στον σχεδιασμό είναι απαραίτητη.					
Ο Δήμος Μεσολογγίου θα πρέπει να επενδύσει περισσότερο στον τουρισμό.					
Το Μεσολόγγι χρειάζεται ολοκληρωμένη στρατηγική βιώσιμου τουρισμού.					

ΜΕΡΟΣ ΣΤ: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

6. Φύλο

Ανδρας ☐, Γυναίκα ☐, Άλλο / Μη επιθυμία απάντησης ☐

7. Ηλικία

18–24 ☐, 25–34 ☐, 35–44 ☐, 45–54 ☐, 55–64 ☐, 65+ ☐

8. Επίπεδο εκπαίδευσης

Υποχρεωτική εκπαίδευση ☐, Λύκειο ☐, ΙΕΚ / Μεταλυκειακή εκπαίδευση ☐,
ΑΕΙ / ΤΕΙ ☐, Μεταπτυχιακό ☐, Διδακτορικό ☐

9. Επαγγελματική κατάσταση

Ιδιωτικός τομέας ☐, Δημόσιος τομέας ☐, Αυτοαπασχολούμενος/η ☐, Άνεργος/η ☐,
Φοιτητής/τρια ☐, Συνταξιούχος ☐, Άλλο ☐

10. Σχέση με τον τουριστικό τομέα

Διπλωματική Εργασία

Επιχειρηματίας τουρισμού ☐, Εργαζόμενος/η σε τουριστική επιχείρηση ☐,
Κάτοικος χωρίς άμεση σχέση με τον τουρισμό ☐, Άλλο ☐

11. Εάν είστε επιχειρηματίας, πόσα χρόνια δραστηριοποιείστε στον τουριστικό κλάδο;

0–5 έτη ☐, 6–10 έτη ☐, 11–20 έτη ☐, 21+ έτη ☐, Δεν είμαι επιχειρηματίας ☐

12. Εάν είστε κάτοικος, πόσα χρόνια κατοικείτε στο Μεσολόγγι;

< 5 έτη ☐, 5–10 έτη ☐, 11–20 έτη ☐, 21+ έτη ☐, Δεν κατοικώ μόνιμα στο
Μεσολόγγι ☐

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.